

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra trestního práva

Diplomová práce

Problematika obětí trestných činů z kriminologického hlediska

Vedoucí diplomové práce:
Doc. JUDr. Josef Zapletal, CSc.

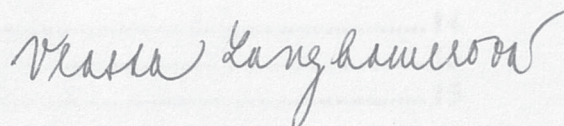
Diplomantka:
Vlasta Langhamerová

5. ročník
Praha 2006

Kubelíkova 12/1606
Praha 3
130 00

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze, dne 17. ledna 2006

Vlasta Langhamerová

OBSAH:

1. ÚVOD	5
2. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH VIKTIMOLOGICKÝCH POJMŮ	6
2. 1 Pojem obět' trestného činu.....	6
2. 2 Typologie obětí trestných činů	6
2. 3 Některé další pojmy související s institutem oběti.....	8
2. 3. 1 Viktimnost.....	8
2. 3. 2 Viktimizace.....	9
2. 4 Viktimologie	10
2. 4. 1 Pojem viktimologie	10
2. 4. 2 Vývoj viktimologie.....	11
2. 4. 3 Kriminologická viktimologie	12
3. ZACHÁZENÍ S OBĚTMI TRESTNÝCH ČINŮ	14
3. 1 Viktimizace oběti	14
3. 2 Reakce obětí na trestný čin.....	14
3. 2. 1 Psychické reakce.....	14
3. 2. 2 Fyzické reakce.....	15
3. 2. 3 Dopady trestného činu na oběti.....	15
3. 3 Účast oběti na trestním řízení.....	17
3. 4 Sekundární viktimizace	18
3. 5 Práva obětí trestných činů	19
3. 5. 1 Prohlášení o právech obětí v trestním řízení	19
3. 5. 2 Prohlášení o sociálních právech obětí trestných činů	20
3. 6 Oběti a informace	20
3. 6. 1 Mezinárodní dokumenty zabývající se vztahem informací a obětí trestných činů.....	20
3. 6. 2 Oběti a informace v České republice.....	22
3. 6. 3 Oběti a informace v Nizozemí	23
3. 6. 4 Závěr.....	25
4. OBĚTI TRESTNÝCH ČINŮ V PRŮBĚHU TRESTNÍHO ŘÍZENÍ.....	26
4. 1 Úvod	26
4. 2 Situace obětí znásilnění	26
4. 3 Oběť a orgány činné v trestním řízení – obecné poznatky	28
4. 3. 1 Zdroje sekundární viktimizace ze strany státních orgánů	28
4. 3. 2 Jednání na místě trestného činu – psychologická pomoc	33
4. 3. 3 Přístup k obětem trestných činů při výslechu.....	35
4. 3. 3. 1 <i>Psychologické aspekty výslechu</i>	35
4. 3. 3. 2 <i>Zdroje sekundární viktimizace při výslechu obětí</i>	36

4. 4 Oběť a policie..... 39

    4. 4. 1 Mezinárodní doporučení v oblasti postupu policie při kontaktu s oběťmi
    trestných činů..... 39

    4. 4. 2 Vzdělání policistů v ČR..... 40

    4. 4. 3 Vzdělání policistů v Nizozemí..... 42

4. 5 Oběť a státní zástupci a soudci 45

    4. 5. 1 Mezinárodní příručka..... 45

        4. 5. 1. 1 Státní zástupci..... 45

        4. 5. 1. 2 Soudci..... 46

    4. 5. 2 Státní zástupci a soudci v České republice..... 47

        4. 5. 2. 1 Vzdělání..... 47

        4. 5. 2. 2 Oddělené čekárny 48

    4. 5. 3 Státní zástupci a soudci v Nizozemí 49

        4. 5. 3. 1 Vzdělání..... 49

        4. 5. 3. 2 Jednání u soudu 50

4. 6 Závěr..... 51

4. 7 Oběť a zdravotnický personál a její okolí..... 52

4. 8 Oběť a nestátní organizace..... 54

    4. 8. 1 Nestátní organizace obecně..... 54

    4. 8. 2 Bílý kruh bezpečí..... 56

    4. 8. 3 Slachtofferhulp Nederland 59

        4. 8. 3. 1 Amsterdam Tourist Assistance Service..... 59

        4. 8. 3. 2 Slachofferhulp Nederland..... 60

    4. 8. 4 Závěr..... 63

5. ZÁVĚREČNÉ SHRUTÍ..... 64

POUŽITÁ LITERATURA 68

1. ÚVOD

Na počátku 90. let, pod vlivem neblahých zkušeností z předcházejícího období, byla provedena řada změn trestních kodexů, jejichž základní ideou bylo zvýšení práv obviněného. Při důrazu kladeném na pachatele a jejich práva v trestním procesu se však pozapomnělo na druhou stranu mince, a to na oběti trestných činů. Zatímco práva pachatelů trestných činů byla postupnými úpravami postavena na roveň evropským standardům, oběti byly a stále jsou v České republice zanedbávány. A to i přesto, že se v postavení obětí trestných činů ocitá stále více občanů a nebezpečí, že se sami staneme obětí kriminality se rok od roku zvyšuje. Na základě našich vlastních zkušeností, stejně jako zkušeností řady evropských států vzniklo u nás postupně několik iniciativ, jejichž hlavním cílem je upozorňování na problémy obětí trestných činů. Tyto organizace zdůrazňují, že práva obětí v trestním řízení musí být vyvážená a mít stejnou prioritu jako práva obviněného. Upozorňuje se také na to, že proces s obviněným nesmí zvyšovat stres či přinášet další problémy obětem trestných činů. Bohužel však prohlubování újmy způsobené obětí trestným činem není jen záležitostí nepoměru práv obviněného a poškozeného v trestním řízení, ale je tak trochu záležitostí každého z nás. Každý totiž může oběti v její cestě za uzdravením pomoci, stejně jako může tuto cestu značně zkomplikovat, i když nevědomky a zcela zbytečně. Vzhledem k tomu, že však tomuto tématu je věnován minimální prostor při diskusích, v legislativě i v rámci vzdělávání, zvolila jsem právě problematiku obětí trestných činů za téma své práce. Po dohodě s vedoucím práce jsem se pak zaměřila na jednu konkrétní oblast, a to na zacházení s oběťmi trestných činů ze strany různých subjektů, jednak státních, jednak nestátních.

Problematikou obětí trestných činů se zabývá viktimologie, která klade důraz na skutečnost, že obětem je třeba přiznat takové právní postavení, jaké jim jako oznamovatelům a svědkům trestné činnosti náleží. Svoji práci tak začínám vysvětlením několika základních viktimologických pojmů, které se v literatuře v souvislosti s oběťmi trestných činů často vyskytují.

Následující kapitola je pak věnována dopadům, které má či může mít trestný čin na oběti. Pokud si totiž příslušné subjekty dokáží uvědomit všechny důsledky trestného činu, se kterými se musí oběť postupně vyrovnat, a vžít se tak do jejího postavení, pak dochází zákonitě k omezování zdrojů případné sekundární viktimizace a tím potažmo ke zlepšení postavení obětí.

Čtvrtá kapitola již zmiňuje konkrétní zdroje sekundární viktimizace i techniky, jak je možné vyhnout se druhotnému zraňování obětí v rámci některých úkonů či situací. Další části této kapitoly jsou věnovány jednotlivým subjektům, se kterými se oběti postupně dostávají do kontaktu, tedy policii, státním zástupcům, soudcům, zdravotnickému personálu a v neposlední řadě nestátní organizaci, která pečuje o oběti trestných činů. Všechny tyto subjekty mohou velmi významně přispět k omezení druhotného zraňování obětí. Je však nutné, aby si byly tohoto problému vědomy a aby mu byla věnována dostatečná pozornost. V této souvislosti pak zmiňuji nejen situaci v České republice, ale také doporučení, která pro tuto oblast obsahuje Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci. Zároveň ale také popisuji alespoň v základních obrysech situaci v Nizozemí. Takovéto trojí srovnání totiž považuji za velmi přínosné a zajímavé.

Závěrečná kapitola pak již jen shrnuje několik základních vývojových trendů v oblasti spolupráce obětí s příslušnými subjekty, které se objevují průběžně v celé práci a zároveň ukazují základní směr, kterým by se měl řídit budoucí vývoj v oblasti péče o oběti.

2. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH VIKTIMOLOGICKÝCH POJMŮ

2.1 Pojem oběť trestného činu

Česká právní úprava dlouho neznala pojem oběť trestného činu. Oběť tak nebyla definována ani v trestním zákoně ani v trestním řádu. Oba tyto základní kodexy pracovaly pouze s pojmem poškozený. Teprve v roce 1997 byl přijat zákon č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve kterém se poprvé také objevila definice *oběti trestného činu*. Podle § 2 odst. 1 tohoto zákona tedy rozumíme obětí fyzickou osobu, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Odstavec 2 téhož paragrafu dodává, že za oběť se dále považuje i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této osobě zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat.

Od takto definovaného pojmu oběti se odlišuje trestně procesní institut *poškozeného*, který má sice s pojmem oběti mnoho společného, ale není s ním identický. Trestní řád v § 43 odst. 1 definuje poškozeného jako toho, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví nebo mu byla způsobena majetková, morální či jiná škoda.

Na základě těchto vymezení je tak jasné, že pojem poškozený je širší než pojem oběti. Poškozeným může být jak osoba fyzická, tak také osoba právnická, zatímco za oběti se pokládají pouze osoby fyzické.

2.2 Typologie obětí trestných činů

V literatuře se objevuje mnoho různých snah utřídit všechny poznatky o obětech a jejich chování, a to mimo jiné také pomocí seskupování získaných poznatků a jejich členěním do různých skupin. Dále zmíněné *typologie* jsou nejčastěji uváděnými děleními v naší kriminologické literatuře.

Oběti trestných činů můžeme tedy členit podle různých kritérií. Vůbec nejstarší takovéto členění pochází od zakladatele viktimologie Hanse von Hentiga, který rozlišoval celkem třináct skupin obětí podle různých znaků sociální povahy, např. ženy, děti, seniory, minority, apod. Také jeho kolega Benjamin Mendelsohn, který je rovněž považován za zakladatele viktimologie, se zabýval členěním obětí trestných činů. Rozlišil celkem šest skupin, a to podle vztahů mezi obětí a pachatelem a podle míry „viny“ oběti.¹

Tato stará dělení však byla postupem doby zpřesňována a upravována tak, aby co nejlépe vyhovovala nejnovějším poznatkům z oblasti viktimologie. A tak se dnes setkáváme s různými typologiemi obětí vytvářených podle různých pravidel. Např.:

- typologie podle viktimologické „viny“ podle B. Holysta:
  - oběti, které zavinily svou viktimizaci;
  - oběti, které svou viktimizaci nezavinily;²
- typologie podle zažitého členění trestných činů:
  - např. oběti sexuálního násilí, oběti domácího násilí, oběti podvodů, oběti majetkové trestné činnosti a další;³

¹ Čírtková, L., *Forezní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 114

² Novotný, O., Zapletal, J., a kol., *Kriminologie*, ASPI Publishing, Praha, 2004, str. 148 - 149

³ Čírtková, L., *Forezní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 114

- typologie podle reakce na trestný čin:
  - oběti pasivní;
  - oběti aktivní;⁴
- další druhem typologie je členění na:
  - skrytá oběť (taková oběť, která zůstala skryta před policejními orgány i justicí);
  - predestinovaná oběť (taková osoba, které hrozí vysoké nebezpečí viktimizace);
  - předstírající oběť (taková, která pouze simuluje – předstírá újmu);
  - hypertrofující oběť (taková oběť, která zveličuje skutečně utrpěnou újmu);
  - dobrovolná oběť (oběť, která vyslovila sama souhlas s poškozením);
  - oběť – recidivista (taková osoba, která se opakovaně stává obětí trestných činů).⁵
- typologie podle interakce mezi obětí a pachatelem v době kolem spáchání trestného činu (jedná se o jedno z nejznámějších členění obětí a jeho autorem je egyptský viktimolog E. A. Fattah, který rozlišil pět základních skupin obětí):
  - 1) zúčastňující se oběť
    - mezi pachatelem a obětí existuje interakce již před trestným činem, která nezanedbatelným způsobem ovlivňuje motivaci pachatele;⁶
    - podle statistických údajů je toto typické hlavně pro násilnou kriminalitu, např. vraždy.
  - 2) nezúčastňující se oběť
    - v tomto případě nemá oběť možnost jakkoliv vnímat potencionální ohrožení dříve než v momentu samotného útoku, tedy mezi pachatelem a obětí neexistuje interakce před trestným činem.⁷
  - 3) provokující oběť
    - jedná se o oběť, která podcenila nebezpečnost situace, špatně odhadla pachatele a záměrně či bezděčně se vystavila silně viktimogenní situaci;
    - s tímto typem oběti se pak můžeme setkat též u osob, které jsou jinak vyrovnané, ale momentálně byly zatlačeny do kouta, např. oběti domácí násilí.⁸
  - 4) latentní oběť
    - jedná se o skupinu obětí, jejichž role jako oběti, stejně jako jejich újma není veřejně známá;
    - tento typ obětí je charakteristický pro takové trestné činy, kde veřejné oznámení takového deliktu je pro oběť velkou emocionální zátěží, např. sexuální zneužívání dětí.⁹

⁴ Čírtková, L., *Forezní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 114

⁵ Novotný, O., Zapletal, J., a kol., *Kriminologie*, ASPI Publishing, Praha, 2004, str. 149

⁶ Čírtková, L., *Forezní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 114

⁷ Idem

⁸ Ibidem, str. 115

⁹ Ibidem, str. 115

5) nepravá oběť

- v těchto případech se osoba stala obětí trestného činu jakýmsi nedopatřením, omylem, či shodou nešťastných náhod, neboť se ocitla v nesprávnou dobu na nesprávném místě a útok směřoval původně jiným směrem;¹⁰
- zde se jedná z trestněprávního hlediska o tzv. aberaci, tedy omyl o kauzálním průběhu, kdy pachatelův útok je namířen proti určité osobě, ale té se nedotkne a postihne osobu zcela jinou.

Existují samozřejmě i další různá dělení podle zcela základních identifikačních znaků jako je např. členění podle pohlaví, věku či příslušnosti k etnické menšině.

V současné době se pak také čím dál častěji objevuje v pramenech pojem *zločinů bez obětí* (victimless crime). Zde se jedná v podstatě o takové trestné činy, které jsou charakteristické pro dnešní moderní společnost, často složité, těžko objasnitelné trestné činy jako např. trestné činy proti životnímu prostředí, teroristické útoky, hospodářské delikty, trestné činy spojené s drogovou problematikou, jejichž oběťmi nejsou konkrétní individua, ale jedná se zde hlavně o oběti anonymní a zároveň kolektivní. Újma zde nastává u společnosti jako celku, u státu, právnických osob, zájmových organizací, apod.¹¹

2.3 Některé další pojmy související s institutem oběti

2.3.1 Viktimnost

Nejen viktimologické výzkumy, ale také naše každodenní zkušenost ukazuje, že oběti trestného činu se může stát kdokoliv z nás a to kdykoliv. Na stranu druhou se však ukazuje, že osoby s jistými charakteristikami se stávají oběťmi trestných činů častěji než někteří jiní. Dá se tedy usuzovat, že riziko stát se obětí trestného činu závisí mimo jiné také na určitých vlastnostech, zaměstnání, sociální roli a chování osoby.¹² Právě riziko stát se obětí trestného činu se označuje jako *viktimnost*. Někteří autoři tedy definují tento pojem jako stupeň pravděpodobnosti, že se určitá osoba či skupina osob stane obětí trestného činu.¹³

Určit jednoznačnou souvislost mezi určitou charakteristikou oběti a viktimností je často velmi obtížné. Nicméně viktimologické průzkumy v posledních letech přinesly řadu zajímavých poznatků. A tak byla prokázána souvislost mezi viktimností a následujícími faktory:

- *věk oběti* – ukazuje se, že mladí lidé se častěji stávají oběťmi trestných činů než jejich starší spoluobčané, a to zejména u násilné kriminality, jedná se pravděpodobně o důsledek menší ostražitosti a životního stylu mladých lidí;
- *profese oběti* – např. povolání policisty, taxikáře, obsluhy benzinových stanic, poštovních doručovatelů s sebou přináší vyšší míru viktimnosti, tedy vyšší pravděpodobnost, že se osoba stane obětí trestného činu, než je tomu u jiných zaměstnání jako např. povolání učitele, či úředníků;
- *určité sociální charakteristiky* – zde máme na mysli příslušnost k minoritám, např. etnické, náboženské, či příslušnost k rizikovým skupinám jako jsou homosexuálové, drogově

¹⁰ Čírtková, L., *Forezní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 115

¹¹ Kuchta, J., Válková, H., a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 160 - 161

¹² Novotný, O., Zapletal, J., a kol., *Kriminologie*, ASPI Publishing, Praha, 2004, str. 141

¹³ Kuchta, J., Válková, H., a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 158

závislí, uchazeči o azyl, osoby fyzicky postižené, apod. Právě příslušníci různých minorit se velmi často stávají oběťmi některých trestných činů;

- *některé psychické vlastnosti* – jedinci, kteří se nějakým způsobem odlišují od svého okolí, např. mentálně retardované osoby, ale také osoby, které jsou lehkovážné, přespříliš důvěřivé, či naopak velmi agresivní, se stávají oběťmi trestných činů častěji.

2.3.2 Viktimizace

Na rozdíl od pojmu viktimnost, který se zabývá možností, že se z určité osoby stane oběť trestného činu, na teoretické bázi a představuje tak statický přístup v rámci viktimologie, pojem viktimizace představuje přístup dynamický.

Literatura definuje pojem *viktimizace* jako samotný proces, v jehož rámci se z oběti potenciální stává oběť reálná,¹⁴ tedy proces poškozování a způsobování konkrétní újmy konkrétnímu jedinci, ze kterého se tak stává oběť určitého trestného činu.¹⁵

Tento proces zahrnuje několik různých aspektů. V rámci viktimologie se zkoumá především vztah mezi pachatelem a obětí, chování oběti a míra viktimizace.

Ad Vztah oběti a pachatele

Ukazuje se, že v celé řadě případů existuje ještě před spácháním trestného činu vztah mezi obětí a pachatelem. Existence tohoto vztahu a jeho kvalita mohou zásadně ať již pozitivně, tak negativně ovlivnit průběh trestného činu. Typicky hraje vztah mezi obětí a pachatelem velkou roli v případě násilné kriminality, např. u vražd se ukazuje, že jen v jedné pětině případů je oběť zavražděna zcela cizí osobou a naopak u dvou pětin případů existoval velmi blízký vztah mezi obětí a pachatelem již před spácháním vraždy.¹⁶ Ale také v případech sexuálních trestných činů a loupeží je vztah mezi obětí a pachatelem nezanedbatelný. U znásilnění se uvádí, že až 31 % obětí udržovalo s pachatelem před spácháním trestného činu velmi blízký vztah.¹⁷ Na rozdíl od těchto příkladů v případech majetkové trestné činnosti nehraje vztah mezi obětí a pachatelem nijak zvlášť významnou roli.

Ad Chování oběti

Různé oběti se během útoku chovají různě. Oběť svým chováním většinou ovlivní jak začátek útoku, tak jeho průběh a samozřejmě také možnost odhalení pachatele trestného činu. Některé oběti v průběhu útoku zaujmou přístup pasivní (oběť útok zcela zaskočí a je neschopna jakkoliv reagovat), jiné oběti jsou naopak aktivní (oběť křičí, s pachatelem se pere, snaží se utéct, apod.). Případy, kdy oběť do průběhu útoku vůbec nezasáhne, se sice vyskytují, ale jsou jen velmi výjimečné. Ukazuje se také, že v celé řadě případů oběť šanci, že dojde k její viktimizaci, zvýší, např. svojí neopatrností, lehkomyšlností, apod., nebo dokonce pachatele k útoku vyprovokuje, např. tím, že potenciálnímu pachateli nadává, vysmívá se mu. V těchto případech mluví kriminologická literatura o vině (zavinění oběti). Pro správné vyšetření spáchaného trestného činu a potrestání skutečného pachatele je zapotřebí, aby role oběti ve spáchání daného trestného činu byla jednoznačně objasněna, nedocházelo na jedné straně k přehnanému očeřování oběti, na straně druhé nebyl podíl oběti na vlastní viktimizaci zlehčován a byla tak zjištěna skutečná pravda a pachatel byl potrestán spravedlivě za to, čeho se skutečně dopustil.

¹⁴ Kuchta, J., Válková, H., a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 159

¹⁵ Čírtková, L., *Forenzní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 116

¹⁶ Novotný, O., Zapletal, J., a kol., *Kriminologie*, ASPI Publishing, Praha, 2004, str. 145 - 146

¹⁷ Vernerová, E., „Některé viktimologické aspekty vyšetřování trestného činu znásilnění“, in: *Příspěvky ke kriminalistice*, Univerzita Karlova, Praha, 1990, str. 145

Ad Míra viktimizace

Míra viktimizace se určuje pomocí *indexu viktimizace*. Jedná se o podíl obětí připadajících ve sledovaném časovém období na určitý počet obyvatel žijících na vymezeném území.¹⁸ Určování indexů viktimizace hraje velkou roli v rámci viktimologických výzkumů. Ty přinášejí řadu velmi cenných poznatků, které jsou dále spolu s dalšími kriminologickými fakty využívány nejen k získávání celkového přehledu o kriminalitě na daném území, ale také k vytváření různých komplexních programů viktimologické prevence a hrají nemalou roli také při vytváření trestněprávních norem, které jsou přijímány na pomoc obětem trestných činů. Index viktimizace se sleduje pravidelně v jednoletých a pětiletých obdobích, a to jednak pro celkovou kriminalitu a jednak pro jednotlivé trestné činy.

V literatuře odborníci rozlišují několik *fází viktimizace*:

- *fáze primární* (Jedná se o bezprostřední důsledek trestného činu způsobeného pachatelem, tedy o újmu, která byla oběti způsobena jednáním pachatele);
- *fáze sekundární* (Odborníci často upozorňují na fakt, že primární fázi viktimizace ani zdaleka nekončí, vzápětí totiž nastupuje druhá fáze. Jedná se o veškeré vedlejší negativní důsledky spáchaného trestného činu, které nastaly až po dokončení útoku, především újma, která vzniká oběti v důsledku jednání okolí, ať již se jedná o jednání všech orgánů a úředních osob, s kterými se oběť setká během procesu odhalování trestného činu, ale dále se jedná také o chování bezprostředního okolí oběti, jako je rodina, přátelé, kolegové ze zaměstnání, sousedé, apod. Jakékoliv necitlivé, tvrdé jednání, stejně jako přehnaná péče okolí, jako kdyby oběť byla zcela bezmocná, způsobují oběti újmu, se kterou se oběť jen těžce vyrovnává.);
- *fáze terciální* (Psychologové pak přidávají k dvěma výše zmíněným fázím viktimizace ještě třetí fázi, kdy se jedinec není schopen vyrovnat s traumatickou zkušeností sám, i přestože z objektivního hlediska došlo k potrestání pachatele, nápravě a odškodnění újmy způsobené oběti. Takový jedinec se zcela zásadně mění a není schopen bez odborné pomoci pokračovat v původní životní cestě.¹⁹ Jedná se však ale o pohled čistě psychologický).

V této souvislosti je nutné zmínit, že se často ukazuje, že sekundární viktimizace, způsobená právě vyšetřujícími orgány, či blízkým okolím oběti v celé řadě případů zanechá na oběti vážnější újmu než samotný útok. Na rozdíl od primární viktimizace je však možné sekundární viktimizaci minimalizovat správným chováním zúčastněných, kteří jsou poučeni o tom, jak se správně k oběti chovat a jak oběti pomoci se s traumatickým zážitkem vyrovnat.

2. 4 Viktimologie

2. 4. 1 Pojem viktimologie

Viktimologie (victima znamená oběť) je definována jako vědní obor, který se zabývá oběťmi a jejich biosociálními a psychologickými charakteristikami, procesy viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, rolí oběti v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, pomocí obětem, včetně jejich odškodnění a rehabilitace, a v neposlední řadě také prevencí viktimizace, tedy vypracovává způsoby, jak ochránit potenciální oběť před kriminalitou.²⁰

¹⁸ Kuchta, J., Válková, H., a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 159

¹⁹ Čírtková, L., *Forezní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 117

²⁰ Kuchta, J., Válková, H., a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 156

Takto definovaná nauka o obětech trestných činů je chápána jako součást kriminologie, jejíž je nepostradatelnou součástí a přináší mnoho významných poznání pro prevenci kriminality. Stále se však objevují i názory, které definují pojem viktimologie podstatně širěji a považují viktimologii za nezávislou vědní disciplínu. V tomto širším pojetí se však viktimologie zabývá nejen úzkým kruhem obětí trestných činů, ale také oběťmi válečných konfliktů, přírodních katastrof, politického či rasového pronásledování, apod.

2. 4. 2 Vývoj viktimologie

Postavení obětí ve společnosti a role, kterou hrají při hledání spravedlnosti, se v průběhu doby proměňovala a spolu s ní se měnila i role viktimologie.

Na počátku *v dobách feudální společnosti* to byla zásadně oběť, která si vynucovala spravedlnost, bylo tedy na oběti, aby pachatele trestného činu vypátrala, soudila a potrestala. Jen výjimečně se objevily trestné činy, které stíhal a trestal přímo stát.

Postupem doby se však okruh trestných činů, které stíhal a trestal přímo feudál či stát, zvětšil a pozice oběti byla čím dál více odsouvána do pozadí. Výkon práva se tak stává výsadním privilegiem států. V souvislosti s tímto vývojem dochází k tomu, že je kladen velký důraz na pozici a práva pachatele. Oběť trestného činu, její práva, potřeby a pozice je však čím dál více zanedbávána a méně zkoumána odborníky.

V 50. letech minulého století odborníci z různých oblastí (právníci, kriminologové, psychologové) došli k názoru, že je zapotřebí tuto nepříznivou situaci změnit a věnovat se nejen pachateli trestného činu, ale také oběti. A tak se v díle amerického autora Frederica Werthama setkáváme poprvé s pojmem viktimologie.

Za skutečného zakladatele vědního oboru viktimologie je však považován jiný kriminolog, a to Hans von Hentig. Hentig jako první předložil ve svém díle *The Criminal and his Victim*²¹ klasifikaci obětí trestných činů podle jejich psychologických a sociálních znaků. Jeho cílem bylo zaměřit pozornost na dlouho zanedbávanou skupinu, tedy oběti trestných činů, a dále vytvořit klasifikaci, která by byla vědecky podložená a využitelná také v trestním právu. Závěr, ke kterému Hans von Hentig došel, upozornil na to, že přestože tehdejší nauka pečlivě odlišovala roli pachatele a roli oběti, ve skutečnosti se většina obětí, i když nepřímo, ale přesto významnou měrou, svým chováním na trestném činu podílí. Význam práce Hanse von Hentiga spočíval nejen v tom, že obrátil pozornost také na, do té doby zanedbávanou, oblast obětí trestných činů, ale začaly se objevovat i jiné viktimologické studie. Ty se pokoušely o další různé typologie obětí trestných činů, ale také se zabývaly souvislostí mezi určitým způsobem chování potenciální oběti a kriminálním útokem. Některé studie zpochybňovaly hodnověrnost oběti trestného činu, jiné přisuzovaly obětem velkou míru spoluzavinění. Přestože je možné těmto studiím vytknout řadu nedostatků a metodologických chyb, jsou velmi významné, protože se jim podařilo rozšířit oblast zájmu kriminologů právě o oběti trestných činů.

Od 80. let až do současnosti se ve viktimologických výzkumech pokračuje. Výzkumy byly oproštěny od řady nedostatků, byly zlepšeny používané metody. Výzkumy jsou zároveň vedeny na mnohem širší sociální bázi a snaží se zkoumat vztah pachatele, oběti a společnosti v celkovém sociálním kontextu, ale také se zabývají jednotlivými faktory těchto vztahů, jako jsou např. role zúčastněných, jejich postavení a potřeby.

²¹ Poprvé vydáno v roce 1948 v New Haven, Bonn, Yale University Press.

Nejčastější metodou viktimologie jsou různá viktimologická šetření a výzkumy. Jejich cílem však není jen poskytovat teoretické informace a analýzy, ale tyto informace jsou dále využívány v rámci viktimologické prevence. Na základě takto získaných informací se vytváří programy preventivních opatření tak, aby docházelo k minimální viktimizaci, a dále různé modely chování pro osoby, které se ocitnou v ohrožení. Informace z viktimologických výzkumů jsou také významnou měrou využívány v rámci pomoci obětem trestných činů. Poznatky takto získané jsou v neposlední řadě zužitkovány též při vytváření konkrétní trestněprávní legislativy ke zlepšení pozic obětí trestných činů (např. zákon vydaný v České republice v roce 1998 o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestných činů). Je tedy jednoznačné, že viktimologie není jen teoretickým oborem, ale její poznatky jsou hojně uplatňovány v praxi.

2. 4. 3 Kriminologická viktimologie

V literatuře se můžeme setkat v souvislosti s viktimologií též s pojmem *kriminologická viktimologie*. Jedná se o relativně samostatný obor, který se zajímá o oběť jako zdroj informací o trestném činu potřebných pro odhalení pachatele a objasnění trestného činu. Tento obor se opírá o obecné viktimologické poznatky a ty pak využívají v běžné praxi policejní a vyšetřovací orgány.²²

Pro policejní a vyšetřovací orgány jsou důležité tyto viktimologické poznatky:

- *Podíl oběti na vzniku předeliktní situace.*

Z kriminologického hlediska je důležité, jak se oběť chová během trestného činu, to totiž často ovlivní i následné chování oběti v průběhu vyšetřování trestného činu.

- *Ochota oběti oznámit trestný čin a spolupracovat s vyšetřovacími orgány na objasnění trestného činu.*

Ochota oběti oznámit trestný čin je ovlivňována celou řadou různých faktorů. Pro kriminology je však velmi důležité, aby oběť trestný čin ohlásila, a to co možná nejdříve po jeho spáchání. Právě včasné oznámení významně zvyšuje šanci na dopadení pachatele daného trestného činu. Ochota oběti spolupracovat i nadále na vyšetřování kriminologům významně pomáhá. Je ale zapotřebí, aby také kriminologové si byli vědomi jisté křehkosti oběti, netraumatizovali ji zbytečnými či opakovanými úkony a nezpůsobovali tak zbytečně oběti další, tzv. sekundární újmu.

- *Vztah mezi obětí a pachatelem.*

Již výše je zmíněno, jak významný je tento vztah z kriminologického hlediska. Pro kriminology existence bližšího vztahu mezi obětí a pachatelem významně ovlivňuje ochotu oběti oznámit trestný čin a dále ochotu spolupracovat s vyšetřovacími orgány při objasňování trestného činu. Navíc je oběť na začátku trestního vyšetřování jedním z hlavních zdrojů, někdy dokonce jediným, zdrojem informací o spáchaném trestném činu, protože pachatel trestného činu není na začátku většinou znám. Tedy, existence jakéhokoliv vztahu mezi pachatelem a obětí kriminologům významně pomůže při počátečním získávání informací.

- *Oběť jako nositel stop a zároveň jejich tvůrce.*

Oběť je pro kriminology velmi důležitým zdrojem důkazního materiálu v podobě různých stop. Nejenže je sama nositelem stop na těle, oblečení, apod., ale také stopy v paměti oběti jsou velmi důležité. Navíc oběť při interakci s pachatelem zanechá řadu stop také na pachateli trestného činu v podobě různých škrábanců a jiných zranění.

²² Novotný, O., Zapletal, J., a kol., *Kriminologie*, ASPI Publishing, Praha, 2004, str. 141

Tedy celá řada poznatků, které přináší viktimologické výzkumy, je pak využívána nejen při tvorbě různých prevenčních programů, jak bylo zmíněno výše, ale také v běžné praxi kriminalistů.

Využití viktimologických poznatků v rámci kriminalistiky zde zmiňuji hlavně proto, že se v jedné z následujících kapitol budu věnovat komplexněji spolupráci oběti s orgány činnými v trestním řízení, resp. přístupu těchto orgánů k obětem.

Oběť trestného činu je osoba, která byla zraněna nebo poškozena fyzicky, psychicky nebo majetkově. Oběť trestného činu je osoba, která byla zraněna nebo poškozena fyzicky, psychicky nebo majetkově. Oběť trestného činu je osoba, která byla zraněna nebo poškozena fyzicky, psychicky nebo majetkově.

Oběť trestného činu se může stát kdokoli z nás, a to kdykoli. Oběť se musí nejprve vyrovnat s faktem, že zraněná nebo poškozená způsobil jiný člověk úmyslným trestným činem. Je důležité zmínit, že úmyslný způsobení újmy čin znamená pro oběť podstatně větší psychologickou újmu, než pokudná újma byla způsobena jinými příčinami. Tak například pro oběť je mnohem nebezpečnější se vyrovnat s fyzickým zraněním způsobeným úmyslně, než s obdobným zraněním způsobeným nešťastnou náhodou. Podobně je pro postiženou osobu snazší vyrovnat se se zraněním způsobeným omylem, než s majetkovou ztrátou při krádeži či loupeži, ač výsledky je stejné. Trestný čin je chápán jako zavinený útok na jinou osobu a cíl je její škoda tohoto druhu jakýmkoli, je takovýto útok míněn jako osobní, vedený přímo proti konkrétní oběti.²² O to je samozřejmě pro oběť těžší se a takovýto zranění vyrovnat.

3.2. Reakce oběti na trestný čin

Vzhledem k tomu, že každý z nás je individuální a stejně tak i každý trestný čin je zcela individuální, tak jsou reakce, ať již fyzické, či psychologické, u jednotlivých obětí odlišné. Konkrétní reakce postižených osob je tedy těžké předvídat. Přesto zde však zmíním několik základních skupin, se kterými se setkává většina obětí.

3.2.1. Psychické reakce

Mezi základní psychologické reakce, se kterými se oběti setkávají a potřeby se vyrovnat, patří pocit viny za to, co se stalo. Tento dojem si nevědomě vytváří i oběť sama. Oběť se ptá sama sebe „Proč zrovna já?“, „Co jsem udělala, že zrovna mě si pachatel vybral?“. A ač se oběť snaží užit odpovědi na tyto otázky, tak ta neexistuje. Navíc je často pocit viny u obětí udržován dalšími faktory, jako je například pachatel, který se snaží v oběti tento pocit ještě zesílovat, aby snížil vlastní odpovědnost za to, čeho se na oběti dopustil. Další významným faktorem je blízkost i vzdálenost okolí oběti. Jiné může pocítit viny u oběti zvyšující se negativními reakcemi, například „Běžela jsem v noci chodit domů sama“, „Nemám a sebe ani tak takovou obavu panák“, apod.

Oběť kromě pocitu viny zažívá i řadu dalších psychologických pocitů, jako je strach, bezmoc, úděl, omezení, zlost, apod. Často také získá spouštní negativitu a kontrolu nad svým životem, aby snížila znovu ochotnost sama ovládat a ne jít být ovládnuta.

²² Viz Doporučení Evropského řádu pro soudní systém – Právníci o právech obětí na mezinárodní úrovni z roku 1999.

3. ZACHÁZENÍ S OBĚŤMI TRESTNÝCH ČINŮ

3.1 Viktimizace oběti

Pocit bezpečí je jedním ze základních potřeb každého člověka, zároveň je osobní bezpečnost a bezpečnost našeho majetku také základním právem občana. Během historického vývoje na sebe stát postupně zcela přebral stíhání a trestání pachatelů trestných činů a výkon práva se tak stal výsadním právem státu. S tímto právem však úzce souvisí povinnost státu zajistit svým občanům bezpečný stav, na který má mimo jiné také vliv sociální a rodinná politika, stejně jako politika v oblasti pracovních sil. Dále z této povinnosti každého právního státu vyplývají také další práva občana, jako je právo svobodně chodit po ulicích, aniž by byl dotčený občan fyzicky napaden, či právo opustit byt a najít jej po návratu v pořádku. Pokud stát zklame při naplňování těchto svých povinností, pak se občan takového státu stane snáze obětí trestného činu.

Obětí trestného činu se může stát kdokoliv z nás, a to kdykoliv. Oběť se musí nejprve vyrovnat s faktem, že ztrátu nebo poranění způsobil jiný člověk úmyslným trestným činem. Je obecně známo, že újma způsobená trestným činem znamená pro oběť podstatně větší psychickou zátěž, než podobné zranění či škoda způsobená jinými příčinami. Tak např. pro oběť je mnohem náročnější se vyrovnat s fyzickým zraněním způsobeným úmyslně, než s obdobným zraněním způsobeným nešťastnou náhodou, obdobně je pro postiženou osobu snazší vypořádat se se ztrátou majetku, ke které došlo omylem, než s majetkovou ztrátou při krádeži či loupeži, ač výsledek je stejný. Trestný čin je chápán jako zaviněný útok na jinou osobu a ať již je důvod tohoto útoku jakýkoliv, je takovýto akt brán jako osobní, vedený přímo proti konkrétní osobě.²³ O to je samozřejmě pro oběť těžší se s takovýmto zásahem vyrovnat.

3.2 Reakce obětí na trestný čin

Vzhledem k tomu, že každý z nás je individuální a stejně tak i každý trestný čin je zcela individuální, tak jsou reakce, ať již fyzické, či psychické, u jednotlivých obětí odlišné. Konkrétní reakce postižených osob je tedy těžké předvídat. Přesto zde však zmíním několik základních dopadů, se kterými se setkává většina obětí.

3.2.1 Psychické reakce

Mezi základní *psychické reakce*, se kterými se oběti setkávají a potřebují se vyrovnat, patří *pocit viny* za to, co se stalo. Tento dojem si nese každá oběť v sobě sama. Oběť se ptá sama sebe „Proč zrovna já?“, „Co jsem udělala, že zrovna mě si pachatel vybral?“. A ač se oběť snaží najít odpověď na tyto otázky, tak ta neexistuje. Navíc je často pocit viny u oběti umocňován dalšími faktory, jako je např. pachatel, který se snaží v oběti tento pocit ještě zvyšovat, aby snížil vlastní odpovědnost za to, čeho se na oběti dopustil. Dalším významným faktorem je též blízké i vzdálenější okolí oběti, které může pocity viny u oběti zvyšovat nevhodnými reakcemi, např. „Neměla jsi v noci chodit domů sama.“, „Nemáš u sebe nosit tak velké obnosy peněz.“, apod.

Oběť kromě pocitu viny zažívá i řadu *dalších negativních pocitů*, jako je strach, bezmoc, úděs, ohrožení, zlost, apod. Chce také získat zpátky rovnováhu a kontrolu nad svým životem, aby mohla znovu běh událostí sama ovládat a ne jimi být ovládána.

²³ Viz Doporučení Evropského fóra pro služby obětem – Prohlášení o právech obětí na standardní služby z roku 1999.

Další pocit, se kterým musí oběť bojovat, je *ztráta sebedůvěry a ztráta schopnosti* na nějakou dobu *plánovat a řídit svůj život*. Do života oběti vstoupí trestným činem něco s čím, nejenže oběť nepočítala, ale zároveň se jen velmi těžce s takovou událostí vyrovnává.

U oběti se mohou také vyskytnout *pocity osamělosti, opuštěnosti a nepochopení*, a to i ze strany lidí oběti velmi blízkých. V případě trestného činu se jedná o velmi intenzivní prožitek, který je těžko sdělitelný lidem, kteří takovou zkušenost sami nemají. Oběť také v některých případech nechce, či nedokáže o trestném činu hovořit, protože se buď bojí reakce okolí, nebo jí odezva okolí připadá neadekvátní tomu, co prožila.

V souvislosti s těmito negativními pocity se u oběti objevuje také *strach z toho, že se může trestný čin opakovat*, ať už rukou stejného pachatele, který se bude chtít oběti pomstít, anebo že dojde k jinému trestnému činu způsobenému další, neznámou osobou. Tento strach může oběť nejen paralyzovat, ale zároveň ji může také nutit k tomu, aby učinila řadu různých kroků ve snaze zvýšit bezpečnost svoji či svých blízkých. Ve skutečnosti se však jedná hlavně o řadu omezujících kroků, které snižují kvalitu života oběti a její rodiny, ale nepřinášejí vždy větší bezpečí.

3. 2. 2 Fyzické reakce

S právě zmíněnými duševními reakcemi souvisí také *dopady fyzické*, které se mohou objevit nejen v přímé souvislosti se spáchaným trestným činem, ale také později při opětovném vybavování událostí, ať již během vyšetřování trestného činu, či zcela náhodně.

Mezi tyto fyzické příznaky patří např. tělesná slabost, bolesti hlavy, zvýšená únava, srdeční potíže, žaludeční problémy, plačtivost, apod. Některá z fyzických poranění způsobených trestným činem mohou mít i dlouhodobější následky. Je dokázáno, že např. jizvy, které trvale připomínají trestný čin, mají také negativní dopady na psychické uzdravování oběti.

3. 2. 3 Dopady trestného činu na oběti

U různých obětí trestných činů se mohou vyskytnout kterékoliv z výše zmíněných reakcí, ať již najednou či postupně. Mohou se objevit všechny zmíněné reakce, stejně jako jen některé z nich. Také síla těchto reakcí bude u různých obětí odlišná. To, jaký bude mít trestný čin, především primární viktimizace, *dopad na postiženou osobu*, závisí na těchto třech skupinách faktorů:

1) previktimní osobnost;

To, jak velký dopad bude mít trestný čin na konkrétního člověka, závisí do velké míry na osobnostním založení každého jednotlivce a na tom, jak tento jedinec prožívá konkrétní situace. Průzkumy například ukázaly, že osoby, které se obávají projevit své autentické pocity a snaží se vystupovat jako siláci, které nic nevyvede z míry, se hůře vyrovnávají s vlastní viktimizací. U těchto osob se pak často setkáme s prudkými a přetrvávajícími následky trestného činu, které často překvapují okolí dotčeného.²⁴ Stejně tak i jedinci, kteří se vyznačují zvláště zvětšenou iluzí kontroly nad svým životem a kteří jsou přesvědčeni, že jsou připraveni zvládnout jakoukoliv situaci, se většinou potýkají s devastujícími a dlouho přetrvávajícími následky trestných činů.²⁵

²⁴ Čírtková, L., *Forenzní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 126

²⁵ *Ibidem*, str. 125

2) okolnosti konkrétního trestného činu;

Mezi tyto faktory řadíme hlavně způsob, jakým budoucí oběť v případech násilných trestných činů na signály nebezpečí reaguje. Zde lze např. rozlišit agresivně reagující oběti, které bez rozmýšlení a zcela spontánně volí střet s útočníkem bez ohledu na rizika situace, dále pasivně reagující oběť, která reaguje psychickým ochromením a v podstatě bez odporu vyhoví pachatelovým požadavkům, a pak jsou to racionálně reagující oběti, které se chovají jako, kdyby na takovou situaci byly psychicky připraveny. V těchto třech zmíněných kategoriích se s nejzávažnějšími dopady trestného činu setkáváme u obětí reagujících pasivně.²⁶

3) reakce nejbližšího okolí;

Způsob, jakým se k oběti chová její okolí po spáchání trestného činu, zásadně ovlivňuje rychlost, jakou se oběť vrátí zpátky do běžného života. Jak je již výše zmíněno, dopad trestného činu na oběť je vysoce individuální. Navíc reakce blízkého okolí, stejně jako profesionálů, se kterými se oběť postupně po spáchání trestného činu setká, je jediným faktorem, který můžeme spolehlivě a programově ovlivňovat ve prospěch oběti. Je postačující, když se v okolí oběti najde jedna důvěryhodná osoba, která pomůže oběti projít tímto velmi těžkým obdobím. Je však nezbytně nutné, aby nejen tato osoba, ale také celé okolí oběti vědělo, co jí skutečně pomůže a jaké reakce jí naopak uškodí. V této souvislosti je nutné upozornit, že existuje řada různých strategií, které nejen, že oběti nepomáhají, ale naopak mohou dopady viktimizace na oběť ještě zhoršit, např. postup, kdy se okolí domnívá, že oběť musí na trestný čin co nejrychleji zapomenout, a proto se k ní chová jako, kdyby se nic nestalo, či naopak strategie, podle které je oběť chápána jako „nemocný člověk“, kterému pomohou léky a odpočinek.²⁷

4) životní situace, ve které se oběť nacházela před spácháním trestného činu a její současná situace.²⁸

K překonání negativních dopadů trestného činu je pro oběť velmi důležité, aby věděla, jakým pocitům a reakcím je a bude vystavena, a dále také, že to, co prožívá, není nenormální, ale že se s takovými reakcemi a pocity potýkají všechny oběti, některé více, jiné méně. Pokud oběť v této fázi jakékoliv své skutečné pocity potlačí, spotřebuje na to velké množství duševní energie, která jí pak chybí na běžné činnosti každodenního života a zhoršuje se tak kvalita jejího života,²⁹ v některých případech může dojít až k rozvinutí posttraumatické stresové poruchy.³⁰ Zároveň je nutné si uvědomit, že trestným činem je zasažena nejen oběť sama, ale také celé její bližší okolí, příbuzní, kamarádi, kolegové z práce, atd., kteří sice nebyli sami přímo postiženi trestným činem, ale přesto má trestný čin vliv také na jejich životy.

²⁶ Čírtková, L., *Forezní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 128

²⁷ Idem

²⁸ Lagerback, B., *Oběti zločinu a jejich reakce – zkušenosti ze Švédska I.*, <http://bkb.juristic.cz/81867/short?CACHE=REDRAW>, přečteno 27-11-05

²⁹ Lagerback, B., *Oběti zločinu a jejich reakce – zkušenosti ze Švédska I.*, <http://bkb.juristic.cz/81867/short?CACHE=REDRAW>, přečteno 27-11-05

³⁰ Jedná se o soubor různých poruch chování a prožívání včetně fyziologických reakcí, které vznikají jako důsledek extrémního stresového prožitku, přesahujícího běžnou lidskou zkušenost. Může se projevit, jak přímo u ohrožených osob, např. obětí trestného činu, ale také u osob, které nebyly přímo ohroženy na životě, např. svědci trestného činu. Posttraumatická stresová porucha je od roku 1979 zařazena v USA do oficiálního klasifikačního manuálu pro statistickou evidenci psychiatrických poruch a nemocí. Hlavním problémem je, že různé příznaky této poruchy se mohou objevit i po delší době od prožitého ohrožení. (Čírtková, L., *Forezní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 130 – 131)

3.3 Účast oběti na trestním řízení

Oběť, za předpokladu, že si uvědomí, že na její osobě byl spáchán trestný čin a že jí byla poškozena, jej oznámí orgánům činným v trestním řízení. Motivace oběti a orgánů činných v trestním řízení je ve své podstatě stejná. Obě strany chtějí pachatele usvědčit ze spáchaného trestného činu a potrestat. Právě proto oběť oznámí trestný čin a to i přesto, že jí v souvislosti s trestním řízením vznikne řada nepříjemných povinností.

Oběť trestného činu hraje v trestním řízení velmi významnou a nezastupitelnou úlohu, nejen v případech násilné kriminality. Je to právě oběť, která je hlavním zdrojem informací pro orgány činné v trestním řízení. Nejen, že oznamuje trestný čin, tedy dává orgánům činným v trestním řízení vědět, že se stalo něco nezákonného, ale dále sehrává také důležitou roli při objasňování trestného činu, kdy je hlavním svědkem v celé události a z hlediska kriminalistického také hlavním nositelem stop a důkazů. Navíc je možné v širších souvislostech hovořit též o významu spolupráce oběti a orgánů činných v trestním řízení pro prevenci, neboť pokud oběť a příslušné orgány spolu dobře spolupracují, jsou pachatelé včas dopadeni a potrestáni. To je samozřejmě ta nejlepší prevence pro celou společnost.³¹

Je tedy jasné, že význam oběti pro vyšetřování a objasnění trestného činu je veliký. Dále je také jednoznačné, že se oběť hlavně při prvním, ale také při kterémkoliv následujícím kontaktu s orgány činnými v trestním řízení nachází ve velmi tíživé a stresující životní situaci. To, jak úspěšně bude probíhat její následující spolupráce s vyšetřujícími orgány a zda bude i kdykoliv v budoucnu ochotna se s důvěrou obrátit na orgány činné v trestním řízení, záleží na chování a přístupu konkrétních osob.

Oběť v této situaci očekává především zajištění bezpečí pro svoji osobu, a to ať již na psychologické úrovni, tedy např. slovním ujištěním, že jí již žádný další útok nehrozí, ale též na úrovni fyzické, např. přijetím bezpečnostních opatření kdykoliv během trestního řízení.

Pro oběť dále hrají nemalou roli přesné a jasné informace o dalším postupu. Orgány činné v trestním řízení by tedy neměly zapomínat na svoji povinnost oběti jasně a úplně informovat o jejich právech, o průběhu trestního řízení i o programech a možnostech pomoci a péče, které může oběť využít.

V neposlední řadě oběť očekává, že se jí dostane emocionální podpory a empatie. Očekává, že se orgány činné v trestním řízení dokážou vcítit do pozice oběti a jejích pocitů. Předpokládá také, že jí bude důvěřováno a že vše, co vypoví, bude bráno vážně, např. časté opakování nedůvěřivých otázek, či otázky směřující do intimního soukromí obětí jsou pocíťovány jako projev nedůvěry.

V praxi je však možné se často setkat s případy, kdy tato očekávání oběti nejen, že nejsou naplněna, ale navíc dochází kvůli nevhodnému postupu orgánů činných v trestním řízení ke způsobování další újmy obětem, tzv. sekundární viktimizaci.

³¹ Koubová, E., „Význam obětí pro vyšetřování trestného činu a prevenci kriminality“, in: *K problematice obětí trestných činů, Sborník příspěvků z celostátního semináře, Bílý kruh bezpečí, Praha, 1995, str. 50*

3.4 Sekundární viktimizace

Sekundární viktimizací rozumíme trauma, které oběti vzniká v důsledku negativního chování lidí k oběti v období po spáchání trestného činu.³² O sekundární viktimizaci mluvíme tedy až tehdy, když se k přirozenému stresu přidají další ve své podstatě „nadbytečné“ události či tlaky, které způsobují u oběti další tentokrát emocionální újmu.³³ Zdrojem tohoto traumatu může být:³⁴

- 1) pachatel, který způsobil oběti primární újmu (např. pachatel, který se snaží oběť zastrašit tak, aby oběť nepodala trestní oznámení);
- 2) sociální prostředí (např. nevhodné reakce blízkého okolí, či způsob, jakým je případ prezentován v médiích);
- 3) orgány činné v trestním řízení (např. přístup policie při výslechu oběti).

Všechny tyto osoby tak mohou výrazně ovlivnit dopad trestného činu na oběť. Zároveň je jejich chování jedním z mála faktorů, který můžeme ovlivnit a pomoci tak oběti vyrovnat se s právě prožitým traumatem.

Ukazuje se, že *újma způsobená oběti sekundární viktimizací* může převýšit škodu, která byla oběti způsobena samotným trestným činem. Jedná se především o nedostatek pochopení ze strany okolí pro pocity, které prožívá oběť v souvislosti s trestným činem. Díky tomu se cítí nejistě, ale často také zcela či částečně izolována od společnosti, která nerozumí tomu, co prožívá. Ve svém důsledku tak může dojít k odcizení oběti od společnosti a jejího sociálního okolí. Pro oběť, která se cítí sama a nepochopena, je potom boj s následky trestného činu mnohem komplikovanější. Profesionálové pracující s oběťmi poukazují také na to, že potrestání pachatele a kompenzace trestného činu jsou pro oběť pouze částí nápravného procesu. Okamžitá pomoc plná pochopení a prostá nevhodných reakcí ze strany okolí je pro oběť neméně důležitá a výrazně oběti usnadňuje cestu k uzdravení. Přesto výzkumy i odborníci upozorňují na to, že sekundární viktimizace ze strany orgánů činných v trestním řízení, stejně jako sociálního prostředí není výjimkou, a to i přesto, že je to záležitost, na kterou máme všichni mimořádný vliv, a je tedy zcela zbytečné, abychom obětem opakovaně, byť i neúmyslně ubližovali.³⁵

Za prvé je třeba, aby lidé v bezprostředním okolí věděli, že mohou svým chováním oběti buď výrazně usnadnit nebo neobyčejně ztížit návrat do normálního života.

Dále je zapotřebí, aby si orgány činné v trestním řízení uvědomily, že celé přípravné a stejně tak i soudní řízení je pro oběť velmi stresovou záležitostí. Již samotné řízení, které je často pro oběť první zkušeností se soudnictvím, přináší jistou míru stresu. Ten však můžeme jen těžko vyloučit, protože se objevuje u každého, kdo se běžně v tomto prostředí nepohybuje. Navíc se však v případě obětí trestných činů setkáváme se sekundární viktimizací, jednak díky nevhodnému chování orgánů činných v trestním řízení, jednak kvůli chybnému sladění práv obětí s právy pachatelů. Vzhledem k vážným důsledkům, které však sekundární viktimizace na oběti má, je nutné její zdroje výrazně omezit. To lze dosáhnout relativně

³² Lagerback, B., *Oběti zločinu a jejich reakce – zkušenosti ze Švédska I.*, <http://bkb.juristic.cz/81867/short?CACHE=REDRAW>, přečteno 27-11-05

³³ Čírtková, L., *Výslech oběti trestného činu, prostor pro sekundární viktimizaci*, Zpravodaj BKB, č. 3, Praha, 2005, str. 11

³⁴ Novotný, O., Zapletal, J., a kol., *Kriminologie*, ASPI Publishing, Praha, 2004, str. 147 - 148

³⁵ Vitoušová, P., *Zacházení s oběťmi trestných činů*, Zpravodaj BKB, č. 4, Praha, 2000, <http://bkb.juristic.cz/80381/old>, přečteno 11-11-05

snadno pomocí jednoduché zásady, že všichni, kdo přichází do kontaktu s poškozeným v důsledku své profese, musí mít vždy na zřeteli, že oběť trestný čin nespáchala.³⁶

3.5 Práva obětí trestných činů

Orgány činné v trestním řízení by měly nejen pečlivě dodržovat při objasňování trestného činu a následném soudním řízení veškerá práva, která jsou přiznána pachateli trestného činu, ale neměly by zapomínat ani na *práva obětí*, i přesto, že tato nejsou vždy v právních rádech explicitně a do detailů upravena. Právě důsledným dodržováním práv obětí je možné se zásadnějším chybám v jednání s obětí vyhnout a tím se vyvarovat i způsobování dalšího psychického poškozování obětí. Vzhledem k velkému významu, který dodržování práv obětí má, považují za důležité zde tato práva, která byla uznána na evropské úrovni, zmínit.

Evropské fórum pro služby obětem³⁷ vypracovalo v této souvislosti doporučení, v jejichž rámci jsou jednotlivá práva obětí upravena. Jednak bylo sepsáno Prohlášení o právech obětí v trestním řízení (Statement of Victims' Rights in the Process of Criminal Justice), vydané v roce 1997, a jednak Prohlášení o sociálních právech obětí trestných činů (The Social Rights of Victims of Crime) z roku 1998.

3.5.1 Prohlášení o právech obětí v trestním řízení

Toto prohlášení upravuje základní práva a doporučené principy, kterými by měly oběti disponovat. Jedná se o:

- *Právo na uznání oprávněných zájmů oběti a právo na respekt k lidské důstojnosti oběti.* Jakékoliv dotazování či vyslýchání obětí by mělo být vedeno v tomto duchu, zvláštní zřetel má být potom kladen na oběti dětské, či mentálně postižené.

- *Právo na informace*, a to jednak právo zvolit si možnost být informován o vývoji celého trestního řízení, a pokud si oběť toto právo zvolila, pak být informována o celém trestním řízení a dalších důležitých skutečnostech co nejdříve, co nejjasněji a bez zamlčení jakýchkoliv významných faktů.³⁸

- *Právo oběti sdělit informace* jejich vlastními slovy bez zásahů z vnějšku přímo policii, či státnímu zástupci, kteří jsou zodpovědní za konkrétní rozhodnutí v dané věci.

- *Právo na právní pomoc*, ta by měla být oběti poskytnuta bez ohledu na její ekonomické možnosti. Právní pomoc by měla zahrnovat právo nechat se zastupovat a právo na právní pomoc.

- *Právo na ochranu soukromí oběti* se speciálním ohledem na děti a zvláště zranitelné osoby. Jedná se však nejen o ochranu soukromí těchto osob, jako např. jména, či dalších detailů, na jejichž základě by bylo možné oběť identifikovat, ale také o ochranu oběti před pachatelem trestného činu, např. jeho výhrůzkami, násilím či jakýmkoliv dalším kontaktováním oběti.

- *Právo na odškodnění* oběti, příp. jejich příbuzných.

³⁶ Čírtková, L., *Forenzní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 117

³⁷ Dále jen Evropské fórum – bližší informace o cílech a práci tohoto fóra budou zmíněny v následujících kapitolách.

³⁸ Významná role, kterou hrají informace pro oběti trestných činů, bude vysvětlena později.

Prohlášení dále zdůrazňuje nutnost zavést stížnostní proces v případech, kdy práva obětí byla porušena. Klade také důraz na to, aby všechna zmíněná práva byla dodržována bez jakékoli diskriminace obětí.

3. 5. 2 Prohlášení o sociálních právech obětí trestných činů

Toto prohlášení doplňuje některá další práva obětí v sociální oblasti:

- *Právo oběti na bezplatnou zdravotní péči*, která je poskytována personálem náležitě proškoleným pro práci s oběťmi.
- *Právo oběti na finanční pomoc*, zvláště pak v případech, kdy oběti ušel zisk, či se jedná o oběti domácího násilí, které nemají žádný finanční příjem.
- *Právo na zajištění bezpečného domova*, který je považován za základní předpoklad fyzického i psychického zdraví.
- *Právo na speciální zacházení v zaměstnání*.
- *Právo především dětských obětí na zvláštní zacházení v rámci školní docházky*. Škola by měla být hlavně prostorem plným důvěry, porozumění a dávat dítěti možnost o všem si v klidu promluvit.
- *Právo každé oběti trestného činu na bezplatné služby poskytujících podporu obětem* (Victim Support Service). Toto základní právo obětí by mělo být podporováno vládou v každé evropské zemi.

I toto prohlášení znovu zdůrazňuje právo oběti na uznání a respekt ze strany společnosti, práva ohledně informací, právo na soukromí a na náhradu škody.

Vzhledem k tomu, že také Česká republika, resp. česká organizace na pomoc obětem trestných činů (Bílý kruh bezpečí) je členem Evropského fóra, výše uznaná a doporučená práva obětí platí také na území České republiky. Je tedy třeba, aby byla respektována všemi lidmi, kteří se pohybují v okolí obětí, tím spíše státními orgány. Zajištěním těchto práv a jejich dodržováním orgány činnými v trestním řízení pak můžeme účinně zabránit nežádoucí sekundární viktimizaci obětí.

3. 6 Oběti a informace

V praxi se objevuje *velké množství informací*, které se týkají oběti, ať již se jedná o informace, které směřují k oběti, či informace, které naopak směřují od oběti. Význam těchto informací můžeme dovodit i z faktu, že řada mezinárodních dokumentů se problematikou obětí a informací rovněž zabývá.

3. 6. 1 Mezinárodní dokumenty zabývající se vztahem informací a obětí trestných činů

Jedním ze stěžejních mezinárodních dokumentů, který řeší problematiku obětí a v jejím rámci též vztah oběti a informací, je Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci.³⁹ Tato příručka rozlišuje tři druhy informací, se kterými se oběť setkává při objasňování trestného činu:

³⁹ Deklarace OSN č. 40/34, vydaná dne 29-11-1985

- informace o právech a odpovědnostech obětí;
- informace o dosaženém pokroku v konkrétním případě;
- informace, které předává oběť jako svědek orgánům činným v trestním řízení.

Také již výše zmiňované dokumenty Evropského fóra se zabývají spektrem informací, které se vyskytují v souvislosti s oběťmi trestných činů, a řeší také důležitost informací pro samotné oběti.

Prohlášení Evropského fóra rozlišují:

- informace, které oběť získává během trestního procesu;
- informace, které sama oběť poskytuje během objasňování trestného činu.

Ad Informace, které oběť získává.

1) Oběť musí být nejprve informována o svých právech a odpovědnostech v souvislosti s trestním řízením. Je zapotřebí, aby jí byla sdělena nejen samotná práva a povinnosti, ale také způsob, jakým se může svých práv domáhat. Příslušné orgány by dále měly být schopny oběť informovat o všech možnostech získání psychologické a další pomoci, kterou může potřebovat, a případně byly též schopny odkázat ji na organizace, které se zabývají následnou pomocí obětem trestných činů.

2) Oběť má právo rozhodnout se, zda chce být informována o vývoji ve svém případě. Tato možnost má být oběti nabídnuta státními orgány již během oznamování trestného činu. Jedná se především o informace o tom, co se bude dít po podání trestního oznámení, jak bude policie postupovat dál, zda padla obvinění v daném trestním případě, dále informace ohledně vazby obviněného, jeho obžaloby, trestu a také o propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody.

Pokud se oběť rozhodne a požádá o to být informována, pak jí musí být tyto informace sdělovány jasně, promptně a bez zamlčení podstatných skutečností. Měly by jí být poskytovány odpovědnými osobami, nejlépe těmi, kteří dané rozhodnutí v konkrétním případě sami přijímali. Jsou to totiž právě tyto osoby, které mají nejpřesnější informace o stavu věci a navíc znají také skutečné důvody svého rozhodnutí. Dále by tyto skutečnosti měly být sdělovány nejlépe při osobním kontaktu, zvláště pokud se jedná o násilnou kriminalitu, sexuální trestné činy, domácí násilí, apod. Oběť musí plně porozumět danému rozhodnutí a jeho důvodům. Tyto informace musí být navíc sdělovány tak, aby oběti způsobily co možná nejmenší rozrušení.⁴⁰

Ad Informace, které poskytuje oběť orgánům činným v trestním řízení.

To, jak přesné a podrobné informace může oběť orgánům činným v trestním řízení poskytnout, záleží na tom, o jaký druh trestného činu se jedná. Rozlišujeme tedy:

1) *trestné činy vztahové*,⁴¹ kdy se oběť a pachatel dobře znají a před tím, než došlo ke spáchání trestného činu, jsou mezi nimi navázány úzké osobní vztahy (např. partnerský vztah,

⁴⁰ Prohlášení o právech obětí v trestním řízení, vydané Evropským fórem pro služby obětem trestných činů v roce 1997.

⁴¹ Čírtková, L., *Forezní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 150

vztahy na pracovišti). Zde pak může oběť orgánům činným v trestním řízení poskytnout velmi detailní informace ohledně přemýšlení pachatele, jeho sociálních vazeb a životní situace.

2) *trestné činy nevztahové*,⁴² kdy mezi obětí a pachatelem neexistují žádné bližší osobní vztahy (pachatel může znát oběť pouze od vidění, z doslechu, či ji vidět zcela poprvé). V těchto případech nemůže oběť poskytnout orgánům činným v trestním řízení mnoho detailních informací a tyto orgány se musí soustředit na získání informací potřebných k objasnění trestného činu z dalších zdrojů.

V každém případě je však důležité, aby informacím, kterými oběť disponuje, byla věnována dostatečná pozornost a bylo jim umožněno informace sdělit vlastními slovy, bez větších zásahů ze strany státních orgánů. Oběti by měly mít možnost informace poskytnout přímo těm orgánům, které budou v konkrétním případě rozhodovat. Dále by měly cítit podporu a povzbuzení k tomu, aby sdělily příslušným orgánům vše, co samy považují za důležité. Zároveň je ale nutné, aby si oběť uvědomovala, že tyto informace mohou být odhaleny obhajobě pachatele a obhajobou též zpochybňovány. I přes nepříjemnosti, které mohou být s poskytováním informací oběťmi spojeny, výzkum ukazuje, že oběti, kterým je dána možnost se k případu vyjádřit a poskytnout informace, ke kterým úřady později při rozhodování přihlédly, cítí, že samy měly vliv na rozhodnutí přijaté v jejich případě a tuto možnost hodnotí pozitivně.⁴³

3. 6. 2 Oběti a informace v České republice

V českém právním řádu je povinnost informovat oběti státními orgány zakotvena nedostatečně. Paragraf 46 TŘ sice stanoví povinnost orgánů činných v trestním řízení poučit poškozeného o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění. Paragraf 310 odst. 2 TŘ pak ještě zdůrazňuje povinnost trestních orgánů poučit poškozeného o jeho právech specificky pro institut narovnání. Paragraf 43 TŘ dále stanoví řadu procesních práv, která může poškozený v trestním řízení vykonávat, jedná se např. o právo nahlížet do spisů, činit návrhy na doplnění dokazování, účastnit se hlavního líčení (paragraf 43 odst. 1 TŘ), a dále významné právo uplatnit nárok na náhradu škody (paragraf 43 odst. 3 TŘ).

I přes tato přiznaná práva se však ukazuje, že obětem některé důležité informace chybí. Bílý kruh bezpečí⁴⁴ upozorňoval hlavně na to, že obětem dlouho chyběly informace ohledně propuštění obviněného z výkonu vazby nebo odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody. Nejistota, která vyplývá ze skutečnosti, že oběti nejsou informovány o propuštění pachatele z vazby či věznice, je pro ně velmi traumatizující, protože se nemohou na tuto skutečnost nijak připravit. V této souvislosti vyvinul BKB velkou iniciativu a navrhl provedení změn v naší legislativě, tedy zavedení práva poškozeného na informaci o propuštění obviněného z vazby, nebo odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody do naší trestněprávní praxe.⁴⁵ BKB navrhl, aby byla dána zákonná možnost poškozenému požádat o takovou informaci orgány činné v trestním řízení a zároveň aby bylo stanoveno, že v odůvodněných případech příslušné orgány poškozenému v jeho žádosti vyhoví. Návrh BKB byl přijat a

⁴² Čírtková, L., *Forenzní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 151

⁴³ Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, str. 43, <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html#p1997>, přečteno 29-10-2005

⁴⁴ Bílý kruh bezpečí (dále jen BKB) je organizace na pomoc obětem trestných činů, která funguje v České republice. Bližší informace o poslání a činnostech BKB budou zmíněny v následujících kapitolách.

⁴⁵ Návrh BKB na zavedení informovanosti poškozeného, Zpravodaj BKB, č. 1, Praha, 2002, <http://bkb.juristic.cz/169403/old>, přečteno 12-11-05

zák. č. 283/2004 Sb., kterým se mění zákon o trestním řízení soudním (trestní řád), zavedl do trestního řádu paragraf 44a. Ten stanoví, že shledá-li orgán činný v trestním řízení, že poškozenému nebo svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, poučí poškozeného nebo svědka o možnosti žádat informace o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchl, nebo odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z něj uprchl. Podle paragraf 44a odst. 2 TR mohou osoby oprávněné podle odst. 1 tohoto paragrafu podat takovou žádost u soudu či státnímu zástupci v přípravném řízení. S účinností od 1. července 2004 může tedy oběť trestného činu získat takovéto informace, což jistě pozitivně přispívá k uzdravování obětí a jejich návratu k běžnému životu.

V souvislosti se způsobem, jakým jsou oběti seznamovány se svými právy, si řada obětí v České republice stěžuje na fakt, že orgány činné v trestním řízení kladou nepřiměřeně velký důraz na informace ohledně křivé výpovědi a na postih, který obětem v této souvislosti hrozí. Oběti často upozorňují na velký nesoulad mezi způsobem, jakým jsou jim poskytovány informace ohledně vykonávání jejich práv, a způsobem a důrazem, jakým jsou informovány o následcích křivé výpovědi. Zde však nejsou nutná žádná další zákonná ustanovení, ale postačilo by zdůraznit příslušným orgánům, jak informace obětem sdělovat.

3. 6. 3 Oběti a informace v Nizozemí

Holandský právní řád upravuje dvě skupiny informací, se kterými se v souvislosti s oběťmi trestných činů setkáváme. Jedná se o informace, které mají být oběti poskytnuty, a dále informace o oběti, ať již ty poskytované orgánům činným v trestním řízení, tak i informace získané a uveřejňované v médiích.

Ad *Informace poskytované oběti*

Orgány činné v trestním řízení, především policie, mají za povinnost poskytnout oběti tyto informace:

1) *Informace o možnostech získání praktických a právních rad a pomoci.* Policie má povinnost sama oběti odkazovat na Victim Support The Netherlands.⁴⁶ V této souvislosti byl v Holandsku v roce 1996 proveden zajímavý výzkum, ve kterém se zjišťovalo, jaký význam hraje při odkazování obětí na pomoc způsob, jakým je tak činěno. Ukázalo se, že způsob, jakým policie nabízí pomoc obětem, je velmi důležitý.⁴⁷ Proto je také v Holandsku velký důraz kladen právě na rozvíjení schopností policistů mimo jiné i pro takovéto situace. Dále platí, že informace o možnostech navázání kontaktu s organizacemi, které pomáhají obětem trestných činů, jsou ze strany holandské policie nejčastěji poskytovanými informacemi obětem.

2) *Informace ohledně možnosti náhrady škody,* ať již pachatelem či státem. Na základě výzkumů se ukázalo, že v případě této povinnosti se policie setkává s velkými problémy, a to hlavně kvůli tomu, že otázka kompenzace je vnímána jako náročná na pochopení vzhledem ke svému právníckému základu.

⁴⁶ Jedná se o organizaci na pomoc obětem trestných činů, působící v Nizozemí, v podstatě obměna českého Bílého kruhu bezpečí. Více informací v kapitole 5.

⁴⁷ Např. na otázku Potřebujete, či chcete pomocnou asistenci ve vaší situaci? většina obětí odpoví negativně, zatímco pokud je otázka položena např. takto Namítal/a byste něco proti tomu, kdyby bylo vaše jméno a telefon poskytnuty organizaci na pomoc obětem trestných činů? je odpověď obětí mnohem častěji pozitivní. Na tomto malém příkladu je jistě vidět, jak zdánlivě bezvýznamné věci hrají pro osobu, která se nachází ve velmi stresové situaci, velkou a zásadní roli. (Brienen, M. E. I., Hoegen, E. M., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*, Wolf Legal Productions, Nijmegen, 2000, str. 672)

3) *Informace o výsledku policejního vyšetřování.* Policie je povinna nabídnout oběti možnost být informována o vývoji v jejím konkrétním případě. Pokud oběť chce být informována, pak to, jaký rozsah informací bude oběti poskytován, záleží na závažnosti trestného činu.⁴⁸ Tedy v případě méně závažných trestných činů má policie za povinnost informovat oběti pouze o postupu v případě a o výsledku vyšetřování. Pokud se jedná o závažné trestné činy, zde je již poskytována škála informací. Oběť musí být informována o jakémkoliv vývoji v případě, zvláště pak pokud byl pachatel činu zjištěn. Také v této oblasti byl proveden rozsáhlý výzkum v roce 1998. Podle tohoto výzkumu se fungování systému poskytování informací v posledních letech výrazně zlepšilo. Zatímco před rokem 1998 bylo uspokojivě informováno pouze 35 % obětí, tak v roce 1998 zhruba 85 % obětí hodnotí svoji informovanost jako velmi dobrou. Na spokojenosti holandských obětí s informovaností se stále pracuje, hlavně pak na možnosti obětí kdykoliv získat informace o vývoji ve svém vlastním případě. Ministerstvo spravedlnosti pracuje na návrhu vytvořit přepážky v každém policejním obvodu, kde by se oběti mohly samy informovat o svém případě.⁴⁹

4) *Informace o konečném rozhodnutí státního žalobce v daném případě.* Oběti musí být též informovány, jak o postoupení případu soudu, tak o zastavení trestního stíhání (čl. 51f holandského trestního řádu).

5) *Informace o datu a místě soudního řízení* v dané věci jsou také oběti trestného činu poskytovány automaticky podle čl. 51f holandského trestního řádu.

Ad Informace o oběti

Zde se jedná o informace, které oběť poskytuje orgánům činným v trestním řízení. Kromě informací a podrobností o spáchaném trestném činu a pachateli trestného činu vyplňuje oběť také zvláštní formulář, tzv. slachtofferformulier, ve kterém sděluje všechny informace týkající se náhrady škody a svá přání a očekávání v této oblasti. Oběti dále vyplňují tzv. voeringsformulier, formulář se základními údaji pro adhezní řízení. Na základě takto získaných údajů policie připravuje speciální prohlášení, která mimo jiné obsahují informace o vůli podezřelého nahradit oběti škodu. Všechna tato prohlášení a formuláře jsou nakonec předávány soudům. Vzhledem k tomu, že vyplňování těchto formulářů může obětem způsobovat jisté komplikace, poskytuje Victim Support pomoc při jejich vyplňování.

Co se týká vztahu obětí a médií, tak v roce 1990 byl v Nizozemí vydán tzv. Media Guideline, akt upravující základní postupy pro nakládání s informacemi ohledně obětí trestných činů. Podle tohoto zákona mohou být informace médiím poskytovány pouze prostřednictvím oficiálního mluvčího policie či mluvčího státního zastupitelství. Směrnice obsažené v tomto aktu stanoví, že informace mohou být poskytovány jen na základě žádosti ze strany médií. Identita oběti, příbuzných a svědků musí být však vždy chráněna.

⁴⁸ V Holandsku se totiž trestné činy dělí na závažné trestné činy (=misdrijven) a na méně závažné trestné činy (=overtredingen).

⁴⁹ V několika obvodech již tyto informační přepážky fungují a za jejich hlavní výhodu je považován hlavně fakt, že přes tyto přepážky prochází veškeré informace. Zároveň se však ukazuje, že pro dobré fungování těchto přepážek je zapotřebí perfektní spolupráce mezi všemi orgány činnými v trestním řízení.

3.6.4 Závěr

Při porovnání způsobů, jakými je upravena problematika informací a obětí v českém a holandském právním řádu, je jasné, že holandská úprava zvolila cestu přesného vymezení, jaké informace musí být obětem sděleny prostřednictvím policie. Holandský systém se však kromě tohoto vymezení soustředil také na výcvik policistů, komu a jak mají informace předávat. Holandská vláda dále pracuje na způsobech, jak usnadnit obětem přístup k informacím v jejich vlastním případě. Kromě úpravy aktivního poskytování informací se však holandská legislativa zaměřila také na ochranu obětí před nežádoucím únikem informací do často senzacechtivých médií. Tento komplexnější přístup Nizozemska k informacím a obětem, zdá se, přináší úspěch.

V české právní úpravě však při srovnání s holandskou vidím jisté mezery. Nejen, že chybí komplexní úprava této problematiky, ale chybí také jasné vymezení informací, které se oběti musí při kontaktu s policií dostat. V tomto směru je jistě velkým přínosem, že byl akceptován návrh BKB a do trestního řádu přidán paragraf 44a o informování obětí o propuštění obviněného či odsouzeného pachatele z vazby či výkonu trestu odnětí svobody. I přes tento pokrok se však domnívám, že jasnější vymezení všech informací, kterých se musí obětem dostat, by bylo prospěšné. Příslušníci orgánů činných v trestním řízení by pak jistě také přivítali výcvik v tom, jaké informace, komu a jak mají v souvislosti s trestným činem sdělit. V tomto směru považuji holandskou úpravu za inspirativní. Pevně věřím, že do budoucna přibude návrhů, ať již ze strany BKB a dalších nevládních organizací, tak i ze strany ministerstev či samotných zákonodárců, na změny zákonů s cílem zlepšit informovanost obětí trestných činů. Je jasné, že oběť, která je přesně informována o svých právech, povinnostech a možnostech jejich prosazení, cítí podporu ze strany příslušných orgánů a neplýtvá zbytečně své síly na zjišťování potřebných informací.

4.2 Situace obětí znásilnění

Se sexuálními trestnými činy je spojována celá řada různých roztoků, které situaci obětí může velmi ztížit, neboť více nebo méně. Přestože jsou tyto případy poměrně vzácné a je na ně v médiích upozorňováno, mají tyto události i nadále patrný vliv na chování orgánů činných v trestním řízení, ale také sociálního okolí obětí. Mezinárodní výzkumy, které proběhly v různých letech, ukázaly, že myty ovlivněné znásilněných žen jsou nejen o obyčejných lidí, ale také o profesionálů. Příkladový tak stereotypy, které redukcí znásilnění pouze na záležitost a zákeřné napadení žen, jejichž vinu musí dokázat, které se však ve skutečnosti objevuje jen výjimečně. Jiné varianty sociálního násilí nejsou vnímány jako znásilnění, jsou bagatelizovány a jejich dopady na oběť jsou podceňovány. Vše zmíněné mezinárodní výzkumy navíc ukázaly, že podobné vlivy situací i profesionálové v řadách orgánů činných v trestním řízení.

Podle hlubokých zářivých stereotypů se veřejnost domnívá, že znásilnění probíhá formou přepadení mužem, který je psychicky narušený a proto zcela napadlý. Věrohodnost se dále domnívá, že většina žen se po celou dobu znásilnění zvrže a hlasitě brání a že znásilněním je jí způsobena těžká újma na fyzickém zdraví. Často je slyšet, že lidé sekat s názorem, že žena vinná znásilněním jako agresivní, vynucený sexuální styk. Navíc se ukazuje, že pokud žena s pozdějším pachatelem má vzácné blízké vztahy, či např. snuže pozvala na večerku a

¹⁰ Čárková, L. *Oběti zločinů – zkušenosti s právními následky zprávy PKB 1/2*, Praha, 2002, http://tblh.bakug.cz/102064/obj_převzetí_13-11-2005

4. OBĚTI TRESTNÝCH ČINŮ V PRŮBĚHU TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

4.1 Úvod

Tato kapitola je věnována konkrétním postupům orgánů činných v trestním řízení a dalších subjektů, které se setkávají s oběťmi trestných činů a které tak mohou významně ovlivnit hojení ran obětí, a to ran nejen fyzických, ale často těch mnohem závažnějších, a to ran psychických. Jak již bylo v této práci mnohokrát zmíněno setkávají se oběti často s problémem sekundární viktimizace ze strany subjektů, které jim naopak mají pomoci překonat závažnou a problematickou situaci, ve které se oběti ne svojí vinou ocitli.

Tuto kapitolu začnu popsáním běžných problémů v oblasti sekundární viktimizace, abychom si vytvořili zcela jasnou představu o tom, s jakými problémy se musí oběti vyrovnávat. Tyto strasti budou popsány zcela konkrétně na obětech znásilnění. To proto, že se jedná o trestný čin, který i přesto, že v mnoha případech nezanechá na oběti žádná těžká fyzická zranění, krom modřin, odřenin, apod., tak na nich zanechává velmi závažné psychické trauma, které přetrvává dlouhou dobu po trestném činu a výrazně snižuje kvalitu jejich života. Oběti však často musí bojovat nejen s psychickým traumatem, které jim bylo způsobeno pachatelem a trestným činem samotným, ale toto trauma je ještě prohlubováno nevhodným chováním okolí. S podobnými problémy jako oběti znásilnění se však podle Bílého kruhu bezpečí setkávají běžně i oběti dalších trestných činů.

V následujících podkapitolách pak budou zmiňovány postupy a přístupy jednotlivých orgánů a subjektů k obětem trestných činů i příprava jejich pracovníků na práci s oběťmi. V každé podkapitole dále zmiňuji mezinárodní doporučení v této oblasti a situaci v České republice. Vzhledem k tomu, že jsem měla možnost studovat jeden rok na nizozemské univerzitě v Utrechtu, budou v této kapitole pro srovnání uváděny také poznatky ohledně holandského modelu zacházení s oběťmi trestných činů ze strany státních subjektů.

4.2 Situace obětí znásilnění

Se *sexuálními trestnými činy* je spojována *celá řada různých mýtů*, které situaci obětem této trestné činnosti ještě více komplikují. Přestože jsou tyto předsudky nepravdivé a je na ně v praxi upozorňováno, mají tyto nepravdy i nadále podstatný vliv na chování orgánů činných v trestním řízení, ale také sociálního okolí obětí. Mezinárodní výzkumy, které proběhly v osmdesátých letech, ukázaly, že mýty ohledně znásilněných žen platí nejen u obyčejných lidí, ale také u profesionálů. Převládají tak stereotypy, které redukuje znásilnění pouze na záludné a zákeřné napadení ženy úchylným pachatelem, které se však ve skutečnosti objevuje jen výjimečně. Jiné varianty sexuálního násilí nejsou veřejností uznávány jako znásilnění, jsou bagatelizovány a jejich dopady na oběť jsou podceňovány. Výše zmíněné mezinárodní výzkumy navíc ukázaly, že podobně vidí situaci i profesionálové v řadách orgánů činných v trestním řízení.

Podle hluboko zažitých stereotypů se veřejnost domnívá, že znásilnění probíhá formou přepadení mužem, který je psychicky narušený a pro okolí nápadný. Veřejnost se dále domnívá, že většina žen se po celou dobu znásilnění zoufale a masivně brání a že znásilněním je jí způsobena těžká újma na fyzickém zdraví. Často je možné se také setkat s názorem, že žena vnímá znásilnění jako agresivní, vynucený sexuální styk.⁵⁰ Navíc se ukazuje, že pokud žena s pozdějším pachatelem navázala bližší vztah, či např. muže poznala na večíрку a

⁵⁰ Čírtková, L., *Oběti znásilnění – poznámky k sekundární viktimizaci*, Zpravodaj BKB, č. 2, Praha, 2002, <http://bkb.juristic.cz/169364/old>, přečteno 13-11-2005

flirtovala s ním, či došlo ke spáchání trestného činu v soukromém bytě, ukazují tyto skutečnosti znásilněnou v negativním světle a naopak výrazně zlepšují náhled na pachatele.

Všechna výše zmíněná tvrzení však často odporují realitě. Zjištěná fakta ukazují, že většina znásilnění se odehrává v sociální blízkosti a ten, kdo se takového jednání dopouští, nemusí být vůbec sociálně nápadný či duševně nemocný. Co se týká průběhu znásilnění a obrany žen, tak ty vnímají znásilnění jako existenciální ohrožení života. Tento strach o život je natolik blokuje, že, pokud se ženy brání, pak je to většinou formou verbální. V žádném případě se nejedná o trvalou fyzickou obranu.⁵¹ Při každé obraně se pak objevují fáze aktivní, kdy se žena pokouší bránit, ale také fáze pasivní, kdy se žena nijak aktivně nebrání a upadá do útlumu. Fyzické následky znásilnění pak jsou většinou spíše lehčího či středního charakteru. Mnohem závažnějším problémem je pro oběť psychická újma a přetrvávající psychické následky.

Naznačené rozpory mezi skutečnými pocity obětí znásilnění a mýty, které jsou hluboko zažity v myslích veřejnosti, ale také policistů, státních zástupců a soudců, jsou zdrojem další psychické újmy obětí, tedy sekundární viktimizace.

Nejčastější zdroje, které oběti znásilnění uvádí jako příčiny prohlubování jejich problémů a které jednoznačně vykazují znaky sekundární viktimizace, osvětlila prezidentka BKB Petra Vitoušová při svém vystoupení v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v roce 2001.⁵² Jedná se o:

1) *Přístup policistů k obětem znásilnění v okamžiku oznámení trestného činu.* Oběti se často setkávají s netaktním, necitlivým až zcela lhostejným přístupem ze strany pracovníků policie. Navíc se také nedůvěra policie promítá do obviňování oběti ze spoluviny. Policisté v některých případech odmítají akceptovat, že se žena stala obětí trestného činu, oznámení nechťjí přijmout a uchylují se k mentorování o tom, co a kde žena neměla dělat.

2) *Nedůstojné procedury,* které musí ženy podstoupit v souvislosti s odvozem na vyšetření k lékaři a se samotným vyšetřením. Případy, kdy lékaři vůbec netuší, co se od nich očekává, nejsou výjimkou.

3) *Nedostatek informací o průběhu trestního řízení.* Oběti si stěžují hlavně na mnohdy nesrozumitelné poučení o svých právech, nerespektující psychické rozpoložení oběti. Zároveň upozorňují na fakt, že je věnována přehnaná pozornost ze strany orgánů činných v trestním řízení trestním sankcím, které hrozí v případech křivé výpovědi a falešného obvinění. O důležité roli informací, které se vyskytují v souvislosti s oběťmi trestných činů, bylo pojednáno v kapitole 3. 6.

4) *Průběh rekognice a některých dalších vyšetřovacích úkonů,* kdy je často odmítáno použití speciálních prostor či techniky s odkazem na jejich nedostatek. Osoby, které o těchto prostředcích a jejich využití rozhodují, však vůbec nezvažují, jak významnou pomoc může použití těchto prostředků pro oběť znamenat. Přitom ve svém důsledku oběť, která se cítí bezpečně, také lépe spolupracuje s orgány činnými v trestním řízení a je pro ně nezanedbatelnou pomocí.

5) *Setkání se soudním znalcem.*

6) *Absence respektu a velmi malá možnost ochrany obětí* ze strany orgánů činných v trestním řízení. A to i přesto, že u obětí znásilnění přetrvává často velký strach z pachatele a

⁵¹ Čírtková, L., *Oběti znásilnění – poznámky k sekundární viktimizaci*, Zpravodaj BKB, č. 2, Praha, 2002, <http://bkb.juristic.cz/169364/old>, přečteno 13-11-2005

⁵² Vitoušová, P., *Jaká je situace obětí znásilnění?*, Zpravodaj BKB, č. 1, Praha, 2001, <http://bkb.juristic.cz/80368/old>, přečteno 11-11-2005

jeho možné pomsty. S tímto problémem také souvisí netaktní kladení otázek, které směřují do oblasti intimního života oběti před činem a do dalších intimních oblastí, které nijak nesouvisí se spáchaným trestným činem, a oběti, která očekává respekt ke své osobě, způsobují velkou psychickou újmu.

Tyto problémy jsou tedy nejčastěji zmiňovány oběťmi znásilnění jako zdroje jejich další viktimizace. Z jejich charakteru je však jasné, že se s nimi potýkají nejen oběti znásilnění, ale také oběti dalších trestných činů. Zároveň se jedná často o problémy, které můžeme snadno eliminovat vhodným výcvikem příslušníků orgánů činných v trestním řízení, orientovaným na oběť trestného činu.

4. 3 Oběť a orgány činné v trestním řízení – obecné poznatky

Od momentu, kdy dojde ke spáchání trestného činu, až do chvíle, kdy je celý případ uzavřen, se oběť postupně dostává do kontaktu s orgány činnými v trestním řízení a s dalšími subjekty, které se na objasnění daného případu podílí. S tím však souvisí také řada různých situací, do kterých se oběť dostává poprvé a které jí přináší stresovou zátěž. Jak již bylo mnohokrát zmíněno, při zvládání těchto situací je pak pro oběť velmi významné chování jejího okolí, tedy policistů, soudců, lékařů, apod.

Nezastupitelnou roli zde hrají hlavně policisté. Jsou totiž první, s kým se oběť na své dlouhé cestě za objasněním trestného činu a také uzdravením své duše setkává. Výzkumy obětí i rozhovory s nimi jednoznačně ukazují, že první kontakt s policií je velmi důležitým momentem. Utváří se první dojem oběti z policie, který zásadně ovlivní postoj oběti k vyšetřování trestného činu a policii samotné, ale také schopnost oběti psychicky celou situaci zvládnout a vyhnout se vzniku další psychické újmy, tedy sekundární viktimizaci. I přestože jsou tyto skutečnosti odborné veřejnosti dobře známy, je možné policistům, soudcům a dalším osobám v oblasti vlastního zacházení a jednání s obětí trestného činu v praxi mnohé vytknout.

4. 3. 1 Zdroje sekundární viktimizace ze strany státních orgánů

Mezi nejčastější situace, při kterých dochází k sekundární viktimizaci, patří následující problémy.

1) *Orgán činný v trestním řízení odmítá akceptovat, že se občan stal obětí trestného činu.*⁵³

To se nejčastěji projevuje tím, že policejní orgán odmítá přijmout trestní oznámení a sepsat s občanem, který oznamuje trestný čin, protokol. Důvodem tohoto jednání ze strany policie může být např. skutečnost, že se jedná o trestný čin, který je těžko objasnitelný a který po sobě zanechává jen málo stop. Policisté se v těchto případech někdy obávají, že takový trestný čin zůstane neobjasněn, tím dojde ke zhoršení statistik ohledně úspěšnosti práce kriminalistů a potažmo se zhorší mínění veřejnosti o policii a její práci. Objevují se ale také případy, kdy za neochotou přijmout oznámení o trestném činu stojí prostá lenost konkrétních policistů či jiné lidské vlastnosti. Policisté pak často v těchto situacích odmítají zaprotokolovat takový trestný čin s tím, že se jedná v lepších případech o ztrátu věci, či o omyl, který si oběť vysvětlila jako trestný čin, v horších případech oběti vyčítají nepřesnosti a rozpory v uvedených údajích.

⁵³ Musil, J., „Oběť v roli svědka (riziko sekundární viktimizace)“, in: *K problematice obětí trestných činů, Sborník příspěvků z celostátního semináře*, Bílý kruh bezpečí, Praha, 1995, str. 44

Při takovémto postupu policie se oběť cítí zaskočena. Tam, kde čekala největší pomoc a zastání, se jí policisté nechtějí věnovat a zpochybňují její oznámení. Oběť cítí, že jí byla upřena základní práva, a je roztrpčena celým postupem. V takových případech oběť buď na policii a další orgány činné v trestním řízení zanevře a jakékoliv další situace, které by za normálních okolností řešila policie, odmítá oznámit. V lepším případě se oběť snaží tuto bariéru překročit a získat respekt ke své osobě i svému oznámení. Při tomto dlouhém boji pak oběť vyčerpá spoustu sil, které však dříve či později bude potřebovat sama na vyrovnání se s celou situací.

V některých případech *oběť sama s podáním trestního oznámení váhá*. Důvodů, které k tomu oběť vedou je řada, nejčastěji se můžeme setkat s těmito: obtíže a nepříjemnosti, které vyplynou z postupu policejních a justičních orgánů; nedůvěra v efektivnost činnosti příslušných orgánů (policie, soudy); nepříjemnosti spojené s publicitou vyšetřování, ze zpravodajství v médiích, z veřejnosti soudního jednání; strach z pomsty pachatele; přání chránit pachatele; strach, že během vyšetřování vyjdou najevo skutečnosti pro oběť kompromitující; obecně negativní postoj oběti k orgánům činným v trestním řízení, ke státním institucím a k právu.⁵⁴

Tyto důvody mohou vést k tomu, že oběť vůbec nepodá trestní oznámení. Ale ne vždy je její jednání tak jednoznačné. Můžeme se setkat s případy, kdy oběť nejprve trestný čin oznámí, ale po zahájení šetření či v průběhu trestního řízení vezme své oznámení zpět či změni svou výpověď ve prospěch obviněného. V těchto případech pak policie o trestním oznámení pochybuje či jej považuje za nedůvěryhodné. I zde však platí, že zpětvzetí oznámení obětí nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti i nadále získávat informace a důkazy k objasnění daného činu a popř. zahájit trestní řízení. Toto vyplývá ze zásady oficiality, kterou orgánům činným v trestním řízení ukládá paragraf 2 odst. 4 TŘ.

V některých případech oběť váhá, zda má trestní oznámení podat, ale nakonec, třeba i po dlouhé době, se k tomuto kroku odhodlá. I v těchto případech se oběti často setkávají s nedůvěrou ze strany orgánů činných v trestním řízení, které obětem vyčítají, že oznámení o trestném činu nepodaly hned. K důvodům, které oběti vedou k takovému jednání a které jsou zmíněny výše, se přidává také fakt, že oběti se nachází ve velmi složité emocionální situaci, potřebují celou situaci nejprve samy zpracovat, s právě prožitým traumatem se svěřit nějaké blízké osobě a rozhodnout se, jak budou v dané situaci pokračovat dále. Jakékoliv osočování či nedůvěra ze strany orgánů činných v trestním řízení oběť zraňuje, prohlubuje její trauma a zcela jistě není na místě.

2) *Policie v této souvislosti také často neoprávněně nařkne oběť z toho, že si oznamovaný delikt vymyslela nebo sama zinscenovala.*

V takovýchto chvílích oběť cítí hlubokou křivdu, že její výpovědi není poskytnuta dostatečná pozornost a že je poškozena nejen trestným činem, ale navíc nespravedlivě osočena. Kromě toho je vážně ohrožena tím, že může být nařčena z trestného činu křivého obvinění nebo křivé výpovědi.⁵⁵

Je jasné, že se policisté při své praxi setkávají s případy, kdy jsou trestné činy skutečně pouze sehrány a osoby, které takové „trestné činy“ oznamují, jsou pouze falešnými oběťmi, např. u pojišťovacích podvodů. Fakt, že kriminalista na začátku vyšetřování zvažuje i možnost pseudozločinu, však nemění nic na tom, že by oběti měla být věnována dostatečná

⁵⁴ Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J., *Kriminalistika*, C. H. Beck, Praha, 2001, str. 65

⁵⁵ Musil, J., „Oběť v roli svědka (riziko sekundární viktimizace)“, in: *K problematice obětí trestných činů, Sborník příspěvků z celostátního semináře*, Bílý kruh bezpečí, Praha, 1995, str. 44

pozornost a mělo by se s ní zacházet taktně a co možná nejcitlivěji. Lhostejný přístup vyšetřovatelů může totiž na oběti zanechat velmi vážné psychické důsledky. Je proto rozhodně lepší chovat se ke všem obětem taktně a empaticky, i když se může jednat pouze o osobu, která se snaží systém zneužít a ve skutečnosti jí žádná újma způsobena nebyla, než i jen jediné skutečné oběti prohloubit stávající trauma či způsobit nové psychické problémy, se kterými se bude jen těžko a dlouho vyrovnávat.

- 3) *Při oznamování trestného činu také často působí jako další zdroj sekundární viktimizace obviňování oběti ze spoluviny a s tím spojené mentorování, např. co jste čekala, když jste se toulala tak pozdě večer v parku sama.*

Je zapotřebí si uvědomit, že v řadě případů se sama oběť obviňuje z toho, co se jí přihodilo. Toto sebeobviňování může mít v některých případech uzdravující účinky, kdy se jedná o psychický mechanismus související s postupným zpracováváním kriminálního činu v mysli oběti.⁵⁶ Tento proces sebeobviňování však nelze ztotožňovat s případy, kdy samotné orgány činné v trestním řízení obviňují oběť ze spoluviny na trestném činu. Profesionálové mají tyto tendence především v případech, kdy oběť svého pachatele před trestným činem znala, či se z pohledu profesionála v dané situaci nedostatečně bránila. Je však nutné mít stále na mysli, že do hry vstupuje celá řada faktorů a jedním z nejvýznamnějších je fakt, že zde při vyhodnocování situace dochází k interpretaci chování, které je závislé na sociálním i kulturním prostředí zúčastněných. Navíc je vždy podstatně snazší poradit oběti, jak měla jednat, jestliže se nacházíme v bezpečném, klidném a teplém prostředí, než když je oběť v bezprostředním ohrožení života či zdraví.

Policisté by se měli omezit na objektivní posouzení trestného činu a na korektní a empatické jednání s obětí. Protože v demokratickém, právním státě stát se obětí zločinu není hanba či chyba oběti, ale selhání státu řízeného zákonem, který nedokázal svého občana dostatečně ochránit.⁵⁷ Policisté by tedy měli oběť ujistit, že nic neopravňuje pachatele k použití násilí vůči oběti a nesnímá z něj zodpovědnost za spáchaný trestný čin.⁵⁸ Policie by se v této souvislosti měla zcela zdržet jakéhokoliv hodnocení životního stylu a chování oběti trestného činu. Jestliže vůči pachateli trestného činu policie a další příslušné orgány dodržují zcela bezvýjimečně presumpci nevinu stanovenou paragrafem 2 odst. 2 TŘ, pak je zcela nezbytné, aby vůči oběti trestného činu příslušné orgány dodržovaly povinnost, sice neupravenou výslovně trestním řádem, ale o nic méně významnou, a to presumpci dobrého jména oběti a povinnost žádným způsobem neohrožovat psychiku oběti.

- 4) *Dalším zdrojem sekundární viktimizace se často stává nedostatečné poučení oběti o jejich právech.*

Již výše je zmíněno, jak zásadní roli hrají pro oběť trestného činu informace všeho druhu, viz kapitola 3. 6. 1. Nepředání podstatných informací obětem včas a srozumitelnou formou znamená, že oběť musí vynaložit mnoho sil na složité získávání těchto informací sama. Síly, které vydává v tomto směru, jí pak často chybí tam, kde je potřebuje mnohem více, a to při vzpamatovávání se z trestného činu.

⁵⁶ Čírtková, L., *Forenzní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 154

⁵⁷ Lagerback, B., *Oběti zločinu a jejich reakce – zkušenosti ze Švédska I.*, <http://bkb.juristic.cz/81867/short?CACHE=REDRAW>, přečteno 27-11-05

⁵⁸ Koubová, E., *Žena – oběť trestného činu*, in *Právní postavení žen v ČR*, Acta Universitas Carolinae Iuridica, č. 3 – 4, Univerzita Karlova, Praha, 1996, str. 99

Přítom řešení je zcela jednoduché. Stačí, když policisté budou mít jasně vymezen okruh informací, které mají oběti předat, a zároveň budou klást dostatečný důraz na to, aby jí byly tyto informace předány jasně a srozumitelně. Policisté by se měli vždy přesvědčit, že oběť všem informacím o svých právech, příp. povinnostech porozuměla. Policisté by také měli dát oběti dostatečný prostor se zeptat na vše, co jí není jasné, a počítat s tím, že v některých případech bude nutné oběti či jejím blízkým informace sdělit opakovaně, příp. některé základní údaje napsat, aby se k nim oběť mohla později vrátit. Takovýto přístup může být nutný vzhledem k psychickému rozpoložení, ve kterém se oběť nachází. V žádném případě by neměl být přeceňován význam určitých informací nad významem jiných. Pro každou oběť mohou být důležité odlišné skutečnosti. Proto je nutné klást důraz na správné porozumění všem informacím.

- 5) Další, často se objevující příčinou sekundární viktimizace, je *přílišný tlak a naléhání na oběť k podání jejího svědectví* v situacích, kdy si oběť sama nepřeje, aby jako svědek v případě vystupovala.⁵⁹

Důvody, které k takovému rozhodnutí oběť vedou, mohou být různé:

- *Blízký vztah mezi pachatelem a obětí a s tím související snaha oběti, aby nebyl pachatel za trestný čin stíhán.*

Za určitých podmínek zájem oběti na potrestání pachatele nemusí existovat a oběť pak nechce podat svědectví proti pachateli. Na tyto situace pamatuje také trestní řád. Za zákonem stanovených podmínek je možné, aby oběť odepřela podání svědecké výpovědi, a to podle paragraf 100 TŘ. Trestní řád také v případech některých trestných činů vyžaduje, aby oběť dala s trestním stíháním výslovný souhlas (paragraf 163 TŘ).

Na těchto případech je možné dokumentovat, že i samotný zákonodárce si je vědom faktu, že za určitých okolností zájem státu na potrestání pachatele ustupuje do pozadí před soukromým přáním oběti trestného činu. Je však zapotřebí, aby si tento fakt uvědomovaly také orgány činné v trestním řízení. V případě, že se oběť rozhodne využít některého z těchto dvou práv, které jí náleží, pak je nutné, aby příslušné orgány její rozhodnutí respektovaly a nenutily ji za každou cenu podávat svědectví. V některých případech totiž příslušné orgány vystupují, jako kdyby byl zájem státu na potrestání pachatele vždy nejdůležitějším zájmem, a staví jej nad zájmy, pocity a potřeby obětí. Tento přístup je samozřejmě nežádoucí a oběti může způsobovat další trauma. Oběť má tak pocit, že není respektován její názor a je nucena k něčemu, co nechce podstoupit. Vždy je zapotřebí respektovat zájmy oběti a to i v případech, kdy se příslušné orgány domnívají, že její rozhodnutí nepatří k nejšířastnějším.

V této souvislosti je nutné upozornit také na fakt, že výše zmíněných institutů, tedy nutnost výslovného souhlasu oběti se stíháním pachatele a možnost odepřít podání svědectví, se snaží zneužít někteří pachatelé a vytváří na oběť nežádoucí tlak, aby ta své svědectví stáhla. Tento problém se často objevuje u obětí domácího násilí, kdy partneři oběti domácího násilí se snaží ji donutit k tomu, aby své svědectví stáhla, a ty tomuto přání svého partnera často vyhoví. Z toho důvodu byl podán návrh několika poslanci Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR k vydání zákona, kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. Součástí tohoto návrhu bylo také vypuštění některých

⁵⁹ Musil, J., „Oběť v roli svědka (riziko sekundární viktimizace)“, in: *K problematice obětí trestných činů, Sborník příspěvků z celostátního semináře*, Bílý kruh bezpečí, Praha, 1995, str. 45

trestných činů⁶⁰ z úpravy paragrafu 163 odst. 1 TŘ. Tímto krokem mělo dojít k omezení případů, kdy oběti domácího násilí pod tlakem svých partnerů odmítají dát souhlas s trestním stíháním svých partnerů – pachatelů domácího násilí a jsou kvůli takovému rozhodnutí i nadále ohrožovány na zdraví či životě. Tento návrh prošel Poslaneckou sněmovnou, kde však bohužel v rámci pozměňovacích návrhů byla tato část návrhu zákona vypuštěna. Jaký bude další vývoj tohoto návrhu ukáže jednání v Senátu.

- *V některých případech si oběť nepřeje podávat svědectví ze strachu, že by se v trestním řízení mohly objevit a prokázat fakta, která by kompromitovala samotnou oběť či osoby jí blízké.*

Oběti zde mají často strach hlavně z toho, že jejich reakce během trestného činu nebyly z pohledu okolí vždy zcela jednoznačné a obávají se tak, že budou takovýmto chováním kompromitovány v očích veřejnosti i orgánů činných v trestní řízení. Zde se můžeme setkat v odborné literatuře s pojmem viktimologické zavinění, jedná se v podstatě o řadu způsobů, kterými byla oběť zapojena do geneze a průběhu trestného činu, které ji mohou kompromitovat, protože jsou veřejností hodnoceny jako nemorální, nepatřičné, nežádoucí, např. oloupení oběti prostitutkou, či trestné činy spojené s konzumací drog či alkoholu.⁶¹

Za takovýchto situací si oběť většinou přeje, aby se o trestném činu příslušné orgány a veřejnost vůbec nedozvěděly. A pokud se již dozví, tak aby oběť buď nemusela svědčit, nebo jisté důležité okolnosti oběť popisuje tak, aby vyzněly příznivě pro ni a ne tak, jak se skutečně odehrály. Vzhledem k tomu, že při objasňování trestného činu i zdánlivé maličkosti hrají podstatnou roli a je vždy zapotřebí, aby trestný čin a jeho okolnosti byly zjištěny tak, jak se skutečně odehrály, je cílem příslušných orgánů objasnit i ta fakta, která svědčí ve prospěch pachatele a naopak mohou působit kompromitující dojem pro oběť trestného činu. Orgány činné v trestním řízení musí v těchto situacích postupovat s rozumem, vynaložit jistý tlak na oběť, ale nesmí zapomínat, že je nutné respektovat práva obětí, šetřit jejich osobnost a postupovat s citem a empatií, protože nepřiměřený tlak na oběť může prohloubit její trauma a prodloužit rekonvalescenci.

- *A v neposlední řadě může být důvodem k neochotě oběti podávat svědectví také strach z pachatele, jeho příbuzných a jejich případné msty.*

V takovýchto případech nepřiměřený tlak orgánů činných v trestním řízení oběti velmi ubližuje a napáchá víc škody než užitku. Oběť neví, jak má jednat. Na jedné straně je vystavována tlaku svědčit tak, aby byl pachatel potrestán, na straně druhé se bojí o život svůj či svých blízkých.

Jisté řešení v takových situacích nabízí trestní řád. Ten totiž umožňuje utajení identity svědka podle paragrafu 55 odst. 2 TŘ. Tento institut však není v těchto případech vždy nápomocný vzhledem k tomu, že pachatel identitu oběti často již zná. Řešením této situace však může být alespoň na nějakou dobu vzetí pachatele do vazby na základě paragrafu 67 písm. b) TŘ. I zde je na místě zdůraznit nutnost orgánů činných v trestním řízení postupovat s citem a opatrně tak, aby oběti nebylo ublíženo.

⁶⁰ Konkrétně trestných činů násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a, ublížení na zdraví podle § 221, omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1, 2, vydírání podle § 235 odst. 1 a znásilnění podle § 241 odst. 1, 2 proti tomu, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem nebo druhem.

⁶¹ Musil, J., „Oběť v roli svědka (riziko sekundární viktimizace)“, in: *K problematice obětí trestných činů, Sborník příspěvků z celostátního semináře, Bílý kruh bezpečí, Praha, 1995, str. 46*

4.3.2 Jednání na místě trestného činu – psychologická pomoc

K tomu, aby bylo riziko sekundární viktimizace, co nejvíce sníženo, je nutné, aby se již *první kontakt s obětí* uskutečnil co možná nejšetrněji. Úplně první kontakt s obětí může proběhnout přímo na místě činu. V takovýchto případech je to policie, která se setkává s obětí, a její přístup hraje nezastupitelnou roli v tom, za jak kompetentní a nápomocnou bude oběť policii i nadále považovat.

Těsně po činu se oběť nachází v šoku. Spáchaný trestný čin zraní psychickou integritu oběti, ta se nachází ve stavu totálního psychického chaosu a jen těžko chápe, co se stalo. Aby se mohla co nejdříve vrátit zpátky do svého běžného života, aniž by musela v budoucnu řešit různé tělesné, psychické i sociální potíže či poruchy, je velmi důležité, aby byla nejen fyzická, ale také psychická zranění oběti včas a správně ošetřena. S touto péčí je nutné začít co nejdříve, nejlépe již na místě spáchaného trestného činu. Jedná se o *psychologickou první pomoc*, kterou poskytují nejen psychologové přivolání na místo činu, ale také další profesionálové, např. lékaři, policisté či hasiči. Od této psychologické první pomoci je pak nutné odlišit terapii akutního traumatu, kterou poskytují již profesionální psychologové či psychoterapeutové, která nastupuje během dvou dnů po incidentu a poskytuje se po dobu několika následujících týdnů. Cílem obou těchto péčí je psychická stabilizace oběti, zmírnění stresových stavů a příznaků. Usilují také o nastartování přirozených pochodů zpracování zážitků a zaměřují se na povzbuzení vlastních sil oběti.⁶²

Základním cílem této psychické pomoci na místě činu je pomoci oběti ukončit její pocit bezmoci a co nejdříve ji vrátit pocit bezpečí. Jednak pocit, že oběti již žádné další nebezpečí nehrozí, a jednak pocit, že získává opět kontrolu nad sebou samou i situací, ve které se nachází.

Pro dosažení tohoto základního cíle je zapotřebí pracovat se *třemi složkami*:

1) *Informace*;⁶³

Již dříve jsem zmínila, jak zásadní roli hrají informace. Navíc je to nejjednodušší cesta, jak oběti pomoci najít psychickou stabilitu. V takovéto situaci je nejdůležitější ujistit oběť, ale také její nejbližší okolí o tom, že její reakce na danou situaci jsou zcela normální a že se za ně nemá jakkoliv stydět. Je dobré také zdůraznit, že se žádné zásadní potíže u oběti nemusí objevit anebo se objeví později, v době kdy se již nachází v klidu a bezpečí. Oběť by také měla vědět, že se může kdykoliv obrátit na odborníky, kteří jí pomohou s porozuměním pocitům a stavům, které se u ní objeví. Odborníci dále doporučují, aby oběti a jejím blízkým byly základní informace předány písemně, a to kvůli rozčilení a nepřehlednosti dané situace.

2) *Intervence*;⁶⁴

Při intervenci na místě činu je snaha začít snižovat stres a posilovat vlastní zdroje oběti k překonání traumatu. V této souvislosti jsou již zmiňovány zcela konkrétní směrnice, jak by měli policisté a další přítomní postupovat.

Doporučuje se např. aby se přítomní policisté představili oběti jménem a funkcí, zároveň se jí optali na jméno, aby zasahující policisté zaujali postoj tzv. nehodnotící akceptace, při kterém oběť získá pocit solidarity ze strany přítomné osoby. Pomáhající by měl kromě tohoto přístupu také vystupovat empaticky a respektovat potřeby oběti, ale musí zároveň komunikovat klidně a vytvářet jasnou, přehlednou strukturu dané situace. Pomocí této

⁶² Čírtková, L., *Psychologická pomoc obětem na místě činu*, Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, č. 2, Praha, 2003, str. 8

⁶³ Ibidem, str. 9

⁶⁴ Idem

struktury by pak pomáhající měl také usměrňovat přání oběti. I zde se projevuje důležitost informací, kdy se doporučuje, aby byly oběti předávány zásadně úplné, pravdivé a jasné informace o tom, co se okolo děje. Posledním důležitým doporučením je, aby oběť na místě činu nikdy nebyla nechávána o samotě, ale „putovala z rukou“ jednoho pomáhajícího k dalšímu odborníkovi, vždy s odůvodněním, proč se tak děje.

Při prvním kontaktu s obětí je důležité, aby se zasahující vyhnuli následujícím chybám: např. přílišné hektičnosti, poskytování nedostatečných, či nepravdivých informací, nebo milosrdných lží, používání odborných termínů, kterým oběť nerozumí, či hodnocení situace, které oběť děsí, či obětem dávali sliby, které nelze dodržet, apod.

Dodržení i těchto základních postupů pak oběti může velmi pomoci na její cestě k co nejrychlejšímu uzdravení a vzpamatování se z následků spáchaného trestného činu. Ve snaze oběti co nejvíce pomoci je možné také použít jednoduché techniky na získání odstupu⁶⁵ od celé události a dále také techniky pro zklidnění a uvolnění.⁶⁶

3) *Identifikace rizikových osob.*

Odborníci, kteří přichází s oběťmi trestných činů do styku již na místě trestného činu, by měli být také schopni vytipovat osoby, u kterých je větší pravděpodobnost vzniku následných a dlouho přetrvávajících potíží, ať už tělesných (zdravotní problémy), psychických (posttraumatická stresová porucha) či sociálních (neschopnost prožívat blízké vztahy, intimitu, udržet pracovní místo).⁶⁷

Znaků, které mohou zasahující odborníky přivést na myšlenku možné rizikovosti, je řada. Jedná se např. o existenci dřívějších zdravotních problémů, reviktimizaci oběti (tedy případy, kdy se oběť stala obětí trestného činu již dříve), silná emocionální reakce oběti na danou situaci, nedostatek zdrojů podpory v době po spáchání trestného činu (např. v případech, kdy oběť žije sama), výskyt neefektivních způsobů řešení situace (např. hledání řešení formou zneužívání návykových látek), zvýšená rizikovost se objevuje také u dětí, či starších osob.

Již samotné vědomí zasahujících policistů, využití zmíněných, základních technik a vyvarování se chyb, usnadní oběti období po spáchání trestného činu, sníží také riziko sekundární viktimizace a celkově pomůže oběti chápat zasahující policisty jako skutečné odborníky, kteří ví, jak mohou pomoci. Tím se zvýší také důvěra obětí v systém jako takový a zlepší se její spolupráce s příslušnými orgány.

⁶⁵ Získáním odstupu, tzv. distancování, se používá v případech, kdy je mysl oběti zcela zaměřena pouze a výhradně vnější situaci a oběť se od ní nemůže nijak oprostít. Je možné použít např. techniku zastavování myšlenek, kdy zasahující osoba oběť upozorní, ještě než začne o události povídat, že v průběhu jejího líčení může být na některých místech zcela záměrně přerušena slovem „stop“. V tomto okamžiku by měla oběť přestat povídat a zaměřit se očima na nějaké jiné místo, zároveň se pak hluboce nadechnout a vydechnout a změnit svoje tělesné držení. Další podobnou technikou je TV-technika. Pokud oběti do mysli zcela náhle vstupuje film o kritické události, pak se jí dostává informace o tom, aby s filmem nějakým způsobem manipulovala a snažila se ho vnitřně aktivně pozměnit.

⁶⁶ Technik na zklidnění a uvolnění je řada. Doporučuje se např. technika uzdravující barvy, kde je oběť vybídnuť, aby sdělila barvu, která na ni působí uklidňujícím. Takováto barva je pak oběti vdechována či je obrazně přikládána na místo, které bolí. Dále se můžeme setkat s technikou vdechování bezpečí, kdy se s nádechem vdechuje bezpečí a vydechuje strach a stres.

⁶⁷ Čírtková, L., *Psychologická pomoc obětem na místě činu*, Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, č. 2, Praha, 2003, str. 11

4. 3. 3 Přístup k obětem trestných činů při výslechu

S celou řadou příčin, které obětem způsobují sekundární viktimizaci, se oběti setkávají také v průběhu výslechu. *Výslechem* se rozumí kriminalistická metoda, kterou se na základě zákona získávají formou výpovědi kriminalisticky a právně významné informace z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslychaných osob, za přísného dodržení zákonem daných práv a povinností vyslychaného i vyslychajícího.⁶⁸

Vzhledem k tomu, že hlavním cílem výslechu je získat maximální množství relevantních informací k případu, je oběť nepostradatelným zdrojem informací pro orgány činné v trestním řízení. Je to totiž právě oběť, která v trestním řízení vystupuje často v procesním postavení svědka a která na rozdíl např. od znalce vnímala celou událost, protože byla přímo při ní. Oběť si však jen těžko udrží objektivní pohled na celou událost. Naopak bude situaci hodnotit subjektivně, podle toho, co sama vnímala a cítila. Vzhledem ke všem těmto okolnostem je výslech považován za jeden z nejobtížnějších úkonů trestního řízení. Náročnost, kterou výslech klade na příslušné orgány, je zvyšována také tím, že je nutné respektovat řadu právních i kriminalistických pravidel a dále je komplikován také řadou psychologických aspektů.

4. 3. 3. 1 Psychologické aspekty výslechu

Jak již bylo výše zmíněno, výslech oběti je komplikován řadou psychologických aspektů. Po vyslychané osobě se žádá, aby vypovídala o velmi citlivých záležitostech, které jen těžko sděluje i osobám velmi blízkým, natož pak osobě zcela cizí, často opačného pohlaví (toto hraje velkou roli v případě znásilněných žen, kdy je dokázáno, že ženě se mnohem snáze vypovídá o spáchaném trestném činu policistce než policistovi⁶⁹). Navíc se vyslychaná osoba často nachází v psychickém šoku a subjektivně velmi nepříjemné situaci. Upozorňuje se na *dva psychologické aspekty*, které hrají zásadní roli při výslechu. Jedná se o emoce a paměť.

Ad emoce

Vyslychaná oběť se nachází v emočně velmi těžké situaci. Navíc pro vyslychajícího jsou důležité co možná nejdetailnější informace ohledně kritické události. Pro vyslychanou osobu je však velmi těžké poskytnout ve své výpovědi detaily události, protože jí blokují silné emoce. Obecně platí, že vzpomínka na projevy násilí je hlubší, ale zapamatování detailů je horší.⁷⁰ Dále se pak také uplatňuje pravidlo, že s narůstajícím časovým odstupem od primární viktimizace lze očekávat pokles intenzivních emocionálních projevů.⁷¹

Jestliže i po delším časovém odstupu se projevují silné emoce, pak se dá předpokládat, že oběť je stále silně traumatizována trestným činem. Je tedy zapotřebí velkých zkušeností, taktu a empatie ze strany policisty či jiné osoby, která vede výslech. V souvislosti s emocemi je důležité mít na paměti, že i relativně banální trestný čin (např. prostá krádež či vloupání do bytu), může mít silný emoční dopad na oběť. Je také třeba uvědomit si, že emoce, které oběť v průběhu trestného činu prožívala, mají vliv na spolehlivost a přesnost údajů, které později poskytne příslušným orgánům. Jak velký je tento vliv ve skutečnosti, je předmětem řady odborných diskusí. Je však důležité, aby si tohoto faktu byli zainteresovaní odborníci vědomi

⁶⁸ Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J., *Kriminalistika*, C. H. Beck, Praha, 2001, str. 303

⁶⁹ Na tento fakt reflektovala např. holandská legislativa, když uzákonila právo ženy, která se stala obětí sexuálního trestného činu, být vyslechnuta ženou.

⁷⁰ Čírtková, L., *Forenzní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004, str. 155

⁷¹ Čírtková, L., *Výslech oběti trestného činu, prostor pro sekundární viktimizaci*, Zpravodaj BKB, č. 3, Praha, 2005, str. 9

a hodnotili skutečnosti, které se dozví během vyšetřování trestného činu, objektivně a ve všech souvislostech.

Ad paměť

Vybavování nepříjemných skutečností je vždycky problém. Jistým obranným mechanismem organismu před zraňujícími zážitky je totiž pro člověka jejich zapomínání. To se děje samozřejmě také v případech obětí trestných činů. Při jejich výslechu se tak policisté mohou setkat u vyslychaných s potížemi při rozpomínání na kritickou událost. Oběť je sice připravena co nejlépe s příslušnými orgány spolupracovat, ale na určité důležité okolnosti se nemůže rozpomenout. Paměť oběti je v takovýchto chvílích zablokována. I zde existuje řada technik, které mají pomoci vyslychané oběti překonat problémy s pamětí a poskytnout tak co možná nejvíce a co možná nejdůležitější informace. Lze tedy doporučit následující postupy:

- 1) Je zapotřebí, aby výslech neprobíhal v časové či jakékoli jiné tísní.
- 2) Je nutné navázat dobrý kontakt s vyslychaným tak, aby byla vytvořena alespoň základní atmosféra důvěry mezi vyslychaným a vyslychajícím.⁷²
- 3) Dále se doporučuje zdůraznit vyslychané osobě důležitost její výpovědi tak, aby mohl být objasněn spáchaný trestný čin, což je cílem nejen orgánů činných v trestním řízení, kteří mimo jiné provádí výslech, ale také samotné oběti.⁷³
- 4) Poslední, nezanedbatelnou taktikou je vytvoření příjemné atmosféry při výslechu tak, aby oběť nabyla dojmu, že mluví s profesionálem, který rozumí jejím pocitům, pro kterého je důležité nejen objasnění trestného činu a dopadení pachatele, ale také to, jak se sama cítí a jak je možné jí pomoci v návratu zpět do běžného života.

4. 3. 3. 2 Zdroje sekundární viktimizace při výslechu obětí

Mezi hlavní zdroje sekundární viktimizace obětí, které se objevují v souvislosti s výslechem, patří např.:

- *Netaktní, necitlivý, často až lhostejný přístup k oběti.* Oběť, která se nachází ve velmi stresové situaci, cítí i sebemenší náznaky lhostejnosti a studeného, úřednického přístupu ze strany orgánů činných v trestním řízení. Tyto jí pak velmi citelně zasahují, problematizují proces jejího uzdravování a zároveň přináší negativní postoj oběti k vyšetřujícím orgánům. To se projevuje nejen na snížené ochotě oběti spolupracovat s těmito orgány, ale také na celkově negativním přístupu občanů ke státním orgánům. Speciální zacházení si pak samozřejmě zaslouží děti.

- *Nevhodné mentorování ze strany vyšetřujících orgánů,* které si neodpustí na úkor oběti jisté výčitky, či alespoň připomínky, že se oběť chovala v průběhu trestného činu nevhodně. I na takovéto jednání jsou oběti velmi citlivé. Navíc takovéto poznámky nejen, že nesplní výchovný účel, za který je mohou příslušné orgány skrývat, ale oběť zraňují a škodí jí.

⁷² K navázání dobré atmosféry postačí většinou běžná pravidla komunikace mezi lidmi a dále pečlivé naslouchání oběti a všem jejím projevům. Zároveň je vhodné poskytnout oběti dostatečný prostor ventilovat všechny její emoce a ty také nijak nezpochybovat. (Čírtková, L., *Výslech oběti trestného činu, prostor pro sekundární viktimizaci*, Zpravodaj BKB, č. 3, Praha, 2005, str. 11)

⁷³ Zde se doporučuje oběti pečlivě vysvětlit, jak se bude v následujícím výslechu postupovat, co je jeho cílem, co se od oběti očekává, zároveň se také poskytují oběti informace o jejích právech a poučení o následcích např. křivé výpovědi. Je důležité, aby oběť všem získaným informacím porozuměla. Tedy dotaz ze strany vyslychajícího, zda oběť poučení porozuměla, by měla být zcela běžnou součástí úvodu výslechu.

- *Navenek projevovaná nedůvěra vyslyšajících k výpovědi oběti.* Již výše bylo zmíněno, jak velký dopad mají na přesnost líčených událostí emoce a také problémy s pamětí, které se u obětí často vyskytují. Je tedy jasné, že se ve výpovědi mohou objevit jisté nedostatky, rozpory či výpověď nemusí být zcela přesná a detailní tak, jak by si to vyslyšající představoval. Za takovéto situace pak vyslyšající pojmají nedůvěru nejen k výpovědi, ale také k samotné oběti a s nedůvěrou hodnotí celý výslech. Mnohem účinnější by přitom bylo pokusit se pomoci oběti rozpomenout se na detaily a překonat jisté nedostatky výpovědi. Je bezesporu důležité, aby výpovědi a všechny získané informace byly příslušnými orgány hodnoceny objektivně a kriticky. Je však ale také nutné, aby měli vyslyšající stále na vědomí, že jisté nedostatky ve výpovědi oběti nemusí být dány její nespolehlivostí, ale problematickou situací, ve které se oběť nachází. Navíc je nutné také pamatovat na fakt, že oběť je v době těsně po spáchání trestného činu, kdy vypovídá, velmi rozrušená a také silně sugestibilní. V zájmu pomoci vyšetřujícím orgánům s objasněním trestného činu, může dojít k situaci, kdy, pokud je na oběť naléháno, oběť vypovídá více to, co chce slyšet vyslyšající, než to, co je pravda. To je negativní jev a je zapotřebí, aby k takovým situacím nedocházelo.

- *Problémem jsou také často opakované výslechy či výslechy, které trvají dlouhou dobu.* Vzhledem k tomu, že výslech není jen běžnou konverzací, ale je náročným procesním úkonem, jak pro vyslyšající orgán, tak také samozřejmě pro oběť, je nutné, aby co nejméně docházelo k opakovaným výslechům. Oběť, která opakovaně vypovídá o svých traumatických zážitcích, si stále připomíná řadu velmi nepříjemných detailů spáchaného činu a zpomaluje se tak proces jejího zapomínání, který je pro ni zároveň nezbytnou součástí procesu uzdravení. Je jasné, že řada úkonů, které musí být v souvislosti se spáchaným trestným činem provedeny, je pro oběť zatěžující a přesto se jim nelze vyhnout. Na stranu druhou je nezbytně nutné, aby způsobem, jakým jsou tyto úkony prováděny (např. právě opakování výslechu, či dlouhotrvající výslechy), nebyla zbytečně zhoršována újma oběti způsobená již samotným trestným činem.

- *V souvislosti s výslechem se pak může oběť setkat i s dalšími kriminalistickými technikami, jako je konfrontace⁷⁴ oběti s obviněným či rekognice.⁷⁵* Zde je nutné mít na paměti, že každé další vnímání pachatele trestného činu obětí, jí způsobuje další psychickou újmu a je pro ni velmi náročné. Je tedy zapotřebí, aby takovéto úkony byly prováděny jen, pokud je to nezbytně nutné, aby byly splněny všechny zákonné podmínky takového úkonu, aby tyto úkony byly konány jen v nezbytně nutném rozsahu a aby je orgány činné v trestním řízení pečlivě připravily.

Všechny zmíněné zdroje sekundární viktimizace při výslechu jsou ve své podstatě způsobovány zbytečnou *frustrací* určitých, *základních potřeb obětí* ze strany vyslyšajících orgánů. Jedná se jednak o potřebu přiměřené důvěry ze strany vyslyšajícího, dále potřebu získat informace a potřebu bezpečí.⁷⁶

⁷⁴ Konfrontace je vyšetřovací úkon, při kterém se tvrzením dvou dříve vyslechnutých osob, postavených tváří v tvář, mají vyjasnit rozpory v závažných okolnostech obsažených v jejich dřívějších výpovědích, jež nelze odstranit jinak. Podmínky konfrontace jsou: (1) předchozí výslech konfrontovaných osob, které se nachází ve stejném procesním postavení; (2) existence rozporů v závažných okolnostech; (3) nemožnost vyjasnit tyto rozpory jiným způsobem. Vzhledem k tomu, že tento vyšetřovací postup nese s sebou velká rizika, je bezpodmínečně nutné jej velmi pečlivě připravit a zamezit tak průběhu, který by poškodil oběť. (Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J., *Kriminalistika*, C. H. Beck, Praha, 2001, str. 313)

⁷⁵ Rekognice je samostatnou metodou kriminalistické praktické činnosti, spočívající v opětovaném poznání dříve vnímaného objektu poznávající osobou s cílem ztotožnění objektů. (Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J., *Kriminalistika*, C. H. Beck, Praha, 2001, str. 320)

⁷⁶ Čírtková, L., *Výslech obětí trestného činu, prostor pro sekundární viktimizaci*, Zpravodaj BKB, č. 3, Praha, 2005, str. 13

Ad potřeba přiměřené důvěry

Oběti svoji povinnost zúčastnit se výslechu chápou a jsou ochotny podstoupit i jisté nepříjemnosti s ním spojené. Často si však stěžují na to, že jsou zaskočeny samotným průběhem výslechu. Těžko nesou především to, že jsou po skončení svého vyprávění, co se přihodilo, dále konfrontovány s řadou doplňujících otázek a tyto chápou jako zpochybňování vlastní výpovědi. Přitom tomuto pocitu obětí lze snadno předejít včasným vysvětlením toho, jak bude výslech probíhat, a upozorněním na to, že doplňující otázky, které může vyšetřovatel klást, nemají za cíl zpochybnit výpověď oběti, ale naopak pomoci jí rozpomenout se na další důležité detaily celé události.

Ad potřeba získat informace

Aby oběť mohla co nejdříve převzít zpět kontrolu nad svým životem, je důležité, aby měla dostatek informací o tom, co se bude dít dále, co jí čeká a kam se může v případě jakýchkoliv problémů obrátit (viz kapitola 3. 6). Vzhledem k tomu, že se oběť dostává hlavně do styku s policisty, tak tyto informace očekává právě od nich. Pokud se jich nedočká, nabývá dojmu, že je brána pouze jako zdroj stop či důkazů trestného činu. Také těmto pocitům se dá snadno předejít. Stačí, když jsou oběti dostatečně srozumitelně vysvětlena její práva a povinnosti, příp. jsou jí poskytnuty další informace, které může potřebovat. V řadě případů stačí, pokud je oběť odkázána na kompetentní instituce, které jí pomohou. Je samozřejmé, že se v tomto směru očekává iniciativa ze strany orgánů činných v trestním řízení, neboť řada osob se do střetu s trestným činem dostala poprvé v životě a neví tudíž, co má očekávat.

Ad potřeba bezpečí

Každý z nás potřebuje ke svému životu pocit bezpečí. Pokud je tento pocit narušen, tak zásadním způsobem jako je tomu u obětí trestných činů, pak je pro ně důležité, aby byl pocit bezpečí co nejdříve znovuobnoven. I na toto je vhodné myslet již během výslechu a při jakékoliv bližší konfrontaci s místem činu postupovat velmi opatrně. I po výslechu by pak mělo být dbáno na zajištění pocitu bezpečí např. tak, že oběť je domů doprovázena blízkou osobou, které věří.

Na závěr je nutné zdůraznit, že k sekundární viktimizaci obětí přispívá průběh výslechu a způsob, kterým vystupuje vyslychající. Již samotný výslech, jako úkon pro oběť do té doby neznámý, jí způsobí jistou míru stresu, které se nedá zabránit. Je však nutné, aby oběť nebyla vystavována zbytečnému prohlubování primární újmy, nevhodným přístupem vyslychajícího, který není dostatečně poučen o tom, jak v dané situaci postupovat. Již samotné respektování lidské důstojnosti oběti a poskytnutí informací o místech, kde je možné získat podporu a pomoc, je nejlepší cestou, jak se vyhnout sekundární viktimizaci oběti trestného činu, a proto by si je měly všechny orgány, které přichází do styku s oběťmi, dobře osvojit.

4. 4 Oběť a policie

Aby nedocházelo k chybám, které jsou zmíněny v předcházejících podkapitolách, ať již během prvního kontaktu s obětí či později během výslechu či dalších vyšetřovacích úkonů, je důležité, aby o problémech, se kterými se oběti potýkají, příslušní profesionálové věděli. Zároveň je nutné, aby byli schopni se chyb v této oblasti vyvarovat a poskytnout obětem co možná nejúčinnější pomoc při vyrovnávání se s újmou, která jim byla způsobena trestným činem. V této souvislosti odborníci stejně jako různé mezinárodní dokumenty kladou veliký důraz na vzdělání profesionálů.

4. 4. 1 Mezinárodní doporučení v oblasti postupu policie při kontaktu s oběťmi trestných činů

Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci (dále jen Mezinárodní příručka) upozorňuje na prvním místě na fakt, že první kontakt mezi policií a obětí je rozhodující pro to, jak se oběť vyrovná se vzniklou situací a jak se zotaví. Výcvik policistů je velmi zásadní a měl by dbát hlavně na to, aby si všichni zúčastnění uvědomovali situaci oběti a její potřeby a dokázali se do pozice oběti náležitě vcítit. Pokud příslušníci policie zvolí tento přístup, pak to bude mít dobrý dopad nejen na oběť, ale také na samotné vyšetřování, kdy oběť bude ochotnější a zároveň schopnější se zapojit do objasňování celé věci a orgánům činným v trestním řízení se tak dostane více podrobnějších informací. Naopak pokud policie neprojde náležitým výcvikem k dané problematice, pak se nechová dostatečně citlivě při jednání s obětí a tím způsobuje pokles důvěry oběti v orgány činné v trestním řízení. Zároveň také klesá ochota oběti zapojit se do všech úkonů, které jí přináší řadu nepříjemností.

Mezinárodní příručka doporučuje, aby byly vydány *směrnice, které by upravovaly postupy policie při jednání s obětí*. Tyto směrnice by pak měly být začleněny do vzdělávání a výcviku všech policistů.

1) *Postup pro první kontakt mezi obětí a policií*⁷⁷

První kontakt většinou zajišťují operátoři či dispečeri na telefonu. Ti by se měli snažit zajistit, aby nebylo ohroženo bezpečí oběti, zjistit od ní základní informace, ale ne oběť vyslýchat za jakýmkoliv jiným účelem, jednat s ní s pochopením a poskytnout základní, přiměřené rady, jak se chovat do doby, než přijedou policisté, a také oběť informovat o tom, kdy policisté dorazí.

2) *Postup pro první rozhovor s obětí prováděný policisty*⁷⁸

Při prvním rozhovoru je důležité, aby se policisté pokusili rozhovor uskutečnit v soukromí a zachovali základní pravidla běžné komunikace. Oběti by měli vysvětlit, jaký bude následující postup, co ji čeká a jak má dále postupovat.

Také je důležité, aby vystupovali klidně, objektivně, ukázali zájem a pochopení pro pocity oběti, ale na straně druhé zaujali nestranný, nehodnotící přístup a neslibovali nic, co nemohou splnit. Nakonec by měli oběti za spolupráci poděkovat. Svým jednáním by po celou dobu měli dávat najevo, že vědí co dělat a že jsou kompetentními profesionály na svém místě.

⁷⁷ Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1997, str. 61, <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html#p1997>, přečteno 29-10-2005

⁷⁸ Idem

3) Postup při vyšetřování trestného činu⁷⁹

I zde je zapotřebí, aby hlavně vyšetřovatelé se chovali s pochopením, zdvořile, trpělivě, empaticky a respektovali soukromí a důstojnost oběti.

Vyšetřovatelé by měli zajistit, že oběť bude včas a úplně informována o průběhu vyšetřování, o všech úkonech, které souvisí se soudním řízením (např. o podání obvinění, jeho důvodech, stažení obvinění, nařízení hlavního líčení). Dále by měli zajistit pro oběť veškeré praktické informace, které může využít vzhledem k situaci, ve které se nenadále ocitla, ale také informace ohledně prevence kriminality s cílem omezit riziko opětovné viktimizace oběti. Nemělo by být zapomenuto ani na informace ohledně kompenzace újmy způsobené oběti a mělo by být také zajištěno, že majetek, který je v dispozici policie např. jako důkazní materiál, bude oběti co nejrychleji vrácen.

4) Postup při provádění dohledu nad jednáním policie⁸⁰

V rámci těchto směrnic by mělo být dále zajištěno, že veškerý personál bude seznámen s vypracovanými postupy a požadavky, které se týkají zacházení s obětí a těmto požadavkům bude vyhověno. Personál by měl být pravidelně školen v rámci interních školení o problematice obětí.

Podle Mezinárodní příručky je zapotřebí nejen vytvořit směrnice pro postup policie, ale také s těmito směrnici a doporučenými postupy seznamovat příslušníky policie, ať již v průběhu jejich studia či později, v době, kdy již působí v praxi. Jak je vidět, Mezinárodní příručka klade velký důraz na správné vzdělávání policistů, a proto se v následující části zaměřím právě na způsoby, jakými jsou policisté vzděláváni v České republice a pro možnost srovnání také na způsob výcviku policistů v Nizozemí.

4.4.2 Vzdělání policistů v ČR

Oběti v České republice si často stěžují na velkou odměřenost a malé vcítění policistů do problémů poškozených, obětí i svědků. Tento problém je možné vyřešit právě náležitým vzděláním policistů buď přímo na školách (na Středních policejních školách či na Policejní akademii), anebo pozdějším výcvikem policistů v praxi.

Ad Škola

Hlavním cílem *vzdělávání policistů* u nás je vzdělat a připravit policistu k samostatnému výkonu hlídkové, dozorčí nebo obchůzkové služby a ve skupině dokumentace trestné činnosti.⁸¹ Především na středních policejních školách se studenti poprvé setkávají s problematikou obětí trestných činů.

Dlouhou dobu byla tato problematika v základní přípravě budoucích policistů značně zanedbávána. To vedlo k tomu, že policisté se zabývali hlavně právní stránkou celého případu a jen výjimečně byli schopni v praxi poskytnout obětem i lidskou pomoc a porozumění, které oběti nejčastěji očekávají a potřebují.

V současné době se v přípravě policistů klade na problematiku obětí větší důraz. Jedná se nejen o zvýšení počtu hodin psychologie ve studijních plánech, tedy teoretických výkladů, ale

⁷⁹ Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1997, str. 61 - 62, <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html#p1997>, přečteno 29-10-2005

⁸⁰ Ibidem, str. 62

⁸¹ Zima, V., *Policista musí umět komunikovat*, Zpravodaj BKB, č. 3, Praha, 2004, str. 22

také jsou čím dál častěji využívány modelové situace s figuranty a nacvičování správných postupů chování policistů, které se nahrávají na video a znovu přehrávají, opakují a trénují.

Využívají se také různé zahraniční materiály, které se snaží studenty naučit, jak správně komunikovat a jednat s obětí trestného činu. Na těchto zahraničních materiálech se mohou studenti přesvědčit o tom, že policisté v zahraničí řeší obdobné situace, a inspirovat se jejich přístupem.

V oblasti komunikace se klade velký důraz hlavně na vcítění se do oběti. Studenti se musí naučit uvědomit si, jak by si přáli, aby se jiní chovali k nim, pokud by se ocitli v pozici oběti trestného činu. Učí se, že nestačí pouze umět posoudit právní stránku věci, ale je také důležité vcítit se do pozice oběti a vyvarovat se všeho, co by mohlo prohloubit stres poškozeného. Pomocí nácviku konkrétních situací a diskusí se učí také, jak navázat kontakt s obětí tak, aby oběť policistovi důvěřovala. Studenti mají také možnost konfrontovat svoje teoretické znalosti s konkrétními zkušenostmi z praxe. Sami pak často upozorňují na to, že se v souvislostech s oběťmi trestných činů na útvarech ne vždy dělá všechno do důsledku tak, jak by policie mohla a jak by policisté sami chtěli.

Ad Výcvik policistů v praxi

Společenská praxe ukazuje, že nedostatečná způsobilost policistů plnit úkoly v oblasti ochrany obětí trestných činů a zabránění jejich další traumatizaci není v řadě případů důsledkem jejich neinformovanosti, ale spíše tím, že policisty na základě příslušných informací nestihneme nebo nedokážeme náležitě formovat, tedy vytvářet u policistů příslušné morální postoje, přesvědčení, motivy, či vlastnosti.⁸² I z tohoto důvodu se doporučuje, aby byly pořádány metodické semináře zaměřené na problematiku pomoci obětem trestných činů a na roli policie v této oblasti. Zde je velmi důležité zmínit postavení Bílého kruhu bezpečí, který se svými aktivitami snaží podílet mimo jiné také na dozdělování policistů a dalších profesionálů, kteří se při své práci setkávají s oběťmi trestných činů.

A tak např. v roce 2002 začala být realizována myšlenka na *vytvoření systému tzv. policejních školitelů*, kteří by měli přispět ke zdokonalování dovedností a znalostí policistů v oblasti jednání s oběťmi. Na základě této myšlenky byli vybráni policisté z praxe, kteří absolvovali týdenní kurz pořádaný BKB. Tento kurz byl rozdělen na šest bloků zaměřených na komunikační dovednosti, primární a sekundární viktimizaci, právní postavení poškozeného v trestním řízení, náročné situace v kontaktu s oběťmi, dětské oběti a děti jako svědky. Policisté získávali nové schopnosti při modelových situacích, sledování a hodnocení autentických videozáznamů, trénování různých forem komunikace a hledání vhodných řešení náročných situací.⁸³ Pracovníci BKB si na tento kurz připravili také různé praktické pomůcky, např. manuál pro účastníky kurzu, sešit lektora, čtyři karty pro výkon policejní služby, které shrnuli základní principy pro komunikaci s oběťmi trestných činů, s oběťmi domácího násilí, s dětmi jako oběťmi či svědky a bezpečnostní plán. Absolventi tohoto kurzu jej vnímali velmi pozitivně. Jejich úkolem je předávat získané poznatky svým kolegům a rozšiřovat tak vzdělání dalších policistů v praxi. BKB uspořádal i další kurzy podobného rázu v rámci projektu „Práce s obětí trestného činu“, a to nejen pro policisty v praxi, ale také pro další odborníky, kteří se setkávají s oběťmi trestných činů.

⁸² Palovčíková, G., „Možnosti prevence sekundární viktimizace obětí trestných činů v odborné přípravě policistů“, in: *K problematice obětí trestných činů, Sborník příspěvků z celostátního semináře*, Bílý kruh bezpečí, Praha, 1995, str. 57

⁸³ Vitoušová, P., *Výcvik policistů*, Zpravodaj BKB, č. 2, Praha, 2003, str. 12

BKB vypracoval v této souvislosti návrhy na opatření v rámci Policie ČR, které by zlepšily situaci ohledně postupu policistů při kontaktu s oběťmi trestných činů. BKB navrhuje:⁸⁴

- 1) vytváření výukových a výchovných programů pro policisty (na této činnosti se BKB také velmi aktivně podílí);
- 2) vytváření procedur a manuálů, které by pomohly odstranit deficit vědomostí policistů, kteří přichází do kontaktu s oběťmi v praxi;
- 3) zajištění okamžité i následné pomoci pro oběti násilných trestných činů a pro pozůstalé po obětech (opět se doporučuje sepsání zcela konkrétních manuálů, jak postupovat, co říkat, kam oběti posílat pro další pomoc, atd.);
- 4) BKB doporučuje také zaměřit zvláštní pozornost na pomoc obětem sexuálních trestných činů a na oběti domácího násilí.

Právě realizací těchto návrhů by mělo dojít k promptnímu doplnění deficitu vědomostí či jejich oživení u policistů, kteří se již delší dobu pohybují v praxi, a tím ke zlepšení přístupu policistů k obětem trestných činů, vedeného hlavně s citem a taktem.

4. 4. 3 Vzdělání policistů v Nizozemí

Holandský systém vzdělávání policistů a dalších profesionálů z praxe vychází ze zásady, že oběť se většinou poprvé setkává se státními institucemi, tedy policií či prokurátorem při oznamování trestného činu. Oběť je v té době v šoku, zmatená a většinou netuší, co se bude odvíjet dál. Vzhledem k tomu, že se jedná o první a zároveň zásadní kontakt, podle kterého se pak bude odvíjet i další spolupráce oběti s příslušnými orgány, je důležité, aby oběti byl poskytnut nejen velmi profesionální přístup ze strany policie či prokurátora, ale zároveň také lidská, citlivá podpora. Tento přístup se vine celou přípravou policistů nejen ve školách, ale také později při školeních a vzdělávacích kurzech, které podstupují policisté z praxe (tzv. on-the-job trainings) na pravidelné bázi. Navíc jsou také pravidelně pořádány speciální kurzy zaměřené na konkrétní problémy, např. oběti domácího násilí, bezdomovectví, apod. Zajímavé je, že se takovýchto vzdělávacích kurzů účastní povinně nejen policisté, ale také prokurátoři a soudci. Je tedy jednoznačné, že se v Nizozemí klade velký důraz na správný a empatický přístup k oběti nejen ze strany policie, ale také dalších zúčastněných, se kterými se oběť při objasňování a projednávání svého případu dříve či později setká.

Ad Škola

Studium na policejních školách v Nizozemí je vedeno v duchu citlivého a taktního přístupu k obětem trestných činů. Od začátku výuky je dáván velký důraz na to, jak se správně k obětem chovat, a téma obětí trestných činů je pevnou součástí téměř všech vyučovaných předmětů. V rámci této zásady je studentům zdůrazňováno, že zacházení s obětí není omezeno pouze na dobu oznámení trestného činu, ale naopak na správné zacházení s obětí se nesmí zapomínat po celou dobu trestního procesu. Cílem přípravy policistů v Holandsku je, aby policista uměl poskytnout krizovou intervenci, zajistit bezpečí pro oběť, nabídnout kontakty na instituce, které poskytují následnou pomoc a podporu, vše zdokumentovat a také v rámci objasňování trestného činu pátrat po pravdě a nenechat se

⁸⁴ Mezinárodní konference „Policie a lidská práva - dosažené výsledky a perspektivy“, konaná dne 27.10.2000, <http://bkb.juristic.cz/80381/old>, přečteno dne 10-12-2005

ovlivnit pouze jednostrannou výpovědí, ale naopak snažit se nalézt co nejvíce informací, které umožní policistovi nahlédnout na případ komplexně.

Během studia se policisté účastní běžných kurzů a přednášek. Součástí teoretické přípravy všech studentů je povinný kurz Zacházení s oběťmi trestných činů, kde jsou seznamováni se všemi pravidly a povinnostmi, které jim v této oblasti ukládá zákon.⁸⁵ Zároveň se ale také účastní speciálně pořádaných praktických kurzů, které jsou zaměřeny na některé problematice oblasti, např. kurz na téma Aktivity na ulici a na nádražích (cílem tohoto kurzu je naučit účastníky, jak zvládat stres a emoce na ulici, a dále je naučit vhodné techniky dotazování), kurz Právní pomoci, kurz zaměřený na násilí, atd. Takto zaměřené kurzy často navštěvují také samotní odborníci z praxe s cílem zkonfrontovat své praktické zkušenosti a seznámit se s novinkami v těchto oblastech.

Policisté vychází ze školy s tím, že ovládají, jak znalosti právního charakteru, tak také znalosti a dovednosti v oblasti komunikace s okolím.⁸⁶ Je to právě komunikace, na kterou je kladen v Holandsku velký důraz. Holanďané rádi zdůrazňují, že policistům by řada znalostí byla k ničemu, pokud by neuměli komunikovat s veřejností.

Ad Kurzy pro policisty v praxi

Policisté, kteří se pohybují v praxi, pak velmi kladně hodnotí také pravidelně konané kurzy, které jsou označovány jako trénink či příprava v pracovním procesu (tzv. *on-the-job training*). Cílem těchto kurzů je stále se zdokonalovat v tom, jak správně zvládat pocity, emoce a udržet náležitý postup při objasňování trestných činů s orientací na oběť trestného činu a zároveň dodržení všech práv pachatelů. Policisté oceňují hlavně speciální trénink zaměřený na zvládnutí emocí a workshopy zaměřené na vedení osobních rozhovorů s oběťmi. Těchto kurzů se pak povinně účastní nejen policisté, ale také státní zástupci a často též samotní soudci. To dokazuje, jak velká pozornost je tomuto tématu věnována nejen mezi policisty, ale také v rámci dalších soudních autorit. Navíc je tento přístup také důkazem komplexní péče, kterou se snaží orgány činné v trestním řízení společně oběti poskytnout.

Ukazuje se, že tyto kurzy jsou skutečně efektivní. Jednak jsou velmi kladně přijímány samotnými policisty a jednak změny v přístupu policistů a dalších orgánů k obětem trestných činů jsou nepřehlédnutelné. Je však nutné zmínit také fakt, že k těmto změnám přispívá nejen intenzivní vzdělávání profesionálů v praxi a během přípravy na jejich povolání, které je výrazně orientováno na oběť a citlivé zacházení s obětí, ale svoji roli jistě sehrává též nepřestávající zájem státních autorit zlepšovat přístup k obětem. V Holandsku je možné, aby občan, který není spokojen se způsobem, jakým s ním bylo zacházeno, podal stížnost na přístup policie k jeho osobě. Pokud je takováto žádost podána, pak se nespokojený občan setká s konkrétními policisty a jejich nadřízenými. Celý problém je prodiskutován a obě strany si navzájem objasní svá stanoviska. Pokud ani po tomto setkání není občan s řešením spokojen, sepíše písemnou stížnost, která je následně vyšetřena pověřeným policejním důstojníkem. Během šesti týdnů pak musí být učiněno rozhodnutí, a to na základě zjištěných

⁸⁵ Jedná se o tzv. Victim Act Terwee, vydaný v roce 1995 a inkorporovaný do nizozemského trestního řádu. Hlavním cílem tohoto zákona bylo zlepšit postavení obětí trestných činů v holandském trestním řízení. Zákon se zaměřil nejen na zlepšení pravidel ohledně kompenzace obětí, ale také na vytvoření jednoduchých pravidel, příp. zjednodušení již existujících pravidel tak, aby se v nich mohli lehce orientovat i sami oběti trestných činů.

⁸⁶ Vitoušová, M., *V holandské policejní škole*, Zpravodaj BKB, č. 1, Praha, 2002, <http://bkb.juristic.cz/169408/ol>, přečteno dne 12-11-2005

skutečností a po poradě s nezávislou komisí, o tom, jak bude postupováno dále. O tomto právu každého občana byly informovány všechny nizozemské domácnosti.⁸⁷

Všechny tyto uskutečněné kroky vedly k tomu, že s prací policie a jejich chováním k obětem bylo v roce 1999 velmi spokojeno či spokojeno zhruba 82 % obětí trestných činů. I přesto však výzkum, který byl v Nizozemí proveden v roce 1996 a byl zaměřen na přístup holandských orgánů činných v trestním řízení k obětem ukázal, že je stále co zlepšovat. Oběti zmiňují, že k dalším zlepšením by mělo dojít např. v oblastech čekacích lhůt, zajištění většího soukromí pro oběti při oznamování trestného činu či větší rozšíření brožur a letáků s problematikou obětí trestných činů v čekárnách na policii, státní prokuratuře či soudu.⁸⁸

⁸⁷ Domácnosti byly informovány pomocí letáků, „Klachten of juist tevreden over de politie?“, tedy „Nespokojeni s policií?“, které byly rozšířeny během roku 1995 po celém Nizozemí.

⁸⁸ Brienen, M. E. I., Hoegen, E. M., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*, Wolf Legal Productions, Nijmegen, 2000, str. 699

4.5 Oběť a státní zástupci a soudci

Sekundární viktimizace však není pouze problémem policie, ale prohloubit primární újmu oběti mohou svým nesprávným přístupem i další orgány činné v trestním řízení. V tomto směru se jedná hlavně o státní zástupce a soudce. Ti se sice setkávají s obětí až po určité době, tedy v momentě, kdy již oběť navázala jisté kontakty a zkušenosti s trestní justicí a vytvořila si obrázek o tom, jaký je přístup orgánů činných v trestním řízení k obětem. To však neznamená, že i státní zástupci či soudci nemohou její pohled změnit a oběti pomoci či naopak nevhodným chováním jí ublížit na její cestě za uzdravováním. I proto se mezinárodní příručka věnuje také tomu, jak by měli postupovat státní zástupci a soudci při kontaktu s oběťmi trestných činů a na co by měly být zaměřeny výcvikové programy státních zástupců a soudců.

4.5.1 Mezinárodní příručka

4.5.1.1 Státní zástupci

Mezinárodní příručka upozorňuje na fakt, že *státní zástupci* na základě svého vzdělání jsou vedeni k tomu, aby byl trestní případ vyřešen co nejrychleji, nejspravedlivěji a nejučinněji. Stává se tak, že státní zástupci, vedeni v tomto duchu, zapomínají na fakt, že je to oběť a nikoliv stát, která byla přímo poškozena trestným činem. Oběti pak naopak chtějí být zapojeny do trestního procesu, alespoň tak, aby věděly v jakém stádiu se řízení nachází a jaká rozhodnutí již byla v jejich případě učiněna. Zároveň, pokud mají oběti pocit, že je s nimi dostatečně počítáno v soudním řízení, že jsou náležitě informovány a je jim poskytnuta náležitá pomoc, tak se jim lépe spolupracuje, jak se státními zástupci, tak také soudy, a to je samozřejmě jen ku prospěchu věci samé.

Pomoc obětem trestných činů ze strany státních zástupců by měla být vedena hlavně zásadou zacházení se všemi oběťmi a svědky důstojně, trpělivě a s respektem, dále snahou zabránit jakékoliv sekundární viktimizaci, kterou by mohla trestní justice způsobit.⁸⁹ Ukazuje se, že tyto zásady nejlépe naplňují programy, jejichž cílem je zvýšit informovanost obětí. Právě zde mohou výrazně pomoci státní zástupci.

Mezinárodní příručka zde doporučuje jednak vypracování písemných *směrnic, které srozumitelně a jednoznačně nadefinují úkoly a povinnosti státních zástupců*. Tyto směrnice by měly klást důraz na poskytování srozumitelných a jasných informací ohledně trestního řízení, programů pro svědky, ohledně pravidel jednání u soudu, dopadu trestného činu na oběť, o zdravotních důsledcích a nebezpečích určitých trestných činů, o zdravotně-preventivních aktivitách, stejně jako poskytnout i veškeré informace o odškodnění oběti, příp. pomoci se sepsáním žádostí. Dostatek informací předávaných obětem prostřednictvím státního zástupce by měl zlepšit orientaci obětí v trestní justici a poskytnout jim tak zároveň přesný přehled o tom, v jakém stádiu se nachází jejich případ.

Státní zástupci by se však neměli omezovat pouze na poskytování informací, ale měli by zabezpečit i další doplňkové služby (např. zařazení obětí do programů na pomoc obětem, kompenzačních programů, programů narovnání mezi obětí a pachatelem), stejně jako by měli mít stále na paměti, že pro oběť je velmi důležité, aby vždy trpělivě naslouchali jejímu vyprávění a poskytovali rady, jak je možné řešit konkrétní situace.

⁸⁹ Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1997, str. 63, <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html#p1997>, přečteno 29-10-2005

Odborníci, kteří poskytují pomoc obětem trestných činů, často upozorňují na fakt, že práva obětí byla po dlouhou dobu zanedbávána a nebyla jim věnována dostatečná pozornost. Upozorňují na to, že je nutné, aby práva poškozených v trestním řízení byla vyvážená s právy pachatelů a měla stejnou prioritu jako práva obviněného. Navíc je však ale nutné také zajistit, aby tato práva nebyla pouze formálně obětem přiznána, ale aby byla oběťmi trestných činů také plně využívána. Právě k tomu mohou velmi pozitivně přispívat státní zástupci, jejichž povinností by mělo být zabezpečit, aby oběti svá práva neignorovaly.

Pokud programy zaměřené na oběti trestných činů a realizované státními zástupci již existují, pak by měl být kladen důraz na jejich propracování a zkvalitňování tak, aby byly co možná nejefektivnější.

4. 5. 1. 2 Soudci

Také *soudci* mají významný vliv na to, jak oběť chápe trestný čin a jaký dopad na oběť bude mít objasnění trestného činu a potrestání pachatele. Mezinárodní příručka v této souvislosti upozorňuje, že jsou to soudci, kteří mohou přiznat oběti či pozůstalým a jejich rodinám významnou ochranu během soudního projednávání případu. Právě soudci mohou urychlit soudní řízení tím, že zbytečně neodročují případ, mohou zamítnout návrhy obhajoby, které by znevýhodňovaly oběti, mohou usměrnit obhájce, pokud jejich obhajoba je příliš agresivní a poškozuje oběť či její dobré jméno, mohou nařídít jednání bez účasti veřejnosti, pokud to značně usnadní pozici oběti-svědka a další. Většina jurisdikcí nabízí soudcům řadu různých prostředků, jak oběti pomoci a uchránit ji dalšího, často zbytečného utrpení během soudního řízení. Navíc jsou to právě soudci, kteří rozhodují o tom, jaký trest bude uložen pachateli za spáchaný trestný čin. Při tomto rozhodování by soudci zásadně neměli zapomínat na to, jaký dopad má trestný čin na oběť.

Mezinárodní příručka v této oblasti tedy upozorňuje na klíčovou roli, jakou hraje zdvořilost, respekt a nestrannost.⁹⁰ Ty by měly být zcela samozřejmou součástí jednání každého pracovníka soudu (ať již soudce či administrativního personálu) s obětí a svědky. Takovéto jednání s obětí ze strany soudu může mít také výchovný dopad na další osoby, které se jednání účastní, např. obhájce obžalovaného.

V souvislosti se soudci upozorňuje Mezinárodní příručka dále na zásadní úlohu informací pro oběti. Je zapotřebí, aby oběti měly k dispozici jak informace ryze praktického rázu, např. o tom, jak se na soud dostat, kde se nachází jednací sál, zda je možné v blízkosti soudu parkovat, zda jsou zajištěny čekací místnosti pro oběti, jaké jsou v prostorách soudu poskytovány služby, atd., tak také informace ohledně stavu jejich případu, čas a místo jednání či informace o propuštění obžalovaného z vazby. Tyto informace mají být obětem sdělovány personálem soudu, ale i sami soudci sehrávají vedoucí úlohu při zabezpečení, že systém funguje tak, jak má. Všechny tyto informace by se měly k obětem dostat včas tak, aby bylo umožněno a hlavně zjednodušeno obětem účastnit se všech stádií soudního jednání.

Soudci by měli také sehrát podstatnou roli při prosazování a realizaci speciálních programů na podporu obětí trestných činů. Jedná se např. o fungování oddělených čekáren pro svědky na straně jedné a obžalovaného na straně druhé, zajištění tlumočnicka obětem a svědkům, rychlé vrácení důkazního materiálu obětem, stanovení odpovídajícího svědeckého, podporování dalších služeb krizové intervence i péče o oběti a svědky.

⁹⁰ Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1997, str. 65, <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html#p1997>, přečteno 29-10-2005

Soudci by měli také maximálně využívat všech dostupných prostředků k ochraně svědků, např. formou oddělených čekáren, stanovením podmínky, že po propuštění obžalovaného z vazby se nesmí obžalovaný dostat do styku s obětí či svědky, omezením dostupnosti adres obětí a svědků, ale také podporováním náležité legislativy v těchto oblastech.

4. 5. 2 Státní zástupci a soudci v České republice

4. 5. 2. 1 Vzdělání

Jak je z výše uvedených informací a doporučení Mezinárodní příručky patrné, je považováno za základ správného přístupu státních zástupců a soudců, popř. administrativních pracovníků soudu k obětem trestných činů především jejich správné vzdělání.

Vzdělání a výcvik by měl být od začátku zaměřen na vnímavost a pochopení pro všechny problémy, se kterými se oběti trestných činů musí vyrovnat. Takového vzdělání by se mělo dostat všem již během přípravy na výkon právnických povolání. Speciálně vedené kurzy zaměřené na oběti trestných činů, stejně jako interdisciplinární přístup k obětem v jednotlivých předmětech by měl být naprostou samozřejmostí. Zapracovávání tohoto přístupu do studijních plánů na vysokých školách právního směru se však zatím příliš nedaří. Jen ojediněle se můžeme setkat s upozorněním na problematiku obětí na přednáškách. Navíc i speciálně vedené hodiny či celé předměty na téma zacházení s oběťmi trestných činů jsou velkou výjimkou. Většinou záleží pouze na vyučujícím daného předmětu, jak moc či naopak málo se této problematice bude ve svém předmětu věnovat. Lépe jsou na tom školy policejní, kde jak na Středních policejních školách, tak také na Policejní akademii se intenzivně pracuje na zahrnutí problematiky obětí do studijních plánů, a to jak komplexně do jednotlivých vyučovaných předmětů, tak se také pracuje na vytvoření samostatně vedených přednášek na témata spojená s problematikou obětí trestných činů.

Výcvik v oblasti podpory obětí trestných činů by však neměl skončit se základním vzděláním, ale měl by dále pokračovat i u odborníků, kteří se již pohybují v praxi. Ti by měli pravidelně navštěvovat doplňkové kurzy, kde by byli informováni o nových trendech v péči o oběti. Bohužel ani s takovýmto výcvikem se příliš často v České republice nesetkáme a konání takových seminářů je spíše výjimkou zaměřenou téměř výlučně na policisty, než na státní zástupce či soudce.

V tomto směru jak mezinárodní dokumenty, tak také např. BKB doporučují jednak vytvoření meziresortní komise, jejímž hlavním úkolem by bylo prosazovat multidisciplinární přístup k pomoci obětem. Zároveň navrhuje vytvořit meziresortní výcvikové programy zaměřené na problematiku obětí trestných činů pro pracovníky orgánů činných v trestním řízení, kteří se již pohybují v praxi. Právě důraz na multidisciplinární přístup při pořádání různých seminářů, kterých by se účastnili nejen policisté, ale také soudci, státní zástupci či administrativní personál soudu, je moderním přístupem k této problematice a podle zahraničních zkušeností je jasné, že přináší svoje ovoce.

Dále je doporučováno vytipovat skupiny dalších profesionálů, kteří přicházejí do kontaktu s oběťmi trestných činů, a organizovat pro ně pravidelně vzdělávací programy, stejně jako pro studenty, kteří se připravují na výkon těchto profesí.⁹¹ Jedná se např. o pracovníky ve vězeňství, učitele, střední zdravotnický personál, lékaře, psychology, sociální pracovníky, ombudsmany, atd.

⁹¹ OSN: *Programy služeb obětem*, Zpravodaj BKB, č. 4, Praha, 2000, <http://bkb.juristic.cz/80383/old>, přečteno dne 11-11-2005

Zpracovávání problematiky obětí komplexně do studijních plánů je však u nás běh na dlouhou trať a bude zcela jistě ještě nějakou dobu trvat než se vzdělávací programy kladoucí důraz na podporu obětí trestných činů stanou na našich odborných školách a univerzitách samozřejmostí. Stejně tak bude ještě zapotřebí mnoho různých iniciativ a nápadů, díky kterým bude také docházet k pravidelnému dovzdělávání profesionálů setkávajících se při výkonu své práce s oběťmi trestných činů. V tomto směru jistě hraje nezastupitelnou roli právě BKB, který pořádá různé přednášky a projekty na téma obětí určené jak odborníkům, tak také veřejnosti, či profesionálům, kteří se setkávají s oběťmi trestných činů méně často.

4. 5. 2. 2 Oddělené čekárny

K větší pohodě obětí, příjemnějšímu prožívání soudního řízení a zároveň k omezení sekundární viktimizace u obětí přispívá také často diskutovaný institut oddělených čekáren. Jak již bylo mnohokrát zmíněno, oběť se po spáchání trestného činu snaží na celou událost co nejrychleji zapomenout, vyrovnat se s následky činu a vrátit se zpět k životu, který předcházel tuto traumatickou událost. V souvislosti se soudním řízením je však oběť přinucena opět si celou událost vybavovat a navíc ji vyprávět osobám, které nezná. To jí samozřejmě přináší velký stres a strach z toho, co se bude u soudu dít.⁹² Odborníci navíc ale upozorňují na fakt, že při pobývání obětí trestných činů či svědků v soudní budově je oběť často zcela zbytečně vystavována další viktimizaci ze strany pachatele, jeho rodiny či blízkých. Pachateli, který se u soudu setkává s obětí tváří v tvář, se naskýtá jedinečná příležitost oběť, již tak dost stresovanou samotným procesem, ještě zastrašovat či urážet různými nevhodnými poznámkami či ji i jinak obtěžovat. Tomuto problému se však dá vcelku lehce zabránit, a to právě prostřednictvím institutu oddělených čekáren pro oběti a svědky na straně jedné a pachatele na straně druhé.

BKB podal v roce 2000 *podnět ke zřízení oddělených čekáren pro oběti trestných činů*. Ve svém podnětu uvádí, že v budovách soudu dochází často k zastrašování, vyhrožování a někdy i k přímé agresi ze strany obžalovaného, navíc oběť a svědci musí často čekat na chodbě před jednací síní i několik hodin spolu s příbuznými a sympatizanty pachatele.⁹³ Podle praktických zkušeností BKB i různých provedených výzkumů je to právě doba před a během hlavního líčení, kdy oběti a svědci nejvíce litují, že v minulosti trestný čin oznámili a svědčili. Vyskytují se i případy, kdy díky zastrašování a nevhodnému chování pachatele se oběť snaží soudu vyhnout či odvolat svou výpověď.⁹⁴

BKB v této souvislosti navrhuje tedy zřízení oddělených čekáren pro oběti, svědky a osoby jim blízké. Podle BKB by v nově stavěných soudních budovách mělo být na tyto prostory pamatováno již při vytváření projektu stavby, v případě již fungujících soudních budov by měly být za tímto účelem využívány jiné prostory. Dále by se mělo upravit využívání oddělených čekáren v organizačních řádech soudů a zároveň zakotvit tuto praxi do trestního řádu. V návaznosti pak BKB navrhl stanovit povinnost informovat poškozeného a svědky o možnosti využít oddělených čekáren. Ti by měli být informováni buď v předvolání k soudu či pomocí informačních letáků, které by byly poškozenému a svědkům k dispozici na policii, v soudní budově či byly přikládány k soudnímu předvolání. V neposlední řadě doporučuje BKB také, aby byl vyčleněn vhodný prostor pro oběti trestných činů a pozůstalé po obětech v jednací síni tak, aby nedocházelo k případům, kdy je odmítnut vstup pozůstalým po oběti do jednací místnosti s tím, že zde není pro ně místo.

⁹² Oddělené čekárny pro oběti, Podnět BKB, <http://www.bkb.cz/>, v sekci Praktické rady, Návrhy BKB, přečteno dne 14-11-2005

⁹³ Idem

⁹⁴ Idem

Na tento podnět BKB zareagovalo Ministerstvo spravedlnosti⁹⁵ s tím, že si váží iniciativy BKB ve snaze zvýšit ochranu a péči poskytovanou obětem trestných činů. Podle ministerstva je však v současné době nápad oddělených čekáren pro oběti a svědky jen obtížně realizovatelný, protože většina soudů se potýká s nedostatkem jednacích síní a nedostatkem prostoru obecně. Nicméně podle ministerstva budou předsedové soudů nabádáni k tomu, aby v případech, že to bude alespoň trochu možné, vyšli obětem a svědkům vstříc. Navíc v případech výstavby nových soudních budov bude na požadavek oddělených čekáren pamatováno. Zároveň se ministerstvo domnívá, že úprava legislativy v tomto směru není zapotřebí, protože do posledních novel trestního řádu byla zahrnuta řada prvků na posílení ochrany práv poškozeného v trestním řízení.

Idea oddělených čekáren tedy zatím neprošla. Nezbyvá nám tedy než doufat, že na tento návrh bude pamatováno, ať již při stavbě nových soudních budov či prostřednictvím vlídných a empatických předsedů soudů, kteří učiní vše proto, aby i přes často nevyhovující prostory se oběti nemusely potkávat na chodbách soudu s pachatelem trestného činu a zbytečně se tak neprohlubovalo jejich trauma.

4. 5. 3 Státní zástupci a soudci v Nizozemí

4. 5. 3. 1 Vzdělání

Jak již bylo zmíněno v kapitole 4. 4. 3 jak při výcviku holandských policistů, tak i v rámci *vzdělávání budoucích státních zástupců a soudců* se klade velký důraz na interdisciplinární pojetí výcviku zaměřeného na empatický a taktický přístup k obětem trestných činů. To, jak se k oběti správně chovat, je zcela samozřejmou součástí většiny vyučovaných předmětů, které i jen zdánlivě s touto problematikou souvisí. Navíc všichni budoucí prokurátoři a soudci absolvují kromě čtyřletého teoretického studia také šestnáctiměsíční praktikum na některém z okresních soudů. Zde mají možnost sledovat, jak profesionálové uplatňují teoretické znalosti mimo jiné také v oblasti péče o oběti trestných činů v praxi.

Tímto však výcvik pro státní zástupce a soudce nekončí. Především státní zástupci mají povinnost se pravidelně zapisovat do dalších kurzů zaměřených na to, jak se správně chovat k oběti trestného činu. Jedná se o tzv. *on-the-job training*. Setkáme se zde např. s kurzy zabývajícími se tím, jak pomoci obětem jednotlivých typů trestných činů či s kurzem věnujícím se tomu, jak se vyhnout při práci s obětí sekundární viktimizaci. Tento kurz je zcela unikátní v celé Evropě. Jak již bylo zmíněno výše, tyto pravidelně konané kurzy jsou zaměřeny hlavně na to, jak správně zvládat emoce a jak vést správně soudní řízení tak, aby došlo k úplnému objasnění trestného činu, ale zároveň nedocházelo ke způsobování další zbytečné újmy oběti trestného činu. Tyto kurzy jsou přijímány velmi pozitivně.

Na druhé straně je však nutné upozornit, že na trénink prokurátorů a soudců speciálně zaměřený na oběti není kladen tak velký důraz jako je tomu u holandských policistů. To se mimo jiné projevilo také ve výzkumu, který byl v Nizozemí proveden v roce 1999. Zatímco s prací policistů bylo spokojeno více než 82 % obětí, tak s prací státních zástupců a soudců bylo spokojeno podstatně méně obětí, a to zhruba 61 %.⁹⁶ Toto číslo ukazuje, že je nutné klást důraz nejen na výcvik a vzdělání u policistů, ale také přístup státních zástupců a soudců je pro oběti velmi důležitý a ani zde by se nemělo zapomínat na pravidelný a prakticky vedený výcvik.

⁹⁵ Oddělené čekárny pro oběti, Podnět BKB, <http://www.bkb.cz/>, v sekci Praktické rady, Návrhy BKB, přečteno dne 14-11-2005

⁹⁶ Brienen, M. E. I., Hoegen, E. M., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*, Wolf Legal Productions, Nijmegen, 2000, str. 699

4. 5. 3. 2 Jednání u soudu

Bližší informace ohledně existence oddělených čekáren pro oběti trestných činů u holandských soudů či jejich právního zakotvení se mi bohužel nepodařilo získat. Měla jsem však možnost se zúčastnit několika *jednání na okresním soudu ve městě Utrecht*.

Soudní budova v Utrechtu je velmi moderní stavba, která byla stavěna k tomuto účelu. Tomu také odpovídá její vybavenost a uzpůsobení potřebám soudních jednání. V budově je vyčleněno několik jednacích síní, které se využívají pouze pro trestní řízení. Nejenže je zajištěn důstojný přístup do jednací síně, ale také dostatek prostoru a recepce umístěná v hale, společná pro několik jednacích síní, působí velmi profesionálně a zároveň účelně. V hale je snadné najít jak malé občerstvení, tak také sociální zařízení. Navíc pokud se člověk nemůže z jakéhokoliv důvodu v prostoru zorientovat, může kdykoliv požádat recepční či příslušníka justiční stráže o pomoc či radu.

Samotné jednací síně jsou opět velmi prostorné, s místem pro veřejnost není problém, stejně jako je vyčleněn dostatečný prostor pro obžalobu i pro obhajobu, svědky i poškozeného. V případě, že by se jednalo o velmi mediálně zajímavém případu může být zajištěna ještě větší jednací síň tak, aby ani v tomto případě nebyl problém s prostorem.

Celá síň je pak rozvržena tak, že do ní vedou tři vchody, jeden pro soudce, jeden pro svědky, veřejnost a další účastníky řízení a třetí, poslední vchod, je určen pro obžalovaného, který je přiváděn do jednací síně speciální chodbou. Již toto rozvržení jednací síně téměř vylučuje možnost setkání obžalovaného a poškozeného před jednáním na chodbě či dlouhé čekání na stejném místě. Navíc i v případě, kdy např. známí obžalovaného by se pokusili urážet poškozeného či ho jinak obtěžovali při čekání v předsálí, jsou příslušníci justiční stráže či recepční připraveni okamžitě zasáhnout. Obžalovaný je do jednací síně přiváděn minimálně třemi, často i čtyřmi či pěti příslušníky policie či justiční stráže, kteří naprosto bezpečně zajistí, že se obžalovaný dostane v jednací síni do kontaktu jen s tím, s kým má či může, nikoliv však s obětí či svědky obžaloby, pokud ti si to výslovně nepřejí.

Během jednání u soudu bylo jasné vidět, že výše popsaný průběh jednání je zcela běžný, nejednalo se o nijak zvýšená opatření či nezvyklý postup, jak pro soudce, tak i další personál.

U soudu jsou navíc k dispozici různé informační letáky a brožury, které obecně vysvětlují, s jakými soudy je možné se v Holandsku setkat, jak fungují, jak probíhá soudní řízení, atd. Je zde však také k dispozici řada informačních materiálů pro oběti trestných činů, pro svědky, pro dětské svědky, pro osoby handicapované, materiály ohledně peněžité pomoci obětem trestných činů, atd.

Jsem si vědoma toho, že takto nemusí vypadat každé jednání u každého soudu v celém Holandsku, že se mohou vyskytnout soudy, které jsou hůře zabezpečeny, či kde může dojít k jistému nežádoucímu kontaktu mezi obžalovaným a poškozeným. Vzhledem k tomu, co jsem však měla možnost vidět, a i na základě rozhovorů s místními soudci se domnívám, že na holandských soudech je skutečně vše činěno s maximálním důrazem na péči a podporu pro oběti či pozůstalé po oběti trestného činu, a to jak ze strany personálu soudu, tak ze strany soudců samotných a stejně tak i ze strany prokurátorů. Na soudu bylo možné cítit snahu zajistit pro oběť a svědky příjemnou atmosféru plnou porozumění tak, aby se oběť zbytečně nestresovala a mohla se soustředit na podání co možná nejúplnější výpovědi.

4.6 Závěr

Z výše uvedeného je jasné, že odborníci v Nizozemí zastávají názor, že základem dobrého fungování celého systému, je především správné vzdělávání všech, kteří později budou spolupracovat s oběťmi trestných činů. Základem výcviku je důraz kladený na citlivé a lidské jednání s oběťmi ze strany orgánů činných v trestním řízení. Během základního výcviku stejně jako i pozdějších specializovaných kurzů se policisté, státní zástupci i soudci učí hlavně dokázat se vcítit do pozice oběti a uvědomit si, co by na jejich místě nejvíce uvítali ze strany příslušných orgánů. Tyto orgány si sice velmi dobře uvědomují, jak důležitým zdrojem informací je pro ně oběť, ale při prvním kontaktu s ní stejně jako během celého procesu vyšetřování a soudního jednání se snaží nabídnout jí hlavně porozumění a empatický přístup prostý prohlubování jejího traumatu. Právě v tomto přístupu vidí nejlepší způsob, jak s obětí navázat dobrý kontakt, díky kterému pomohou oběti vzpamatovat se ze strašného zážitku, ale zároveň pomohou také sami sobě, protože oběť s nimi bude lépe a snáze spolupracovat.

České orgány činné v trestním řízení se zatím tomuto přístupu jen pomalu učí. Na školách v rámci výukových programů především pro budoucí policisty se již sice můžeme setkat s podobným přístupem jako v Nizozemí, ale v praxi se často vyskytuje názor a tomu odpovídající chování, že oběť je v první řadě nositelem důkazního materiálu. To, jak těžké psychické následky si oběti po spáchání trestného činu s sebou nesou, a fakt, že tyto důsledky jsou navíc často prohlubovány necitlivým chováním příslušných orgánů, je zatím předmětem hlavně odborných článků a různých upozornění v rámci spíše ojedinělých vzdělávacích projektů. V praxi se však s empaticky vystupujícími policisty, státními zástupci či soudci, kteří jsou si vědomi toho, jak velký dopad má jejich chování na oběti, setkáme spíše výjimečně. Doufejme, že si nutnost změnit přístup k obětem trestných činů postupně uvědomí, jak orgány činné v trestním řízení, tak také ministerstva či další subjekty a dojde k výrazným změnám. Přístup holandských orgánů, stejně jako mezinárodní doporučení mohou být pro nás v tomto směru velkou inspirací.

4. 7 Oběť a zdravotnický personál a její okolí

Oběť se však po spáchání trestného činu setkává nejen s odborníky působícími v rámci orgánů činných v trestním řízení, ale také s dalšími profesionály, např. středním zdravotnickým personálem, lékaři, soudními znalci. Citlivý přístup všech těchto odborníků, stejně jako taktní péče blízkých lidí, kteří jsou s obětí v pravidelném kontaktu, hrají pro oběť opět nezanedbatelnou roli v celém procesu uzdravování a vzpamatování se ze spáchaného trestného činu.

Oběti si často v souvislosti s přístupem zdravotníků stěžují na lhostejný, nešetrný přístup k jejich osobě, navíc provázený i přezíravým chováním.⁹⁷ Toto je částečně způsobováno absencí jakéhokoliv výcviku či vzdělání v rámci profesionální přípravy osob, které později v rámci svých profesí přichází do kontaktu s oběťmi trestných činů. *Zdravotníci*, kteří často nemají sebemenší představu o dopadu trestného činu na oběť a kteří se často při kontaktu s obětí dostávají do rozpaků, sice tuší, že je zde nějaký problém, ale neví, jak se v takovýchto situacích chovat. Zdravotníci se pak raději o problémy oběti nezajímají, léčí pouze tělo a péči o duši se zcela vyhýbají. Neuvědomují si však, že právě tento přístup způsobuje oběti další traumatizaci. To proto, že oběť se často dostane do kontaktu se zdravotníky záhy po spáchání trestného činu a zcela neprofesionální reakce zdravotníků, kteří buď neví, jak se k oběti chovat či se bližšímu, citlivému kontaktu s ní vyhýbají, si oběť velmi citlivě uvědomuje. Oběť stejně jako její rodina očekává od zdravotníků hlavně pochopení a pokud jejich chování je netaktní, přezíravé, lhostejné či jinak zraňující, oběť je překvapena, protože takovou reakci od zdravotníků, tedy od osob, které jí mají pomoci, nečekala. Je tak znovu zraňována, prohlubuje se její trauma a dochází k nežádoucí sekundární viktimizaci.

Oběti si často stěžují na podobně necitlivý a nepříjemný přístup k jejich osobě i ze strany *soudních znalců* z oboru psychiatrie a psychologie, se kterými se často dostávají do kontaktu během objasňování trestného činu. Podle obětí mají znalci během soudně znaleckého vyšetření poškozeného tendence k častému mentorování či odsuzování oběti za její chování. Také toto samozřejmě nijak neulehčuje cestu oběti za uzdravením a zcela zbytečně prohlubuje trauma oběti, která se musí vyrovnávat s dalšími nepříjemnými chvílemi při soudně-znaleckém zkoumání.

Přitom i zde je možné najít vcelku jednoduché řešení, které však bude pro oběti velkou pomocí. Jedná se především o začlenění výcviku zaměřeného na pomoc a péči o oběti trestných činů do studia na lékařských fakultách a dalších vzdělávacích institucích, kde je vychováván budoucí zdravotnický personál. Při výcviku by se mělo dbát také na prosazování multidisciplinárního přístupu k problematice obětí tak, aby zdravotníci spolupracovali s orgány činnými v trestním řízení a zbytečně se spolupráci nevyhýbali. Protože i včas a správně poskytnuté informace ohledně obětí a trestného činu kompetentním orgánům mohou oběti ulehčit její pozici. Pokud totiž dobře funguje komunikace mezi zúčastněnými orgány, může se oběť soustředit na svoji osobu a na hledání cesty, jak se vrátit k běžnému životu před trestným činem.

Zároveň by jistě také prospělo vytvořit procedury a manuály pro zdravotníky v praxi,⁹⁸ kteří by si tak mohli rychle a co možná nejpodrobněji doplnit informace o tom, jak postupovat

⁹⁷ *Zdravotní systém včasné detekce a pomoci obětem násilných trestných činů z pohledu nestátní organizace pro pomoc obětem*, Zpravodaj BKB, č. 4, Praha, 2000, <http://bkb.juristic.cz/80637/old>, přečteno dne 11-11-2005

⁹⁸ BKB uskutečnil v roce 2003 vzdělávací projekt právě pro zdravotníky v praxi. Tento projekt se zaměřil hlavně na problematiku domácího násilí. Hlavním záměrem bylo pomoci odstranit bariéry, které brání lékařům v adekvátní reakci při detekci domácího násilí u pacientů, a zvýšit znalosti lékařů o vhodných formách reakce na každý zjištěný případ. BKB připravil v rámci tohoto projektu také malé karty, a to jednak pro lékaře, jednak pro pacienty a jednak čtyři další karty pro zdravotnický personál. Karty poskytují základní informace o tom, jak

4. 8 Oběť a nestátní organizace

Jestliže stát připustí, aby se jeho občan stal obětí trestného činu, pak musí alespoň oběti zabezpečit pomoc a podporu po jeho spáchání. Na tomto základním bodě se shodnou nejen mezinárodní dokumenty, jejichž cílem je zlepšit postavení obětí trestných činů a podpořit aktivity států při pomoci obětem, ale také různé organizace, ať již na národní či mezinárodní bázi, které se aktivně věnují pomoci obětem trestných činů.

Jak již bylo výše mnohokrát zmíněno, způsob, jakým oběti prožívají trestných čin, je velmi subjektivní, a tudíž i potřeby a pomoc, kterou oběti očekávají, jsou velmi subjektivní a individuální. Obecně však lze říci, že oběti potřebují psychickou a emocionální podporu, stejně jako praktickou pomoc a dostatek informací o všem, co se okolo nich děje.

Péče, která je tedy obětem poskytována po spáchání trestného činu, má tak ve většině států, jednak charakter pomoci poradenské, sociální a terapeutické, jednak se jedná o péči v podobě peněžité pomoci.⁹⁹ Pomoc poradenská, sociální a terapeutická je poskytována formou různých státních programů a prostřednictvím organizací pro pomoc obětem trestných činů. Peněžítá pomoc je realizována v rámci různých modelů kompenzace obětí, ať již je to kompenzace poskytovaná státem, či kompenzace poskytovaná pachatelem trestného činu, což je situace spíše výjimečná.

V další části této práce se zaměřím na problematiku nestátních organizací, které se věnují obětem trestných činů. To proto, že tyto organizace vyvíjí řadu činností, které jsou zaměřeny na omezování sekundární viktimizace. Často se zaměřují právě na pomoc a péči, jež se obětem od státních orgánů nedostává, či je z řady důvodů státem zanedbávána. I zde bude pojednáno jak o práci takovéto organizace na české straně, tak na straně holandské, protože se domnívám, že i zde je řada prvků, kterými se můžeme při dalším vývoji na tomto poli inspirovat.

4. 8. 1 Nestátní organizace obecně

Mezi pomoc, které se obětem ze strany státu většinou příliš nedostává, patří *pomoc poradenská, sociální a terapeutická*. V rámci této pomoci se jedná především o vytváření a realizaci různých programů. Je možné rozlišovat jednak programy, jejichž cílem je pomáhat obětem vyrovnat se s emocionálním traumatem, účastí na trestním řízení, získání odškodnění a vyrovnání se s přidruženými problémy způsobenými viktimizací, tedy programy cílené přímo na oběti trestných činů. A jednak se setkáváme s programy zaměřujícími se na viktimologickou prevenci, které vychází hlavně z poznatků získaných při průzkumech obětí trestných činů a trestné činnosti obecně. Tyto jsou cíleny hlavně na oběti potenciální, často na seniory, menší, apod.

⁹⁹ V České republice je upravena problematika peněžité pomoci obětem trestné činnosti zák. č. 209/1997 Sb., který nabyl účinnosti 1. 1. 1998. Cílem tohoto zákona je pomoci oběti překlenout tíživou sociální situaci, ve které se po spáchání trestného činu ocitla. Zákon stanoví podmínky, za kterých stát poskytne oběti trestného činu peněžitou pomoc. Platí, že stát poskytuje oběti peněžitou pomoc pouze, pokud došlo ke vzniku újmy na zdraví oběti. Podle zákona se rozumí obětí fyzická osoba, která v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví, a dále osoby pozůstalé po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této osobě zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat. Oběti vzniká nárok na peněžitou pomoc, pokud splní podmínky stanovené zákonem. Zároveň platí, že stát má právo na získání poskytnuté finanční pomoci zpět ve lhůtě pěti let, pokud byla oběti škoda nahrazena pachatelem trestného činu. Vydání tohoto zákona znamenalo velký krok kupředu v rámci ochrany obětí trestných činů. Zároveň je tento zákon prvním právním předpisem, který použil termín oběť trestného činu a také jej nadefinoval. Na stranu druhou peněžítá pomoc poskytovaná obětem je co do rozsahu omezena. Odborníci také upozorňují na zbytečně komplikované řízení o poskytnutí peněžité pomoci a na vysoké požadavky kladené na oběť v souvislosti se součinností oběti trestné činnosti.

Také pro nestátní organizace vytvořila Mezinárodní příručka řadu doporučení, jak postupovat při své činnosti. Podle příručky by měly být vytvořeny programy, jejichž hlavním účelem je: (1) zvýšit odpovědnost vlád a organizací podnikat v maximálně možné míře vše, aby obětem poskytly potřebnou pomoc; (2) zvýšit rozsah a dostupnost služeb obětem, a to od okamžiku, kdy došlo k viktimizaci, po celou dobu trvání negativních důsledků trestného činu; (3) rozšířit možnosti zapojení obětí do všech stádií trestního řízení a zajistit, aby všechny orgány činné v trestním řízení si byly vědomy dopadů viktimizace na oběť; (4) vytvořit a rozvíjet integrovaný systém pomoci obětem, za tímto účelem vytvořit síť subjektů, které mají vliv na zacházení s oběťmi trestných činů a zlepšit jejich koordinaci; (5) zvýšit dosah a kvalitu poskytovaných služeb obětem trestných činů a (6) nezapomínat ani na často opomíjené kategorie obětí jako jsou senioři či menšiny.¹⁰⁰

Mezinárodní příručka pak doporučuje, aby se pomocné programy zaměřovaly na tyto oblasti:¹⁰¹

- *krizová intervence* (jedná se o emocionální podporu oběti a blízkých osob, poskytnutí co nejširšího spektra informací a přímou pomoc v podobě lékařského ošetření, okamžité finanční pomoci, atd.);
- *poradenství a podpora obětí* (i zde se jedná o emocionální podporu na skupinové i individuální bázi, přímá pomoc při překonávání fyzických dopadů trestného činu a opět poskytování informací);
- *podpora v průběhu vyšetřování a celého trestního řízení*, včetně podpory po ukončení celého případu (doporučuje se emocionální podpora oběti při výsleších a dalších úkonech souvisejících s objasňováním trestného činu stejně jako při úkonech trestního řízení a poskytování všech relevantních informací, které souvisí s trestným činem);
- *preventivní služby a výchova občanů* (vytváření a realizace programů, které se zaměřují nejen na zvyšování právního vědomí občanů, ale také poskytují praktické rady, jak se zachovat při setkání s trestným činem, a dále spolupráce s médii s cílem upozorňovat na problémy spojené s oběťmi trestných činů);
- *výcvik profesionálů*, kteří se věnují obětem trestných činů (jedná se jak o počáteční výcvik odborníků k problematice viktimizace a prevence, tak také o průběžné vzdělávání pracovníků ohledně nových trendů v oblasti pomoci);
- v neposlední řadě též *vypracování etického kodexu pro jednotlivce*, kteří pracují s oběťmi (tyto kodexy by měly obsahovat písemné standardy zacházení s oběťmi trestných činů tak, aby se zachovala co možná nejvyšší úroveň poskytované pomoci).

Mezinárodní příručka dále zmiňuje pocity, které oběti v jednotlivých fázích po spáchání trestného činu prožívají. Zároveň také rozvádí jednotlivé kroky, které by měly být uskutečněny tak, aby byly naplněny cíle výše zmíněných služeb.

Cíle výše zmiňovaných programů poskytujících péči obětem trestných činů naplňují jak státní orgány, tak také dobrovolné, církevní a charitativní organizace. Automaticky a bez speciálního pověření se pak do pomoci oběti zapojuje i rodina a blízké sociální prostředí oběti. V zahraničí stejně jako u nás převažují dobrovolné organizace, které se zaměřují na péči o oběti trestných činů a které stát podporuje.

¹⁰⁰ Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 1997, str. 16 – 20, <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html#p1997>, přečteno 29-10-2005

¹⁰¹ *Ibidem*, str. 21 – 25

V zahraničí je možné pozorovat dva různé trendy ve vývoji péče o oběti. V USA v 60. a 70. letech se snažila hnutí za práva obětí bojovat hlavně za zpřísnění trestů pro pachatele závažných trestných činů. Jejich pomoc tak nebyla orientována přímo na oběti trestných činů, ale pečovala o oběti nepřímo, prostřednictvím prosazování velkých zásahů do života pachatelů trestných činů.

Naopak např. ve Velké Británii byla zvolena cesta odlišná. Zde vzniklo v 70. letech hnutí na lokální bázi, které se soustředilo přímo na pomoc a péči o konkrétní oběti trestných činů, tzv. Victim Support. Kromě této základní organizace vznikala ve Velké Británii v průběhu let i řada dalších hnutí, která se zaměřovala na pomoc již konkrétním skupinám obětí, např. ženám jako obětem sexuálních trestných činů, ženám jako obětem domácího násilí, atd.

V České republice začaly v průběhu 90. let vznikat iniciativy zaměřené na péči o konkrétní oběti trestných činů. Pravděpodobně nejznámější organizací působící v této oblasti je Bílý kruh bezpečí. Kromě BKB však na území České republiky působí také další instituce, které v rámci své činnosti pečují také o oběti trestných činů. Jedná se např. o Občanské sdružení ROSA nabízející komplexní pomoc ženám – obětem domácího násilí, Česká katolická charita, La Strada ČR, která pomáhá ženám – obětem obchodu s lidmi, FOD – Fond ohrožených dětí, který poskytuje pomoc opuštěným a zneužívaným dětem, atd. Tyto neziskové instituce pak také často zřizují různé krizové linky, na které se mohou obracet nejen oběti trestných činů, např. DONA linka, Linka bezpečí.

4. 8. 2 Bílý kruh bezpečí

Bílý kruh bezpečí, Sdružení pro pomoc obětem trestných činů (dále jen BKB), byl založen v roce 1991 na území bývalého Československa po vzoru obdobných dobrovolných organizací působících hlavně v německy mluvících zemích, poskytujících rozsáhlé a kvalitní služby obětem trestných činů a známých jako „Weisser Ring“.

BKB je tedy organizace, jejíž *hlavní činností* je přímý kontakt s oběťmi trestných činů, jejich rodinami a svědky. Poskytuje pomoc obětem všech druhů trestných činů bez ohledu na věk, pohlaví, národnost i státní příslušnost oběti, pozůstalých či svědků.¹⁰² Vůbec nejčastěji se na BKB obrací oběti násilné trestné činnosti, při které došlo k útoku na tělesnou integritu oběti.

Pomoc je obětem poskytována v *šesti regionálních pobočkách* BKB, a to Praha, Brno, Ostrava, Plzeň, Olomouc a Pardubice, ve kterých pracuje celkem 163 dobrovolných poradců.¹⁰³ Dobrovolníci podepisují praktický kodex, který obsahuje základní pravidla práce dobrovolníků na BKB. Mezi základní zásady, kterými se dobrovolníci řídí, patří zásada mlčenlivosti, diskrétní práce s daty, respektování soukromí, apod. Mezi dobrovolníky se setkáme s právníky, policisty, státními zástupci, soudci, ale také psychology, psychiatry či sociální pracovníky.

Násilný trestný čin rozvrátí život klientovi takovým způsobem, že ten potřebuje *pomoc kombinovanou* z mnoha různých odvětví. Proto BKB využívá dobrovolníků z řady různých oborů tak, aby pomoc byla interdisciplinárního charakteru a pokrývala nejen konzultace s odborníky, kteří se pohybují na poli trestního práva a řízení. Je proto pravidlem, že při konzultaci se klient setkává s právníkem a psychologem zároveň. Odborníci v klidu

¹⁰² Vitoušová, P., *Zacházení s oběťmi trestných činů*, Zpravodaj BKB, č. 4, Praha 2000,

<http://bkb.juristic.cz/80381/old>, přečteno dne 8-11-2005

¹⁰³ Údaj je z roku 2004. V roce 2001 pracovali v BKB 3 profesionální zaměstnanci a 142 dobrovolníků pro celé území České republiky.

vyslechnou příběh oběti, zároveň oběti nabídnou důvěru a porozumění. Při takovémto setkání najdou poradci nejen čas na rozhovor, ale také poskytnou oběti právní informace, praktické rady a pomoc, morální a emocionální podporu ve snaze navrátit oběti ztracené sebevědomí a v neposlední řadě také rady, jak získat odškodnění a peněžitou pomoc státu.¹⁰⁴ Takovéto konzultace jsou klientovi k dispozici opakovaně, pokud si to vyžádá individuální situace a reakce klienta na trestný čin. Základem této občanské aktivity poskytované BKB je tedy setkání odborníka, který je schopen a ochoten v rámci minimálně formalizovaného rozhovoru pomoci a poradit člověku, který se ocitl v nevybrané, vnucené roli oběti, ve většině případů zároveň také v roli svědka trestného činu. Poradce ani poradna za klienta nejednají, ale provázejí ho v nejsložitějších okamžicích po trestném činu, jsou mu oporou v tom, aby si své záležitosti dokázal zařídit sám nebo za pomoci svých blízkých.¹⁰⁵ Podle P. Vitoušové, ředitelky BKB, je BKB a jeho dobrovolníci připraveni udělat pro oběti všechno, co je v jejich silách a není v rozporu se zákonem, ať je to kdekoliv a kdykoliv.¹⁰⁶

Pomoc poskytovaná BKB se řídí čtyřmi základními principy, a to:

- 1) principem diskrétnosti;
- 2) principem nestrannosti;
- 3) principem nezávislosti;
- 4) principem bezplatnosti.

Kromě této pomoci poskytuje BKB stým klientům též *nadstandardní služby* v případech, kdy jde o zvlášť závažné případy spojené s násilnými trestnými činy. Mezi tyto služby patří jednak doprovody k soudům a návštěvy v nemocnicích,¹⁰⁷ dále víkendové psychorekondiční pobyty pro klienty BKB¹⁰⁸ a v neposlední řadě též spolupráce s Nadačním fondem Filipa Venclíka v podobě rychlého poskytnutí nevratné finanční pomoci obětem či pozůstalým po obětech trestných činů, a to do 24 hodin.¹⁰⁹

Další významnou činností BKB je hojná *přednášková činnost* v rámci preventivních a vzdělávacích programů. Jedním z cílů činnosti BKB je seznamování občanů s problémy obětí trestných činů, ale také informovat o možných preventivních prostředcích. V této souvislosti pořádá BKB, jednak pravidelné výcviky pro své dobrovolníky a jednak externí výcviky, např. pro různé skupiny odborníků, kteří se při své práci dostávají do kontaktu s oběťmi

¹⁰⁴ Vitoušová, P., *Zacházení s oběťmi trestných činů*, Zpravodaj BKB, č. 4, Praha 2000, <http://bkb.juristic.cz/80381/old>, přečteno dne 8-11-2005

¹⁰⁵ Idem

¹⁰⁶ Mudranincová, M., *Jsem náročná perfekcionistka*, rozhovor s P. Vitoušovou, Zpravodaj BKB, č. 3, Praha 2004, str. 13

¹⁰⁷ Tyto služby jsou poskytovány na požádání v případech zvlášť závažných trestných činů, či v případech opakované viktimizace, kdy dobrovolníci BKB mohou navštívit oběť v nemocnici, či doprovázet oběť či pozůstalého po oběti trestného činu k hlavnímu líčení, kde klientovi pak poskytují hlavně emocionální, morální podporu a praktické rady. (<http://www.bkb.cz/>, přečteno dne 20-12-2005)

¹⁰⁸ Vzhledem k tomu, že zkušenosti ukazují, že i krátkodobý pobyt v jiném prostředí, relaxace a různé druhy terapií, stejně jako možnost probrat celou záležitost s odborníky BKB a setkat se s lidmi, kteří jsou též postiženi trestným činem, pomáhají obětem trestných činů na cestě za uzdravením, pořádá BKB dvakrát do roka tyto víkendové pobyty pro klienty, kteří využívají služeb Poraden BKB. (<http://www.bkb.cz/>, přečteno dne 20-12-2005)

¹⁰⁹ S Nadačním fondem Filipa Venclíka spolupracuje BKB od roku 1999. Cílem tohoto nadačního fondu je podporovat oběti trestných činů a jejich rodiny. BKB pak doporučuje fondu konkrétní osoby, které podle názoru BKB potřebují finanční výpomoc nejvíce. Poskytnutou pomoc používají oběti a pozůstalí nejčastěji na překlenutí sociálně složitě situace, na pokrytí nákladů spojených s právním zastupováním v trestním řízení či v řízení o náhradě škody. (<http://www.bkb.cz/>, přečteno dne 20-12-2005)

trestných činů (policisty, zdravotníky, atd.), ale také pro studenty, seniory, novináře, a další profese v rámci prevence kriminality.

V roce 2002 byl např. realizován výcvik policejních školitelů, kteří mají v praxi pomoci policistům zdokonalit schopnost jednat s oběťmi trestných činů, poskytnout obětem řádnou péči a vyhnout se jejich sekundární viktimizaci (více viz kapitola 4. 4. 2).

Na konci roku 2003 pak představil BKB další projekt, tentokrát s cílem poskytnout základní informace a výcvik lékařům v České republice, kteří se při své praxi často setkávají s oběťmi trestných činů, a jejich správné chování k obětem trestných činů je tak pro oběti velmi důležité (více viz pozn. 73).

V neposlední řadě pak BKB také přichází s řadou různých *iniciativ a nápadů na zlepšení situace obětí*. Návrhy BKB jsou inspirovány zkušenostmi z praxe a jedná se např. o návrhy v následujících oblastech:¹¹⁰

- opatření v rámci Policie ČR ohledně přístupu k obětem (viz kapitola 4. 4. 2);
- změny zák. č. 209/1997 Sb., o peněžité pomoci obětem násilných trestných činů a prováděcí vyhlášky ohledně bodového hodnocení bolestného;
- systémové změny v oblasti řešení problematiky domácího násilí (snaha zakotvit problematiku domácího násilí v trestněprávních normách – viz kapitola 4. 3. 1, vytvořit proškolený tým odborníků v této oblasti – viz výše zmíněný projekt výcviku lékařů a zdravotnického personálu v roce 2003);
- bezplatná právní pomoc obětem závažné násilné a mravnostní trestné činnosti (legislativní návrh podal BKB v roce 1999);
- přístup státních orgánů k obětem během soudního řízení, tedy vytvoření oddělených čekáren pro oběti trestných činů (iniciativa z roku 2000 – viz kapitola 4. 5. 2. 2);
- celkové zlepšení přístupu orgánů činných v trestním řízení a dalších profesionálů, kteří se dostávají do styku s obětí trestného činu tak, aby nedocházelo ke zbytečné sekundární viktimizaci obětí;
- snaha zajistit, aby práva obětí v trestním řízení byla vyvážena s právy pachatele trestného činu a aby byla také vždy s náležitým respektem všemi zúčastněnými orgány vykonávána.

Podle statistik, které si BKB vede, je možné říci, že většinu klientely BKB tvoří ženy (67 %), muži se pak obrací na BKB podstatně méně často (29 %), ve 4 % případů se pak na BKB obrací pár.¹¹¹ Nejčastěji se na BKB obrací oběti násilné trestné činnosti. V poslední době je pak možné vidět další důležitý trend, kdy až 50 % obětí, které se na BKB obrátí, tvoří oběti domácího násilí. V souvislosti s tímto trendem BKB zřídil krizovou linku DONA pro oběti domácího násilí s nepřetržitým provozem. BKB pořádá také semináře a vede informační kampaně, jejichž cílem je upozornit veřejnost na *problém domácího násilí*. BKB informuje o tom, jak domácí násilí rozpoznat a jak oběti domácího násilí pomoci, ať již jako laik, či odborník, který se při výkonu své profese s oběťmi domácího násilí setkává.

¹¹⁰ Zdroj <http://www.bkb.cz/>, přečteno dne 20-12-2005

¹¹¹ Vitoušová, P., *Zacházení s oběťmi trestných činů*, Zpravodaj BKB, č. 4, Praha 2000, <http://bkb.juristic.cz/80381/old>, přečteno dne 8-11-2005

V neposlední řadě je jistě nutné také zmínit, že BKB je členem *Evropského fóra pro služby obětem*.¹¹² Toto fórum bylo založeno v roce 1990 ve Stockholmu a sdružuje třináct národních organizací pro pomoc obětem trestných činů.¹¹³ Evropské fórum si vytklo čtyři cíle při pomoci obětem trestných činů:

- 1) podporovat rozvoj efektivních služeb pro oběti trestných činů v celé Evropě;
- 2) podpora spravedlivé kompenzace obětí trestných činů bez ohledu na národnost dotčené oběti;
- 3) podpora práv obětí trestných činů, hlavně při trestním řízení a při jednáních s příslušnými orgány;
- 4) výměna zkušeností a informací mezi členskými organizacemi získaných v praxi.

Ve snaze naplňovat tyto cíle se jednotliví členové Evropského fóra zavázali, že budou obětem poskytovat pomoc a porozumění, budou informovat oběti o jejich právech, zajistí psychologickou, emocionální a praktickou pomoc obětem a pokud je to nezbytné, předají oběti do péče specialistů. Vzhledem k tomu, že Česká republika je členem Evropského fóra, také ona se prostřednictvím BKB snaží naplňovat výše zmíněné cíle.

4. 8. 3 Slachtofferhulp Nederland

V Nizozemí existuje řada různých organizací, které poskytují pomoc a podporu obětem trestných činů. Ve většině z nich pracují dobrovolníci, kteří mají sami zkušenosti s kriminalitou, ať již proto, že se sami stali obětí trestného činu, anebo se obětí trestné činnosti stali jejich blízcí. I přestože většina dobrovolníků působících v této oblasti má sama zkušenosti jako oběti trestných činů, podstupují všichni dobrovolníci v Holandsku pečlivý několikastupňový výcvik, jak postupovat při kontaktu s obětí trestného činu, jakou pomoc a podporu obětem nabídnout. Z mnoha různých organizací působících v této oblasti patří k nejznámějším a zároveň nejrozšířenějším dvě: (1) Slachtofferhulp Nederland (známá též jako Victim Support Netherlands) a (2) Amsterdam Tourist Assistance Service.

4. 8. 3. 1 Amsterdam Tourist Assistance Service

Zatímco SHN je organizace, která poskytuje pomoc a podporu všem obětem trestných činů, *Amsterdam Tourist Assistance Service* (dále jen ATAS) je služba poskytovaná pouze obětem trestných činů z řad turistů. Tato organizace byla založena městem Amsterdam v roce 1991 a zaměřuje se na zahraniční turisty, kteří se stanou obětí trestného činu v jednom z největších holandských měst, Amsterdamu. Důvodem pro založení ATASu byl fakt, že cílová skupina tohoto projektu, tedy oběti-turisté, mají specifické potřeby, např. oběť-turista se ocitá v cizí zemi, jejíž jazyk nezná, nezná ani pravidla a postupy, které se uplatňují v případech setkání s trestnou činností a nemá na blízku ani své příbuzné či kamarády, aby mu při řešení problémů pomohli. Proto se ATAS zaměřuje hlavně na ryze praktickou pomoc obětem-turistům, tedy pomoc v oblasti překonání jazykové bariéry či jiných organizačních problémů, jako je zajištění nových cestovních dokladů, zablokování kreditních karet, apod.

ATAS je pak podstatně lépe vybaven pro poskytování služeb i mimo úřední hodiny v turistických sezonách. Turisté se mohou na ATAS obracet s jakýmkoliv problémy. Aby jim

¹¹² Dále jen Evropské fórum.

¹¹³ Členy Evropského fóra kromě České republiky, která přistoupila později v roce 1996, jsou: Belgie, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Lucembursko, Maďarsko, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Slovensko, Srbsko a Černá hora, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie.

však mohla být poskytnuta péče touto organizací, je zapotřebí, aby oběť-turista trestný čin oznámil na holandské policii. Je to právě holandská policie, která ve valné většině případů informuje oběti-turisty o organizaci ATAS a na tuto organizaci je pak také odkazuje.

ATAS navíc udržuje velmi dobré kontakty se sítí různých soukromých penzionů, hotelů, restaurací, velvyslanectví, bank, organizací poskytujících sociální služby, apod. To samozřejmě ještě více zvyšuje možnost praktické pomoci, kterou ATAS nabízí. Nejedná se tedy jen o deklaratorní pomoc, ale skutečně možnost poskytnout reálnou péči, což je pro oběti-turisty velmi důležité. Podle studií, které byly o fungování ATASu zpracovány, turisté tuto službu hodnotí velmi pozitivně. Navíc, také možnost bezplatné asistence poskytované ATASem pomáhá turistům znovu získat důvěru v holandskou společnost a zabraňuje tak nabytí negativních pocitů a zážitků spojených s Nizozemím a Amsterdamem zvláště.¹¹⁴

4. 8. 3. 2 Slachtofferhulp Nederland

Slachtofferhulp Nederland (dále jen SHN) vznikala postupně, během 60. let fungovala nejprve na bázi místní, kdy vznikaly jednotlivé podpůrné projekty na pomoc obětem trestných činů. Tyto projekty byly nakonec sjednoceny pod jednu organizaci, tedy Slachtofferhulp Nederland, a významně finančně podporovány nizozemským Ministerstvem spravedlnosti. SHN se nezaměřuje na pomoc pouze úzce specifikovanému okruhu obětí trestných činů, ale pomáhá také příbuzným a známým obětí či svědkům trestné činnosti. Navíc svou pomoc nabízí také účastníkům dopravních nehod.

Dnes působí SHN na celém území Nizozemska a je *organizován na třech úrovních*:

- 1) *národní kancelář* (Ta je situována v regionu Utrecht, zaměstnává 18 profesionálních zaměstnanců a zabývá se hlavně výzkumem v oblasti pomoci obětem trestných činů, vytvářením kontaktů, které usnadňují práci v konkrétních pobočkách SHN a v neposlední řadě se zaměřuje také na komunikaci s tiskem a veřejností, které SHN informuje o problémech obětí trestných činů.);
- 2) *regionální kanceláře* (Po celém Holandsku se můžeme setkat celkem s 25 kanceláři, které zaměstnávají celkem 250 profesionálních zaměstnanců. Hlavní náplní práce těchto kanceláří je výcvik nových dobrovolníků a vytváření dobře fungující sítě poskytující pomoc obětem.);
- 3) *místní pobočky* (V jednotlivých holandských regionech je vždy umístěno několik místních poboček, celkem bychom napočítali v celém Holandsku 75 poboček, ve kterých pracuje celkem 1500 dobrovolníků, kteří podstoupili několikastupňový výcvik. Tito dobrovolníci se zaměřují na poskytování nejen praktické pomoci obětem, ale nabízí také emocionální podporu pro oběti a jejich příbuzné a dále právní pomoc obětem.).

Hlavním cílem celého tohoto třístupňového organizačního systému SHNu je podporovat základní, nejnižší stupeň celé této struktury. A tak regionální kanceláře působí relativně nezávisle na národní kanceláři a zaměřují se především na výcvik dobrovolníků. Národní kancelář pak zajišťuje hlavně právní rámec fungování celé organizace. Regionální kanceláře, stejně jako národní kancelář při své činnosti kladou důraz na vytvoření dobře fungující základny, o kterou se pak mohou zcela opřít všichni dobrovolníci poskytující pomoc a péči konkrétním obětem trestných činů.

¹¹⁴ Brienens, M. E. I., Hoegen, E. M., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*, Wolf Legal Productions, Nijmegen, 2000, str. 653

Všechny pobočky poskytují podobné služby. Nejčastěji se jedná o *pomoc právní* v podobě různých právních rad, jak v konkrétním případě postupovat, na jaké orgány se obracet, jak vymáhat náhradu škody či plnění z pojištění, atd. Dále poskytuje SHN *pomoc a podporu emocionální*. Jedná se o vůbec nejčastěji poskytovanou pomoc, kdy téměř 80 % obětí násilné trestné činnosti hledá u SHN právě hlavně podporu emocionální. V rámci této pomoci může oběť stejně jako u nás v klidu převyprávět, co se jí stalo a s jakými pocity se potýká. V neposlední řadě je oběti poskytována také *pomoc ryze praktického charakteru*, v rámci které je oběti nabídnuta široká škála služeb. Jedná se např. o možnost navštívit oběť v domácím prostředí, pomoci oběti s vyplňováním různých žádostí a informačních dotazníků, poskytnutí oběti všech důležitých informací, možnost nakontaktovat oběť se specialisty, lékaři, psychology, sociální pracovníky, policisty, právníky, pracovníky soudu, případně poskytnout klientovi spojení také na další oběti podobné trestné činnosti. Na základě výzkumů se ukazuje, že i přes nárůst klientely je úroveň služeb poskytovaných SHN i nadále velmi vysoká a klienti považují za nejprospěšnější právě praktickou a emocionální pomoc, kterou jim SHN poskytuje.

SHN funguje na *třech základních principech*. Jedná se o:

- 1) princip bezplatnosti a dostupnosti služeb pro každou oběť trestného činu;¹¹⁵
- 2) princip dobrovolnické práce;¹¹⁶
- 3) princip aktivního přístupu k oběti.¹¹⁷

Ad 1) *Princip bezplatnosti a dostupnosti služeb pro každou oběť*

Veškeré služby jsou poskytovány všem obětem, jejich příbuzným a známým bez jakékoliv diskriminace. Služby, které SHN poskytuje obětem, jsou bezplatné. Ve snaze zajistit co možná nejúčinnější a nejrychlejší podporu a péči obětem bylo celé Holandsko rozděleno na 25 regionů, které korespondují s nově stanovenými policejními regiony. Navíc v každém regionu funguje vždy několik místních poboček SHN. Cílem takto rozvětvené struktury SHN je široká a jednoduchá dosažitelnost služeb SHN pro všechny oběti trestných činů.

Ad 2) *Princip dobrovolnické práce*

Stejně jako BKB i SHN funguje na principu dobrovolnické práce. V SHN pracuje přes 1500 speciálně proškolených dobrovolníků, jejichž práce je podporována práci profesionálních zaměstnanců SHN. Cílem práce těchto zaměstnanců je usnadnit práci dobrovolníkům a umožnit jim tak zaměřit se výhradně na práci s klientem a na další vzdělávání v této oblasti. Ostatní formální záležitosti jsou vyřizovány právě profesionálními zaměstnanci.

Jak již bylo výše zmíněno SHN klade velký důraz na *výcvik všech dobrovolníků*. Ti prochází nejprve základním výcvikovým kurzem zaměřeným na otázky dopadu trestného činu na jedince, strategie vyrovnání se s trestným činem, aktivní naslouchání, komunikační schopnosti, právní a finanční dopady trestného činu, atd. Po absolvování tohoto základního kurzu je s dobrovolníkem podepsána smlouva a ten začíná pracovat pro SHN. I nadále se však dobrovolník vzdělává. Je možné se zapsat do doplňkových či specializovaných kurzů (např. kurz Podpora obětí trestných činů, organizovaný na speciálním vzdělávacím institutu,

¹¹⁵ Brienen, M. E. I., Hoegen, E. M., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*, Wolf Legal Productions, Nijmegen, 2000, str. 650

¹¹⁶ Idem

¹¹⁷ Ibidem, str. 651

v rámci kterého je možné získávat další poznatky v oblasti např. komunikace a urovnávání konfliktů, vyhrožování a strach, pomoc obětem sexuálních trestných činů, atd.).¹¹⁸

Navíc jednotlivé místní pobočky pořádají další vzdělávací kurzy ve spolupráci s místními autoritami a vzdělávacími institucemi. Tyto kurzy jsou pak zaměřeny na problémy, se kterými se potýkají oběti v konkrétních regionech.

Dobrovolníci se také pravidelně setkávají se svými koordinátory a s dalšími dobrovolníky na skupinových sezeních. Cílem těchto setkání je prohlubovat znalosti dobrovolníků, předávat si zkušenosti a zvyšovat efektivitu jejich osobní práce. Výzkumy ukazují, že přes 50% dobrovolníků pracujících pro SHN se zapojuje také do dalších aktivit v rámci např. sportovních či náboženských spolků.¹¹⁹

Ad 3) *Princip aktivního přístupu k oběti*

Posledním, přesto velmi důležitým principem, na kterém SHN funguje, je princip aktivního přístupu k oběti. Základem tohoto principu je *pravidlo*, že je to zásadně dobrovolník, který jako první kontaktuje oběť trestného činu. Toto je možné pouze díky velmi blízké spolupráci policie a SHN. Od policie se totiž požaduje, aby se sama dotázala oběti, zda by oběť přivítala asistenci SHN (viz kapitola 3. 6. 3).¹²⁰ Na rozdíl od ATASu, kde je nezbytným předpokladem poskytnutí pomoci oběti-turistovi oznámení trestného činu na policii, v případě klientů SHN ohlášení trestného činu na policii není nutné a oběť může kontaktovat SHN i sama bez jakékoliv spolupráce s policií a oběti bude poskytnuta veškerá dostupná péče. I přesto však platí, že zhruba 75 % klientů SHN je kontaktováno přímo dobrovolníky z SHN za pomoci policie.¹²¹ Informace o podpoře, kterou poskytuje SHN obětem trestných činů, a o tom, kde a jak je možné pomoc získat, jsou k dispozici také v médiích stejně jako ve zdravotnických a sociálních zařízeních.

Oběti jsou kontaktovány většinou během 5 dnů po spáchání trestného činu, a to buď osobně, telefonem či dopisem. Oběti velmi kladně hodnotí, že to jsou právě dobrovolníci SHN, kteří je kontaktují a vyjadřují tak zájem o jejich případ a o to, jak se jim daří.

Tento přístup vychází ze zkušenosti, že řada obětí se najednou a zcela neočekávaně ocitnou v situaci, kdy mají problémy vyřešit i naprosto běžné záležitosti. Navíc se ukazuje, že pro řadu obětí je velmi složité požádat o pomoc. Většina obětí podceňuje emocionální, psychické, sociální, právní i praktické důsledky trestného činu. Teprve po určité době si začínají uvědomovat, že mají problémy, ale to se již většinou cítí příliš zahanbeny na to, aby samy požádaly o pomoc. Proto, pokud oběť kontaktuje sám dobrovolník během několika dní,

¹¹⁸ Brien, M. E. I., Hoegen, E. M., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*, Wolf Legal Productions, Nijmegen, 2000, str. 651

¹¹⁹ Victim Support Netherlands Organisation and Volunteer Profiles at the Xth International Symposium on Victimology, from 6 till 11 August 2000, Montreal, Canada, <http://www.victimology.nl/onlpub/national/vsnl-b6.pdf>, přečteno dne 27-12-2005.

¹²⁰ Povinnost holandské policie informovat oběti o možnosti být kontaktován přímo SHN je stanovena v tzv. Victim Guidelines. Jedná se o právní akty, které jsou ve většině případech vydávány přímo prokurátorským úřadem a jsou závazné nejen pro orgány činné v trestním řízení (mají tedy vnitřní závaznost), ale v případech, kdy se ustanovení těchto směrnic dotýká i přímo práv občanů, mají pak i vnější závaznost. Od roku 1990 jsou uznávány jako řádný pramen práva. Soudní orgány se však mohou od ustanovení těchto směrnic odchýlit, pokud to vyžaduje zvláštní zájem, proto jsou tyto směrnice označovány též jako pseudo-legislativa. První z těchto směrnic byly vydány již v roce 1986 a obsahovaly pravidla ohledně zacházení s oběťmi sexuálních trestných činů. Postupně byla vydána řada těchto směrnic, které stanoví podrobná pravidla ohledně zacházení s oběťmi jakýchkoliv trestných činů, jak pro policii, tak také pro státní žalobce (Brien, M. E. I., Hoegen, E. M., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*, Wolf Legal Productions, Nijmegen, 2000, str. 661 – 666)

¹²¹ Brien, M. E. I., Hoegen, E. M., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*, Wolf Legal Productions, Nijmegen, 2000, str. 651

cítí oběť úlevu. I v případě, že oběť pomoc dobrovolníka odmítne, je vždy pro oběť snazší později vyhledat pomoc na místní pobočce SHN. Oběť má totiž pocit, že o její případ a její pocity je zájem.¹²²

Počet obětí, které se na SHN obrací, rok od roku roste, a to díky dvěma faktorům. Jednak díky zlepšující se spolupráci SHN a policie a jednak díky politice SHN, která je založena na co možná nejsnazší dostupnosti místních poboček na celém území Holandska.

SHN působí ale nejen při přímé spolupráci s oběťmi trestných činů, ale zapojuje se také do různých výzkumných projektů a legislativního procesu ve snaze co možná nejvíce informovat o problematice obětí, ale také neustále vylepšovat a posilovat postavení obětí trestných činů v Nizozemí.

SHN je také zakládajícím členem Evropského fóra pro služby obětem trestných činů (viz kapitola 5. 1. 1). Jako takový se účastní řady různých konferencí pořádaných tímto fórem a podílí se tak na předávání zkušeností s prací s oběťmi trestných činů na mezinárodním poli.

4. 8. 4 Závěr

BKB stejně jako SHN jsou nestátní organizace, které se zaměřují na pomoc obětem trestných činů. Obě tyto organizace jsou také členy Evropského fóra pro služby obětem a účastní se tak pravidelně konferencí, v jejichž rámci dochází ke vzájemné výměně zkušeností a informací, které přináší konkrétní prospěch obětem ve všech evropských zemích.

Základním principem fungování obou těchto organizací je dobrovolnická práce. Zatímco však v Nizozemí jsou dobrovolníci podporováni širokou základnou profesionálních zaměstnanců, kteří se zaměřují na výcvik dobrovolníků a řešení všech otázek a problémů, které by odváděly pozornost dobrovolníků od samotných klientů, v České republice pracuje pro BKB jen minimum zaměstnanců a většina činností je tak ponechána na dobrovolnících v pobočkách. Rozdílný základ dobrovolnické práce v obou organizacích je však dán hlavně dlouhodobým vývojem, kterým SHN prošla, zatímco BKB je zatím mladou organizací, která poskytuje obětem služby na vysoké úrovni za využití minimálních zdrojů, které má k dispozici.

Významná podpora, která se dostává SHN ze strany státu, není jen finančního rázu, ale jedná se také o podporu v oblasti spolupráce státních orgánů s SHN. Již výše je zmíněno, že Schlachtofferhulp Nederland zaujímá vůči svým klientům aktivní přístup, kdy přímo dobrovolník kontaktuje oběti a nabízí svoji pomoc. Tento přístup však může SHN zaujímat jen díky úzké spolupráci s policií, která nejen, že oběti automaticky na SHN odkazuje, ale také předává této organizaci kontakty na oběť, pokud ta si to přeje. Tímto způsobem je výrazně usnadněna pozice oběti trestného činu, pro kterou je samozřejmě snazší být na pobočce pomoci odkázána a být jimi kontaktována, než usilovně hledat pomoc a pak se také v emočně velmi komplikované situaci rozhodnout pomoc vyhledat. Holandský přístup je tak jedním z příkladů dobré spolupráce státních orgánů s nestátními organizacemi, jejichž společným cílem je komplexní pomoc oběti. České orgány jsou v této oblasti zatím velmi konzervativní a zdá se, že se do užší spolupráce s nestátními subjekty v praxi zatím nijak nehrnou. Spíše se setkáváme s různými vzdělávacími projekty, které jsou buď přímo pořádány BKB anebo se jich odborníci z BKB alespoň účastní. I to je ale dobrý začátek pro navázání užší spolupráce na obou stranách a postupné využívání i dalších možných způsobů kooperace.

¹²² Brienens, M. E. I., Hoegen, E. M., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*, Wolf Legal Productions, Nijmegen, 2000, str. 651

5. ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ

Ráda bych na závěr shrnula několik základních myšlenek, které v souvislosti s péčí o oběti trestných činů považuji za zásadní.

Pomoc obětem trestných činů je problematika, se kterou se Česká republika zabývá relativně krátkou dobu. Po řadu let bylo téma obětí trestných činů velmi zanedbáváno, nebyla mu věnována téměř žádná pozornost a oběti tak byly odsunuty na okraj zájmu všech složek, které s oběťmi spolupracují. Hlavní zájem byl věnován pachateli trestného činu, kdy se kladl důraz nejen na to, aby bylo pachateli zajištěno široké spektrum práv, ale také na to, aby všechna jeho práva byla pečlivě dodržována. Důraz kladený na dodržování práv pachatele je jistě pochopitelný vzhledem ke zkušenostem, které měla Česká republika v mnoha minulých desetiletích. Na stranu druhou však bylo zcela pozapomněno na práva oběti. Ta nejen, že nebyla obětem explicitně přiznána v právních normách, ale často je zcela zapomínáno na potřeby obětí během celého vyšetřování a projednávání případu, někdy se dokonce zapomíná i na zcela běžná pravidla komunikace a lidské slušnosti, která při kontaktu s obětí hrají nezanedbatelnou roli.

Na počátku 90. let dochází k vytvoření BKB a dalších iniciativ, které čím dál častěji a důrazněji upozorňují na fakt, že zatímco pachatelům trestných činů, jejich převýchově a obecně péči o ně je věnována velká pozornost, jak ze strany orgánů činných v trestním řízení, tak také ze strany sociálních pracovníků, obětem je věnována pozornost minimální. Přitom v každém právním státě musí platit, že stát se obětí trestného činu není hanba či chyba oběti, ale jedná se o selhání státu řízeného zákonem, který nedokáže své obyvatele efektivně ochránit. Pokud tedy stát takto zásadně selže je nutné, aby se dokázal o oběť alespoň postarat po spáchání trestného činu a neignoroval její potřeby.

Postupně tak tedy dochází i u nás ke zvyšování zájmu o oběti trestných činů. Tento zájem se však zvyšuje hlavně na straně nestátních organizací jako je např. BKB. Na straně státu dochází jen velmi pomalu k úpravám, jak v legislativě, tak také ve faktickém chování k obětem trestných činů. V současné době nejkompaktnější pomoc obětem poskytuje právě Bílý kruh bezpečí. Ten se zaměřuje nejen na péči přímo pro oběti trestných činů či jejich příbuzné, ale snaží se také formou různých přednášek a vzdělávacích projektů informovat odborníky, jak se k obětem chovat a jak o ně pečovat. Na straně orgánů činných v trestním řízení či u dalších odborníků, kteří se dostávají do kontaktu s oběťmi, se však s komplexní péčí o oběti příliš často nesetkáváme. Naopak, je obvyklé, že si příslušníci daných orgánů nevědí s obětí trestného činu rady. Ke změnám v této oblasti dochází, nicméně jsou pomalé. Je jasné, že vše potřebuje svůj čas a že je nutný i jistý vývoj v zacházení s oběťmi trestných činů, než objevíme tu správnou cestu, jak skutečně efektivně a komplexně pomáhat obětem. Na stranu druhou je však nutné uvědomovat si, že čím déle bude trvat než správnou cestu v péči o oběti nalezneme, tím více bude obětí, o které se nedokážeme dostatečně postarat a které budou tvrdě a těžce hledat správnou cestu, jak se vypořádat s trestným činem.

Souhlasím s názorem, že k problematice obětí trestných činů je nutné zaujmout interdisciplinární přístup, v jehož rámci bude kladen velký důraz na vzájemnou spolupráci všech složek systému péče o oběti trestných činů. Jedná se o spolupráci orgánů činných v trestním řízení, ale také zdravotníků, soudních znalců, sociálních pracovníků, atd. V rámci interdisciplinárního přístupu by jistě prospěla také mnohem užší spolupráce orgánů činných v trestním řízení a neziskových organizací jako je např. BKB. V tomto směru považuji za velmi inspirativní přístup holandských úřadů k problematice obětí, především pak povinnost holandské policie dotázat se oběti, zda by měla námitek proti tomu, kdyby byla kontaktována SHN (tedy holandská obdoba našeho BKB). Již výše jsem vysvětlovala, jak velkou roli hraje právě nabídnutí této možnosti obětem. Tuto eventualitu valná většina obětí přijímá velmi

pozitivně. Oběť totiž získá dojem, že o její problém má někdo skutečný zájem a že se může této osobě, která si na ni udělá dostatek času, kdykoliv svěřit. Tento přístup by byl zcela jistě velmi pozitivně přivítán i oběťmi v České republice. Domnívám se tedy, že by bylo vhodné, kdyby se podobná povinnost uzákonila i v českém právním řádu.

K tomu, aby však mohla fungovat široká interdisciplinární spolupráce mezi jednotlivými složkami systému, je zapotřebí, aby byli všichni odborníci pracující s oběťmi trestných činů náležitě vzděláni v této oblasti. Je důležité, aby si byli vědomi toho, jak velkou roli sehrává správná komunikace a jak významně může obětem trestných činů pomoci. Zároveň je také důležité, aby se zbytečně např. z nevědomosti neobávali hlubší spolupráce s orgány činnými v trestním řízení. Cílem by mělo být vytvořit systém, v jehož rámci bude naprostou samozřejmostí perfektní komunikace, např. mezi policií, státním zástupcem a soudcem, stejně jako mezi všemi zmíněnými a zdravotním personálem či soudními znalci tak, aby se předešlo opakování některých úkonů či zdlouhavému vyptávání na věci, které oběť již mnohokrát před tím zmínila při kontaktu s jinou složkou systému.

Myslím si, že základem dobře a interdisciplinárně fungujícího systému je vzdělávání všech studentů, kteří se budou v budoucnu při svých profesích setkávat s oběťmi trestných činů. Vzdělání v této oblasti by se mělo jednak zaměřit na to, jak s oběťmi zacházet a jednak na význam informací pro ně. Takovýmto základním výcvikem zaměřeným na oběti trestných činů by měli projít studenti právnických oborů, policejních institutů, studenti studující sociální obory, budoucí zdravotníci, apod. Takto zaměřený výcvik by měl být součástí základního vzdělávacího programu tak, aby se s touto problematikou alespoň v základních obrysech setkali skutečně všichni budoucí profesionálové pohybující se v oborech, kde budou v kontaktu s oběťmi trestných činů. Dále by v rámci vzdělání měla být dána také možnost všem studentům vybrat si i další předměty, které se budou specificky zabývat touto problematikou. V rámci těchto dalších specializovaných předmětů by jistě bylo vhodné, kdyby se studenti mohli účastnit přednášek vedených přímo odborníky z praxe, příp. dobrovolníky BKB, apod. Mohli by tak získat komplexnější, ale zároveň podrobnější náhled do celé problematiky.

Kromě takto základního vzdělání v oblasti zacházení s oběťmi trestných činů by se však všem odborníkům, kteří se v praxi setkávají s oběťmi trestných činů, mělo dostávat pravidelných výcviků, v rámci kterých by jednak vylepšovali své již nabyté schopnosti, ale navíc se také pravidelně seznamovali s novými trendy v oblasti péče o oběti trestných činů. Domnívám se, že takovéto výcviky by se měly konat na pravidelné a povinné bázi. Výcvik by pak měl být cílen na jednotlivé profese samostatně, tedy policisty, zdravotníky, soudce, státní zástupce, sociální pracovníky a další. Zároveň by však také prospělo konání společných výcviků pro výše zmíněné profese dohromady tak, aby se naučili navzájem spolupracovat, dobře komunikovat a ujistili se o tom, že není nutné se jakékoliv spolupráce vedené na profesionální bázi v této oblasti obávat. Naopak, že dobrá komunikace mezi jednotlivými zúčastněnými složkami může výrazně pomoci samotným obětem trestných činů, které pak nemusí být na řadu skutečností dotazovány opakovaně a nemusí tak zbytečně ztrácet síly, které potřebují na uzdravení a vrácení se zpět ke svému běžnému životu.

V současné době pak je jistě velmi důležitá činnost BKB, který se snaží formou různých projektů dozdělovat odborníky, kteří se pohybují dnes v praxi a kterým se nedostalo dostatečného vzdělání v oblasti zacházení s oběťmi trestných činů v minulosti.

Právě vzdělání a pozdější průběžný výcvik odborníků považuji za základní předpoklad pro správnou práci s oběťmi trestných činů zaměřenou na jejich potřeby. Dostatek informací, pravidelný trénink, možnost nácviku správného jednání s oběťmi na modelových situacích a vyhodnocování chyb je podle mě nejlepší cesta, jak se naučit správnému přístupu k obětem a

ten pak bez problémů aplikovat také v praxi. Celá řada zdrojů sekundární viktimizace totiž vyplývá především z nedostatečné informovanosti odborníků o tom, jak se oběť cítí, jaký má trestný čin fyzické a psychické dopady na oběti a s čím se musí osoby, které se dostanou zcela neočekávaně do situace obětí, vyrovnat.

Kromě pečlivého výcviku všech profesionálů zaměřeného na zacházení s oběťmi trestných činů, by se všem mělo dostat také jasného poučení o tom, jak velkou roli hrají pro oběť informace.

V této oblasti je nutné jednak, aby byly oběti pečlivě seznámeny se všemi základními informacemi, které mohou využít, ale také, aby se všichni zúčastnění přesvědčili o tom, že oběť všem poskytnutým informacím porozuměla a je tak schopna svá práva plně vykonávat. V této souvislosti si oběti často stěžují na velký důraz, který je kladen ze strany orgánů činných v trestním řízení na jejich poučení o důsledcích křivé výpovědi, ale zdaleka již nejsou obětem tak pečlivě vysvětlována jejich práva a způsoby, jak je mohou uplatňovat.

Naší právní úpravě by jistě prospělo, kdyby zcela jasně vymezila okruh informací, které by se měly každé oběti dostat tak, aby nevznikaly žádné pochybnosti. Poučení o právech poškozeného a o způsobu, jak tato práva vykonávat by však nemělo být jedinou informací, která se obětem dostane. Také informace méně oficiálního charakteru, např. o tom, jaký bude další postup orgánů činných v trestním řízení, informace o průběhu samotného soudního jednání, o možnostech, kde získat pomoc, či informace zcela praktického charakteru mají pro oběť veliký význam. Předávání těchto informací, ať již formou ústní prostřednictvím např. osobního kontaktu policie a oběti, či formou písemnou např. využitím různých informačních letáků a brožur, by obětem jistě velmi pomohlo.

Policisté, ale také státní zástupci či administrativní personál soudu by měli mít jasno nejen v tom, jaké informace obětem sdělovat, ale také by měli být školeni o tom, jak informace obětem sdělovat, jaké postupy zvolit v příslušných situacích, aby informace, které oběti předají, měly skutečně požadovaný dopad. Příslušné orgány by se však neměly omezit jen na pasivní poskytnutí informací, ale také by se měly pravidelně ujišťovat o tom, že předaným informacím bylo porozuměno a že si oběť na základě sdělených informací umí poradit. Nemělo by tak docházet k situacím, kdy se klade neúměrně velký důraz na pochopení jen určitých poučení, např. o následcích křivé výpovědi, či křivého obvinění, zatímco další důležité informace jsou oběti jen rychle předmoleny a ona si s nimi neví rady. Také v tomto směru je školení příslušných pracovníků základem celého systému. Dobře proškolení příslušníci orgánů činných v trestním řízení si jistě dokáží snadněji poradit v konkrétních situacích a budou obětem trestných činů velkou oporou.

Jak je výše několikrát zmíněno, základem správného přístupu k obětem je vzdělání a pravidelný výcvik všech odborníků, kteří se dostávají do kontaktu s oběťmi trestných činů. Červenou nití vinoucí se celým tímto systémem vzdělání by měl být důraz na nutnost citlivého jednání s oběti, spojeného s taktem a vytvořením si prostoru na klidné popovídání s obětí plné porozumění ze strany profesionála. Zároveň by mělo být samozřejmostí respektování lidské důstojnosti oběti, stejně jako všech jejích práv a presumpce dobrého jména oběti. Slušné jednání zaměřené právě na tyto hodnoty by mělo být základním kamenem celého systému komunikace mezi obětí a příslušnými orgány.

Oběť z takového jednání snadno nabude dojmu, že jedná se skutečnými profesionály, kteří nejen, že rozumí své práci, ale jsou schopni jí nabídnout také efektivní pomoc, řešení situace a jsou skutečně lidmi na svém místě. Takovéto jednání navíc ušetří oběti spoustu síly, kterou musí jinak vydat při zbytečných jednáních, zjišťování různých údajů a hledání cest, jak uplatnit svá práva. Oběť pak může takto ušetřenou energii věnovat právě na zpět získání životní síly, energie a navrácení se ke svému běžnému způsobu života.

Ve svém důsledku má však takovýto přístup také velmi dobrý dopad na objasňování trestné činnosti, na samotnou práci příslušných orgánů činných v trestním řízení a systém jako celek. Oběť, která cítí pochopení a kompetentnost ze strany orgánů, které ji vedou a pomáhají v celém procesu objasňování trestného činu, lépe a snáze s orgány sama spolupracuje a je schopna poskytnout řadu cenných informací, které příslušným orgánům mohou významně pomoci při vyšetřování trestného činu. Takovýto přístup pak zrychlí a zkvalitní celý proces objasňování trestného činu a soudního jednání, což je jistě v zájmu všech zúčastněných, jak vyšetřujících orgánů a soudů, tak také samotné oběti. Ve svém důsledku dobrá spolupráce s orgány činnými v trestním řízení také zvyšuje míru objasněnosti trestných činů. Právě vysoká míra objasněnosti a s tím související vědomí vysoké pravděpodobnosti, že za spáchaný trestný čin nastoupí trest, je jistě jednou z nejlepších prevencí kriminality vůbec. Za takovýchto okolností pak také důvěra občanů ve stát, právo a schopnosti policistů zvyšuje zpětně ochotu obětí včas oznamovat trestné činy a spolupracovat s příslušnými orgány. Tím se zároveň zvyšuje také šance, že pachatel trestného činu bude dopaden. A tak se snadno ocitáme v kruhu, jehož základem je právě citlivé a taktní jednání policie a dalších příslušných orgánů s obětí trestného činu.

V celé práci jsem psala o zdrojích způsobujících sekundární viktimizaci obětí, upozorňovala na problémy, se kterými se musí oběti trestných činů vypořádávat a snažila se poukázat na různé přístupy státních subjektů k této problematice. Jistě by však ale nebylo správné jen kritizovat práci státních orgánů, jejichž příslušníci se tak jako všichni lidé dopouští chyb a omylů. Je jistě dobrým trendem, že se o problémech obětí mluví a zároveň existují místa, kam je možné se obrátit a získat pomoc, radu a porozumění. Je jasné, že zatím stojíme na začátku cesty a je tak velmi důležité hledat další způsoby, jak pomáhat obětem, a to nejen formou podpory poskytované nestátními organizacemi, ale také formou empatické péče zahrnuté zcela automaticky do chování orgánů činných v trestním řízení, které jsou s oběťmi v nejužším kontaktu. V tomto mohou pomoci intenzivní vzdělávací programy, ale také úzká spolupráce těchto orgánů s organizacemi zaměřenými na pomoc obětem, které mají jasnou představu o problémech obětí. Domnívám se ale také, že k snazšímu návratu obětí zpět k jejich běžnému způsobu života a neprohlubování traumatu z trestného činu, není pouze záležitostí speciálních výcviků příslušníků vyšetřujících orgánů a nákladných organizačních opatření. Každý z nás může totiž citlivým přístupem, lidskou přívětivostí a milým slovem pomoci obětem v boji s jejich traumatem. Někdy jen trocha porozumění a úsměv dokáže víc, než si umíme představit.

- Jurek, J. *Právní aspekty sekundární viktimizace*, v: *Dalšího odvětví*, č. 3, Praha, 1998.
- Křížová, L., *Význam úlohy vyšetřování trestných činů a prevence kriminality*, in: *K problematice obětí trestných činů, Shromáždění příspěvků z celostátního semináře*, 8. března 1997, Praha, 1997.
- Křibová, B. *Žena – oběť násilného násilí*, in: *Právní pomoc žen v ČR*, Acta Universitatis Carolinae, Právnická, č. 3-4, Univerzita Karlova, Praha, 1996.
- Lapeřák, B. *Oběti násilných trestných činů – zkušenosti ze Střední a jižní Moravy*, in: *Shromáždění příspěvků z celostátního semináře*, 8. března 1997, Praha, 1997.
- Nishidaancová, M. *Ženy v roli obětí trestných činů*, in: *Vzdělávání*, Zpravodaj IKS, č. 3, Praha, 1994.

POUŽITÁ LITERATURA

Použité knihy:

- Brienen, M. E. I., Hoegen, E. M., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems*, Wolf Legal Productions, Nijmegen, 2000
- Čírtková, L., *Forezní psychologie*, Čeněk, Plzeň, 2004
- Jelínek, J., a kol., *Trestní právo procesní*, Eurolex Bohemia, Praha, 2002
- Kaiser, G., *Kriminologie*, C. H. BECK, Praha, 1994
- Kuchta, J., Válková, H., a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*, Praha, 2005
- Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J., *Kriminalistika*, C. H. BECK, Praha, 2001
- Novotný, O., Zapletal, J., a kol., *Kriminologie*, ASPI Publishing, Praha, 2004
- Novotný, O., Zapletal, J., a kol., *Základy kriminologie*, Praha, 1993
- Tak, P., J., P., *The Dutch Criminal justice system: Organization and operation*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum, Den Haag, 1999

Použité články:

- Bezoušková, A., *Výcviky zvyšují dovednosti profesionálů*, Zpravodaj BKB, č. 2, Praha, 2004
- Čírtková, L., *Oběti znásilnění – poznámky k sekundární viktimizaci*, Zpravodaj BKB, č. 2, Praha, 2002, <http://bkb.juristic.cz/169364/old>, přečteno 13-11-2005
- Čírtková, L., *Psychologická pomoc obětem na místě činu*, Zpravodaj BKB, č. 2, Praha, 2003
- Čírtková, L., *Výslech oběti trestného činu, prostor pro sekundární viktimizaci*, Zpravodaj BKB, č. 3, Praha, 2005
- Jelínek, J., *Peněžitá pomoc obětem trestné činnosti*, in: Bulletin advokacie, č. 3, Praha, 1998
- Koubová, E., „Význam obětí pro vyšetřování trestného činu a prevenci kriminality“, in: *K problematice obětí trestných činů, Sborník příspěvků z celostátního semináře*, Bílý kruh bezpečí, Praha, 1995
- Koubová, E., *Žena – oběť trestného činu*, in: *Právní postavení žen v ČR*, Acta Universitatis Carolinae iuridica, č. 3 – 4, Univerzita Karlova, Praha, 1996
- Lagerbäck, B., *Oběti zločinu a jejich reakce – zkušenosti ze Švédska I.*, <http://bkb.juristic.cz/81867/short?CACHE=REDRAW>, přečteno 27-11-05
- Mudranincová, M., *Jsem náročná perfekcionistka*, rozhovor s P. Vitoušovou, Zpravodaj BKB, č. 3, Praha 2004

- Musil, J., „Oběť v roli svědka (riziko sekundární viktimizace)“, in: *K problematice obětí trestných činů, Sborník příspěvků z celostátního semináře*, Bílý kruh bezpečí, Praha, 1995
- Osmančík, O., *Několik poznámek k problematice obětí trestných činů*, in: *Právník*, č. 6, Praha, 1992
- Palovčíková, G., „Možnosti prevence sekundární viktimizace obětí trestných činů v odborné přípravě policistů“, in: *K problematice obětí trestných činů, Sborník příspěvků z celostátního semináře*, Bílý kruh bezpečí, Praha, 1995
- Pemberton, A., *Opakovaná viktimizace: Železné zákony v praxi*, Zpravodaj BKB, č. 4, Praha, 2003
- Válková, J., *Péče o oběti: Úkoly společnosti a sdružení*, in: *Kriminalistika*, č. 1, Praha, 1998
- Vernerová, E., „Některé viktimologické aspekty vyšetřování trestného činu znásilnění“, in: *Příspěvky ke kriminalistice*, Univerzita Karlova, Praha, 1990, str. 145
- Vitoušová, M., *V holandské policejní škole*, Zpravodaj BKB, č. 1, Praha, 2002, <http://bkb.juristic.cz/169408/ol>, přečteno dne 12-11-2005
- Vitoušová, P., *Jaká je situace obětí znásilnění?*, Zpravodaj BKB, č. 1, Praha, 2001, <http://bkb.juristic.cz/80368/old>, přečteno 11-11-2005
- Vitoušová, P., *Tříletá zkušenost z poradenské pomoci obětem trestných činů v ČR*, in: *K problematice obětí trestných činů, Sborník příspěvků z celostátního semináře*, Bílý kruh bezpečí, Praha, 1995
- Vitoušová, P., *Výcvik policistů*, Zpravodaj BKB, č. 2, Praha, 2003
- Vitoušová, P., *Zacházení s oběti trestných činů*, Zpravodaj BKB, č. 4, Praha, 2000, <http://bkb.juristic.cz/80381/old>, přečteno 11-11-05
- Vyhlídalová, P., *Trauma oběti trestného činu*, BKB, Praha, 2003
- Zima, V., *Policista musí umět komunikovat*, Zpravodaj BKB, č. 3, Praha, 2004
- *Zdravotní systém včasné detekce a pomoci obětem násilných trestných činů z pohledu nestátní organizace pro pomoc obětem*, Zpravodaj BKB, č. 4, Praha, 2000, <http://bkb.juristic.cz/80637/old>, přečteno dne 11-11-2005

Použité internetové stránky:

- <http://bkb.juristic.cz/> (internetové stránky Bílého kruhu bezpečí)
- <http://www.bkb.cz/> (internetové stránky Bílého kruhu bezpečí)
- <http://www.evictimservices.org/> (internetové stránky Evropského fóra pro služby obětem)
- <http://www.justitie.nl/english/> (internetové stránky nizozemského Ministerstva spravedlnosti)
- <http://www.mvcr.cz/casopisy/policista/2000/0009/znalec.html> (internetové stránky českého Ministerstva vnitra)

- <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html#p1997> (zdroj Mezinárodní příručky pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci)
- <http://www.slachtofferhulp.nl/> (internetové stránky Slachtofferhulp Nederland)
- <http://www.victimology.nl/onlpub/national/nl-vsni.html> (viktimologické internetové stránky)
- <http://www.victimology.nl/onlpub/national/vsni-b6.pdf> (viktimologické internetové stránky)

Použité dokumenty:

- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1997, <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html#p1997>, přečteno 29-10-2005
- Statement of Victims' Rights in the Process of Criminal Justice, 1997
- The Social Rights of Victims of Crime, 1998
- Statement of Victims' Rights to Standards of Service, 1999

Návrhy:

- Návrh BKB na zavedení informovanosti poškozeného, <http://bkb.juristic.cz/169403/old>, přečteno dne 12-11-2005
- Návrh BKB na zřizování oddělených čekáren pro oběti, <http://www.bkb.cz/>, v sekci Praktické rady, Návrhy BKB, přečteno dne 14-11-2005
- Odpověď na podnět ke zřizování oddělených čekáren pro oběti, <http://www.bkb.cz/>, v sekci Praktické rady, Návrhy BKB, přečteno dne 14-11-2005